

A FÖLDTULAJDONI ÉS FÖLDHASZNÁLATI VISZONYOK TOVÁBBFEJLESZTÉSÉNEK KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI KONCEPCIÓI

TUDOMÁNYOS VITAÜLÉS

SZEGED

1990. JÚNIUS 5.

7.

A Szegedi József Attila Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Mezőgazdasági és Munkajogi Tanszék

Kiadványai

A FÖLDTULAJDONI ÉS FÖLDHASZNÁLATI VISZONYOK TOVÁBBFEJLESZTÉSÉNEK
KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI KONCEPCIÓI

TUDOMÁNYOS VITAÜLÉS ANYAGA

SZEGED

Szerkesztette: Dr. TÓTH LAJOS

Lektorálta: Dr. VERES JÓZSEF

Kézirat gyanánt

A Szegedi József Attila Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar Mezőgazdasági és Munkajogi Tanszéke
Kiadványai

B E V E Z E T Ő

E kötet - amelyet kezébe vesz az olvasó - a címlapon jelzett tanszék immáron több évtizedes céltudatos tevékenységének a terméke. Pusztán technikai hiba miatt jelenik meg 7. kötetként, mert a 8. kötet /A magyar munkajogi szakirodalom bibliográfiája/ már évekkel ezelőtt számozási tévedéssel megjelent. Az eddigi kötetekből négyet a tanszék mezőgazdasági /ma már földjogi, szövetkezeti jogi/ részlege jelentetett meg. A 3. kötet a mezőgazdasági jog oktatásának 25. évfordulójára szervezett Emlékülés anyagát tartalmazza, a 4., 5. és 6. kötetek pedig "A mezőgazdasági termelőszövetkezetek belső viszonyainak jogi szabályozása és annak továbbfejlesztése" címmel rendezett nemzetközi tudományos konferencia /1979. november 29-30./ anyagát foglalja magába magyar, német és orosz nyelven.

Ebből is kitűnik, hogy tanszékünk szívesen vállalt konferenciákat, vitaüléseket, és az ott elhangzottakat meg is jelenteti. Bár a kötet címlapján szereplő vitaülés "főszervezője" a Kar Tudományos Bizottsága volt, az elhangzott előadások, hozzászólások kiadását - a hagyományok ápolása miatt is - tanszékünk vállalta. A vitaülés költségeit és a résztvevők tiszteletpéldányait a részvételi díjakból és a külső támogatók anyagi segítségével fedezték a szervezők. A parlamenti pártok frakciónak és a kormányzerveknek köszönhető, hogy a kiadást az impresszumban megjelölt példányszámban finanszírozni tudtuk. Reméljük, hogy a kevés példányszám is eljut mindazokhoz, akik a földtulajdoni és földhasználati viszonyok továbbfejlesztéséért tevékenykednek.

A résztvevők névsorából kiderül, hogy a szervezők a címben jelzett témában több évtizede dolgozó elméleti és gyakorlati szakembereket hívtak meg. Elnézést kérünk azoktól, akik szívesen vettek volna részt a vitaülésen, de személyi és dologi feltételek hiányában nem kaphattak meghívást.

Csak az ülés "hangulatával" lettek vesztesek, mert reméljük, hogy e kötet hozzájuk is eljut.

Ami a kötetben szereplő munkákat illeti - csak néhány kivételtől eltekintve - nem az ülésen elhangzottak egyszerű leírása, mert a szerzők felhatalmazást kaptak arra, hogy a vitaülés után adják le kézírataikat, és - azt hiszem nem tűnik szerénytelenségnek - szakvéleményül szánják azok számára, akik a kodifikációs munkában részt vesznek, illetve segítségül azoknak a munkatársaknak, akik a földtulajdoni és földhasználati viszonyokat tovább kutatják, vagy - mint egyetemi oktatók - oktatják.

A résztvevők délután u.n. egyéni konzultációval, véleménycserével folytatták munkájukat, és ezen egyöntetű óhajukat nyilvánították ki, hogy mielőtt a hatályos földtörvény újabb módosítására, vagy új földjogi törvény megalkotására sor kerülne, e kötetet juttassuk el az illetékes szervekhez, törvényalkotókhoz azzal a kéréssel, hogy az elméleti és gyakorlati szakemberek "feje fölött", vagy ha úgy tetszik, nélkülük ne történjen elhamarkodott döntés e fontos kérdésben. Ezért igyekeztünk a kötetet ilyen rövid idő alatt megjelentetni, és az ebből adódó fogalmazási, leírási, nyomdatechnikai és kézbesítési hibákért a szerzők és a megrendelők /olvasók/ szíves megértését kérjük.

Annak reményében ajánlom az olvasó figyelmébe e munkát, hogy e felfokozott, gyorsan változó kis magyar világunkban egy "jelképes rögátadással" mi is hozzájárulhatunk a földek birtokbaadásához jogos tulajdonosaiknak és használóiknak, de főleg művelőiknek.

S z e g e d, 1990. július 10-én

A szerkesztő

I.

MEGNYITÓ BESZÉDEK

Dr. KEMENES BÉLA:

ELNÖKI MEGNYITÓ

Tisztelt Tudományos Ülésszak! Kedves vendégeink !

Mint ülészzakot levezető elnök, tisztelettel köszöntöm az Állam- és jogtudományi Kar Tudományos Bizottsága, a Mezőgazdasági és Munkajogi Tanszék, a JATE Közgazdaságtani Tanszéke, továbbá a szervezést támogató Magyar Jogász Egyesület Csongrád megyei Szervezete nevében a jelen konferencia valamennyi résztvevőjét, az előadókat és a közreműködőket.

Manapság minden valamirevaló rendezvény, ankét, disszertációs vita elsőként azzal foglalkozik, hogy indokolja a tárgyválasztás, témaválasztás időszerűségét és különös fontosságát. Érthető, hogy ezen belül épp az adott témakör tűnik különösen kiemelkedőnek, s e teljesen jóhiszemű túlzásokat megértéssel is kell fogadnunk. A jelen esetben is a bevezetőben szinte kötelességszerűen kétségtelenül a tárgykör fontosságát kell az elnöknek hangsúlyoznia. Vitathatatlan azonban, hogy abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a még nem különösképpen szakemberek számára sem kell részletesebben magyarázni azt, hogy - kissé leegyszerűsítve a témakört - a földtulajdon kérdése ma hazánkban politikailag - méghozzá a szó klasszikus értelmében véve - társadalompolitikailag és ennek vetületeként jogilag /belebértve a jogi kodifikációs és joggyakorlati összefüggéseket/, az egyik legégetőbb, legsúlyozottabb és nem tagadhatóan a leg többet vitatott problémakör. E sokoldalú összefüggések - ha nem is teljes bemutatásához -, de minden esetre a téma kibontásához és egyes részletek többirányú megvilágításához igyekszik a mai rendezvényünk segítséget nyújtani. Újból hangsúlyozom: a kérdésnek teljes megoldása természetesen illuzóri-

kus célkitűzés volna; de elérhetőnek véljük azt, hogy az elhangzott előadások és hozzászólások e rendkívül súlyozott problémakörben való tisztánlátást - s újból hangsúlyozzuk -, a kodifikációs munkát is hasznosan tudják segíteni. Ehhez biztosítékot jelent, hogy az előadásokat olyan kiváló jogtudományi és közgazdasági szakemberek, nevezetesen Dr. Domé Györgyné, Dr. Nagy Lajos professzorok és Dr. Tóth Lajos docens; valamennyien tudományos fokozattal rendelkezők vállalták, ami önmagában is biztosíték egyrészt a hallgatóság figyelemfelkeltésére, másrészt a kialakuló - remélhetőleg kialakuló - vita magas színvonalára. Hogy nem csupán remélhető, hanem valós tényként vetíthető előre a vita élénksége, azt bizonyítja az, hogy előzetesen több mint 20 felszólaló jelentette be hozzászólási, észrevételezési szándékát, és több mint féltucat résztvevő írásban juttatta el előzetesen észrevételeit. Nem lesz tehát könnyű dolga a vitát összefoglaló, illetve értékelő Dr. Veres József professzornak, de közismert szakértelme alapján biztosak lehetünk abban, hogy a célt, a vita összegezését úgy tudja elvégezni, hogy az valóban értékes és konkrét segítséget ad a témával éppen napjainkban foglalkozó törvényalkotási és igazgatási szakembereknek.

Fontos bejelentenem azt, hogy az elhangzottakat teljes terjedelemben rövid időn belül az illetékeseknek a szervezők eljuttatják; és legalább ennyire jelentős, hogy ugyancsak belátható időn belül - legfeljebb egy-két hónap alatt - a konferencia anyaga a résztvevőknek és érdeklődőknek nyomtatásban a rendelkezésére fog állni.

Ezeknek a gondolatoknak jegyében üdvözlöm ismételten a résztvevőket és adom át a szót Dr. Cséka Ervin professzornak, a Kari Tudományos Bizottság elnökének.

Dr. CSÉKA ERVIN:

MEGNYITÓ

Tisztelt Vitaülés! Hölgyeim és Uraim!

Ma már a kívülálló számára is világossá vált, hogy a földről szóló 1987. évi I. törvény nem konzisztens sem a modern piacgazdaság, sem a jogállamiság követelményeivel. Ezt a tényt naponta megerősítik a legkülönbözőbb helyeken megjelenő értékelések, riportok és kommentárok. Ezért a jogalkotó előtt megtisztelő, ám rendkívül összetett feladat áll: az új földtörvény megalkotása. Ennél - a politikai megfontolásokon kívül - figyelemmel kell lenni mind a közgazdasági és jogi előzményekre, mind a hozandó döntés közgazdasági, jogi és nem utolsósorban emocionális következményeire.

A probléma megoldását segítettő a JATE Állam- és Jogtudományi Kara Tudományos Bizottsága már 1989. őszére felvett munkatervébe egy, a földtulajdonnal kapcsolatos tudományos vitaülés rendezését. Erre azonban akkor különböző okok miatt nem kerülhetett sor.

Mindenki előtt ismert, hogy nem régen az új parlament kifejezetten lemondott a jogszabályok megalkotását megelőző un. társadalmi viták szükségességéről. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy a jövőben nincs szükség szűkebb szakmai vitákra sem. Ebben bízva szerveztük meg a mai tanácskozásunkat.

A földtörvénnyel kapcsolatban a Tudományos Bizottság és a közreműködő tanszékek a már napvilágot látott elképzeléseknek és terveknek nem politikai, hanem tudományos megközelítésű megvitatását tűzték célul a vitaülés elé.

Hangsúlyozzuk azonban, hogy ezt a vitaülést semmiféle megkötés nem terheli sem a lehetséges földjogi szabályozás tárgya, sem a rendszere, sem a tartalma tekintetében. Egyetlen cél van: egy lehetőleg hatékony és jó szabályozás előse-

gítése. Ehhez érinteni szükséges a tulajdoni és használati kérdéseken túl a földjogi intézményrendszert is.

Soha ennyire fontos nem volt még, hogy a földjogi szabályozás pontos és egyértelmű legyen. Határozott választóvonal kerüljön az ex tunc és az ex nunc megoldás közé, mert ellenkező esetben ez az ország - ahogy ez a Parlamentben elhangzott - valóban a tulajdon- és hagyatéki perek országává válhat.

S igaznak látszik az a tétel is, hogy a földtörvénnyel rendkívül nehéz lesz egyszerre két célt megvalósítani, nevezetesen: új birtok- és tulajdonviszonyok kialakítása mellett egyidejűleg fenntartani az agrárgazdaság eddigi teljesítőképességét.

Reméljük, az itt elhangzó tudományos álláspontok, észrevételek segítenek a jó megoldások kiválasztásában és felhasználhatók lesznek a kodifikáció során. Ennek érdekében - szándékunk szerint - az elhangzottakat továbbítjuk a kormányzati szerveknek és a parlamenti pártok elnökségeinek.

Engedjék meg, hogy a tudományos vitaülés valamennyi résztvevőjének eredményes és hasznos munkát kívánjak.

II.

FÖLDTULAJDON - FÖLDPIAC

Dr. NAGY LAJOS:

A FÖLDTULAJDON ÉS A FÖLDPIAC MAGYARORSZÁGON
/Vitaindító előadás/

Napjainkban nemcsak a koalíciós pártok között, hanem még a pártokon belül sincs egyetértés a földtulajdon és ezzel együtt a mezőgazdaság szervezeti rendszere kérdésében. Az 1947-es földtulajdonosi viszonyok újratereztésétől a szövetkezeti földtulajdon javított oszthatatlanságának fenntartásáig a legkülönbözőbb álláspontok találhatók. Az is tagadhatatlan, hogy a korábbi diktatórikus kényszerkolhozosítás, majd a későbbi liberális kényszer-termelőszövetkezetesítés sújtotta a paraszti magántulajdont.

Ugyanakkor a mezőgazdaság volt az az ágazat, amely a tudományos-technikai forradalom vívmányait leginkább befogadta és talán legkisebb a gazdasági lemaradottsága a fejlett országoktól. Ezért a magántulajdon szentsége mellé a "nép" jóllakottságának szentségét is oda kell állítani.

A földkérdés a történelem során mindig fontos politikai kérdés volt. A tudományoknak /így a közgazdasági és jogtudományoknak is/ azonban a politikai-ideológiai előítéletektől tartózkodva a lehetőségekre /alternatívákra/ kell koncentrálniuk, míg a politikának a legyen kérdésre kell választ adni. Ebben a szellemben kívánok a földtulajdon és földpiac kérdéséről szólni.¹

I. A földtulajdonról

1. A szövetkezeti modell lehetséges változatai

A földtulajdonviszonyok változása nagymértékben függ attól, hogy milyen arány alakul ki a közös és magánföldtulajdon között, valamint attól, hogy milyen szövetkezeti modellek alakulnak ki.

A földtulajdonviszonyok változása egyfelől attól függ,

hogy milyen szövetkezeti modellből indulunk ki, másfelől attól, hogy a tervezett és spontán privatizáció milyen súlyú lesz. Ez pedig a tőkehiány megszüntetésétől, a mezőgazdaság gazdasági környezetétől, a mezőgazdasággal foglalkozni kívánók szakképzettségétől és kockázatvállalási készségétől függ.

A mostani szövetkezeti modell változata, amelyet a sztálini modell módosított, de azzal véglegesen nem szakított, két irányba váltható át igazi szövetkezetté.

Az egyik út a radikális út, amely szerint a mai szövetkezetek feloszlanak, és vagyonuk /a föld és egyéb vagyonuk/ magántulajdonba kerül. Ezután a magántulajdonosok társulásaként, esetleg speciális tevékenységükkel új szövetkezetet hoznak létre. Ezek a szövetkezetek szolgáltató szövetkezetek lesznek: a/ a beszerzés-értékesítés, b/ gépi munka szolgáltatás és javítás, c/ a mezőgazdasági nyersanyagfeldolgozás, d/ szaktanácsadás. A szolgáltatási szövetkezetek mindegyik funkciót gyakorolhatják és a magántulajdonosok ezt mind igénybe is vehetik. Ezenkívül egyes funkciókra alakulhatnak szövetkezetek, és a magántulajdonosok is csak egyes funkcióra szövetkeznek.

A másik út az evolúciós út, amely a mostani szövetkezetet szintén igazi szövetkezetté alakítja. Ez a megoldás egyrészt a kollektív tulajdont személyesíti, amennyiben eszmei tulajdonosi hányadot határoz meg vagyonjegy /részjegy/ kialakításával és osztalék fizetéssel. Ez forgalmazható és örökíthető. Másrészt ez a szövetkezet csaknem teljesen önálló vállalkozásokból állna, ahova az odatartozó tagság vagyonjegye is csoportosulna. A szövetkezeti központ csupán valamelyes vagyonkezelő és szolgáltató funkciókat látna el. Ez a részvénytársasági formához közelítő társasági forma lenne, mivel részleges oszthatóságot biztosítana, hiszen a reálgazdaság oszthatóságát nem, de a vagyonjegyek forgalmát és a hozadék oszthatóságát biztosítaná. Ez a társasági típusú szövetkezet tehát az üzemi központ, az autonóm belső vállalkozások és a kistermelés integrációja lenne.

A kétfajta típus között helyezkednek el a mai szakszö-

vetkezetek, mivel ezek a magántulajdonosok szövetkezései, de közös termelőtevékenységet is folytatnak.

2. A szövetkezeti földtulajdon

A szövetkezetek használatában 1988-ban a mezőgazdasági földterület kb. 75 %-a volt. A szövetkezeti használatban lévő föld kb. 4 %-a állami, 60 %-a szövetkezeti, és 36 %-a a szövetkezeti tagok tulajdonában volt.

A szövetkezeti /közös/ földtulajdonról. A szövetkezetek földjeinek nagyobb része közös tulajdonban van, amelynek forrása a volt kívülállóknak földtulajdona, valamint az elhalt tsz. tagok földtulajdona, amelyekhez a szövetkezet kényszervásárlás /nem piaci eszközökkel/ útján jutott. Ezeknek a földeknek - kevés kivétellel - örökösei még élnek.

A szövetkezeti /közös földtulajdonviszonyok változásával kapcsolatban szintén több megoldás vált ismertté, megint a szövetkezeti modelltől és a privatizáció mértékétől függően.

Az első álláspont szerint a termelőszövetkezeti közös tulajdonú földeket a kialakuló tényleges önkormányzatok kezébe kell adni, akik versenyeztetés alapján a legjobb vállalkozóknak /a legtöbb bérleti díjat kínálóknak/ bérbe adják. A bérlet magánosok és közösségek egyaránt lehetnek. A bérleti díjat az önkormányzatok a mezőgazdaságot szolgáló infrastruktúra és egyéb településfejlesztési feladatokra használnák fel.

Nem kevés - és jogos - az ellenvetés e formával szemben: a/ nem látható előre, hogy az új önkormányzatok mikor erősödnek meg úgy, hogy ilyen gazdálkodási feladatok ellátására is alkalmassá váljanak; b/ az önkormányzat mindig hajlamos arra, hogy a bérleti díjakat saját költségvetése egyensúlyának biztosítására és ne a mezőgazdaság fejlesztésére használja; c/ továbbá e formában is szétválik a tulajdon és a gazdálkodás, amely hátrányt jelent a saját gazdálkodással szemben. Ezért e forma - a közös erdő és legelő és vízgazdálkodási formákon kívül - nem számíthat jelentős súllyra.

A második álláspont szerint a közös tulajdonú földek kerüljenek magántulajdonba/egyesek szerint az 1947-es állapothoz megfelelően/, és a magántulajdonosok rendelkezzenek arról: a/ saját művelésbe veszik; b/ értékesítik a szövetkezetnek; c/ a közös gazdaságnak bérbe adják; d/ az új típusú szolgáltató szövetkezetekbe társulnak.² E lehetőségek közül a magán /farmer-parcella gazdaságok/ megteremtését tekintik hangsúlyosnak.

Így a jól és közepesen működő termelőszövetkezetek felszámolása, a szövetkezeti föld magántulajdonba és használatba /művelésbe/ adása, és a közös földhasználat megszüntetése több nehézséggel járna.

Először: A mezőgazdasági vagyonnak - elfogadható becslésekre támaszkodva - mintegy 40-45 %-át teszi ki a földvagyron, a nagyobb része a felhalmozott vagyon, amely mint reáltőke, nagyrészt nem osztható. A mezőgazdaság vagyona nagyjában - föld nélkül - 280-300 milliárd forint. Ez a felhalmozott vagyon kihasználatlan maradna, vagy a tömeges tsz. felszámolás esetén a nagy kínálat miatt leértékelődne. Ez legalább olyan pazarlás lenne, mint a félönkéntességgel-félerőszakkal létrehozott szövetkezeteknél, ahogy felszámolták a kistermelési kapacitások jelentős részét. /A mezőgazdasági felhalmozás tehát abban az időszakban csak pótlás volt./

Másodszor: A mezőgazdasági elvonás-támogatás mai - a mezőgazdaság számára negatív - egyenlege miatt a kis-közép magánüzemek még kevésbé állnák a versenyt, mint a nagyüzemek.

Harmadszor: Az 1947-es földbirtokviszonyok visszaállítása a technikai nehézségeken kívül egyéb problémákat is hordoz. 1947-ben csupán 100 000 ha volt a különböző célokra fenntartott mezőgazdasági terület, ugyanakkor a különböző ipari-infrastruktúrális célokra kivont föld 1960-1985 között 601 ezer ha volt. Továbbá 1947-ben mintegy 1 millió /a családtagokkal együtt 2 millió/ volt a kis- és törpebirtokosok száma. Ezek többsége él, vagy túlnyomó többségének van örököse. A

korábbi és későbbi földelvonásokat is figyelembe véve, a ma rendelkezésre álló ki nem használt földalap, amely 10-11 %-ot tehet ki, nem elegendő. Így tehát ez a magántulajdonba és használatba vétel megoldhatatlan. Egyfelől, mert egyszerűen nincs földalap a kielégítésre, másfelől ilyen földbirtokstruktúra visszaállítása aláásná a viszonylag stabil élelmiszerpiacot.³

Mit mondhatunk tehát a másik javaslatról, miszerint a piaci áron és bérleti díjon az örökösök a magántulajdonban lévő földet a tsz-nek eladják, vagy bérbe adják.

Először: A szövetkezetek a mostani kedvezőtlen jövedelmezőségi rátája, a földet figyelmen kívül hagyó árrendszer, az agrárrolló, a támogatáselvonás passzivuma miatt alakult ki.⁴ Ezért a piaci földárak és bérleti díjak fizetését a mai jövedelmezőség /különösen a mezőgazdasági nyersanyagtermelés jövedelmezősége/ nem bírja el. Még akkor sem, ha számítunk a földkínálat megnövekedésével, mert a földárak szolid szinten alakulnak.

A mezőgazdaság jövedelmezőségi rátája 1985-ben 100 Ft átbevételre számítva 14,3 Ft, 1988-ban 8,7 Ft volt, tehát 42 %-ponttal csökkent csupán, miközben az iparé 11 %-ponttal csökkent. 1988-ban a 100 Ft árbevételre jutó nyereség az iparban 11,7, míg a mezőgazdaságban 8,7 volt, a 100 Ft lekötött eszközre az iparban 6,2, a mezőgazdaságban 6,1 Ft nyereség jutott. Ehhez hozzá kell tennünk azt, hogy ezek szervezeti elhatárolás szerinti adatok, s mint tudjuk, a szövetkezetek nyereségének 40 %-át a kiegészítő tevékenység adja, aminek a jövedelmezőségi rátája háromszorosa az alaptevékenységnek.

Másodszor: A mezőgazdaságban elfogadott tapasztalat, hogy a leghatékonyabb tulajdonosi struktúra az, amikor a termelő-gazdálkodó egy személy, /saját gazdálkodás és nem a bérlet/. Ez így van a magán- és a szövetkezeti tulajdonnál is. Ezért nem véletlen, hogy a kontinentális Európában a bérleti

rendszer súlya marginális. Így nem lenne kedvező, ha a szövetkezeti földek először magántulajdonba, azután szövetkezeti bérletbe kerülnének.

Megoldást jelentene, hogy mivel a föld értéktelenségét az alacsony élelmiszerárakban a társadalom élvezte, a költségvetés vegye meg a szövetkezeti tulajdonú földeket az eredeti tulajdonosoktól /örökösöktől/ eléggé elterjedt ez a vélemény a paraszti közvéleményben.

Ennek azonban sok akadálya van:

- A költségvetés sem tud 70-80 milliárd Ft-ot erre a célra fordítani. Az egészségügy 300 milliárd Ft-ot igényelne a szanálásra. Jelenleg 10 milliárd Ft nagyságrendű a deficit. Ehhez még hozzájárul, hogy a humán szolgáltatásokat növelni, az adót pedig csökkenteni akarjuk.

- Nyilván ez újabb államigazgatási tulajdont teremtene, vinne be a szövetkezeti tulajdonba, miközben a piacgazdaságnak éppen az elkülönült vállalati tulajdon felel meg.

A harmadik álláspont, a szövetkezeti földtulajdont elismeri és fenntartja, miközben a valódi szövetkezetet társasági típusúvá alakítaná át. /Ez nem jelenti a mamut szövetkezetek védelmét./ A szövetkezeti földtulajdon tehát nem kerülne magántulajdonba. Ez a megoldás látszik ésszerűnek /hatékonynak/ a jó-közepes termelőszövetkezetekben és a nagy földigényű /és tőkeintenzív/ ágazatokban. E megoldásnál is fontos azonban egyfelől a tagok döntése, másfelől a földtulajdon személyesítése, a szövetkezeti földtulajdonosi részjegy.

A szövetkezeti földtulajdon eszerint a tagok magántulajdonába kerülne földtulajdonosi részjegyek formájában, amely örökithető lenne.

A reálvagyon nem lenne osztható a szövetkezet fennmaradásáig, de a hozadéka igen. Ez a forma az oszthatóságot és oszthatatlanságot is tartalmaz. A szövetkezeti tulajdonnak ez a tár-

sasági típusú - az említett területeken az indokolt - fenn-tartása csak más igazságtalanságokkal, kompromisszumok útján képzelhető el. Ennek lényegét a következőkben látjuk.⁵

a/ Korlátozottan elismerni a régi magántulajdonosok jogait /pl. csak az egyeneságiaknál és a korábbi élő tulajdonosoknál/.

b/ A régi tulajdonosok kártalanítása /a földtulajdon megváltása/ a gazdasági növekedés beindulása után hosszabb átfutási idővel történjen, és csak kis összegekkel terhelje a költségvetést.

c/ A megváltási ár a korábbi kényszer-ár és a mostani piaci ár között elhelyezkedő ún. méltányos ár lenne.

d/ A méltányos ár törlesztése hosszú idő alatt - esetleg valamilyen reálértéket egy bizonyos inflációs ráta fölött garántálva - évi járadékfizetéssel történne, amíg a megváltási ár vissza nem térül.

e/ A járadékfizetés megfelelő arányban oszoljon meg a szövetkezet és a költségvetés között; a szövetkezet kötelezettségének egy hányadára kapjon adókedvezményt /vagy támogatást/. Ugyanis a mezőgazdasági kínálati piac, valamint az 1960-75 közötti jelentős állami támogatások miatt ezeket a terheket nem lehet csak áremeléssel a fogyasztókra hárítani. Ennek a megoldásnak azonban az a feltétele, hogy a föld valamelyest elismerésre kerüljön a mezőgazdasági termékek árában, de ezt az áremelkedést a mezőgazdasági üzemek a hatékonysággal /költségérzékenységgel/ korlátozzák. Feltétele továbbá a makrogazdasági növekedés beindulása és a költségvetés jelentős deficitjének a csökkenése.

A tsz-tagi földtulajdonról. Ennek a további sorsa, mivel ez eddig is korlátozott magántulajdon volt, többféleképpen alakulhat.

A tagok földjeikkel kiléphetnek a szövetkezetből, s ezt:
a/ saját művelésbe vehetik; b/ a földpiacon értékesíthetik;

c/ bérbe adhatják. Az első esetben vagy pályát módosítanak vagy kétlakivá válnak, az utóbbi két esetben az így képződött vagyont /jövedelmet/ biztonsági tartalékként kezelik, vagy elfogyasztják.

A tagok nem lépnek ki a szövetkezetből, hanem a mostani helyére igazi szövetkezetet hoznak létre, amely az előbb említett modell valamelyikét választja.

A föld értékesítése és a bérbeadása a tagi földeknél nem lehet jelentős, mivel az a kereslettől függ. A tagi földek magánművelésbé vételét egyrészt nagymértékben korlátozza az, hogy a tagi földek mintegy 2/3-a nyugdíjasok tulajdonában van, akiknek nincs fizikai és anyagi erejük nagyobb területen a saját műveléshez, másrészt pedig az, hogy a nyugdíjas tagoknak járó szövetkezeti juttatásokról és nyugdíjakról a kilépéssel nem kívánnak lemondani.

3. A magánföldtulajdonról

A magán használatban lévő magánföldtulajdon mintegy 5 %-át teszi ki a földterületnek. A különböző ideológiai-politikai megítélések /a legalacsonyabbrendű tulajdon/ a tulajdonszerzés jogi korlátozottságával, valamint a közös-háztáji gazdaság kombinációjából eredő munka- és jövedelemszerzési lehetőségekkel függött össze.

Nyilván a magántulajdon súlya, ha fokozatosan is, növekszik. Ennek eredete lehet - attól függően, hogy a földtulajdon kérdésében melyik koncepció kerül megvalósításra, illetve milyen kompromisszumok születnek: a/ tagi földek magántulajdonba és magánművelésbé vétele, b/ a szövetkezeti földek /egésze vagy a felbomlóké/ magántulajdonba kerülése, c/ a szövetkezetek földeladása tagoknak, illetve kívülállóknak.

A magyar agrárvállalati struktúrának az a gyengesége, hogy a mamut- és kisgazdaságok között hiányoznak a középüzemek. Ezek a munkaigényes kultúrákban 5-10 ha-os, a földigényes

kultúrákban 100-700 ha-os üzemek. Ilyen középüzemek létrejöhetnek egyfelől a nagy szövetkezetek szétválásával, másfelől az előbb említett privatizálási módokon.

A magántulajdon bizonyos korlátozását indokolt fenntartani: akkor, ha nem mezőgazdasági főfoglalkozásúakról van szó, s ha spekulációs földfelhalmozást céloz.⁶

A magántulajdon szerzése a mezőgazdasággal élethivatás-szerűen foglalkozók számára ne legyen korlátozott a terület fekvése /külterület, belterület/, minősége, művelési ága szerint. A szerzés feltétele a hivatásszerű foglalkozás és szak-képzettség legyen.

A kis farmerparcellás gazdaságok életképességét azonban nem lehet úgy bizonyítani, hogy a mostani nagyüzem valódi és vélt hibáit hangsúlyozzuk. Egyoldalú ez az állítás különösen akkor, ha ez az élelmiszerárak csökkenésével párosul. Mivel magyarázzák a parcellatulajdon mindenkori előnyét és a termelőszövetkezetek mai nehézségeit?

a/ A gazdasági nehézségekkel és a rossz hatékonysággal a tsz-ekben. De - nem tagadva a költséggazdálkodás tartalékait - ez az agrárrollóval /1970-89 között ez 46 %-os volt/ az elvonás-támogatás egyenlege csak még Új-Zélandban negatív rajtunk kívül. 1980-1989 között 15 milliárd Ft-tal nőtt az elvonás a mezőgazdaságból. Így a mezőgazdasági alaptevékenység eszközarányos nyereségrátája kisebb mint, az iparéénak. A parcellák ilyen feltételek közé helyezve szintén nem virágoznak.

b/ Azzal is magyarázzák a mezőgazdasági vállalatok nehézségét, hogy a nemzetközi mércével mérve alacsony hatékonyságú, amit mutat a mezőgazdasági export magasfokú költségvetési támogatottsága. Mélyebb nemzetközi elemzés azt mutatja, hogy a magyar mezőgazdaság hatékonysági versenyképessége az átlagosnál jobb.⁷

Az exporthatékonyságot sem minősítheti le az, hogy a

költségvetés nagy összegekkel támogatja a kivitelt /az utóbbi években mintegy 40 milliárd Ft volt, hiszen a konvertibilis agrárexportban a növénytermelési termékek világpiaci ára jóval magasabb a belföldi árnál /1989-ben a búza 570, illetve 900 Ft = 15 dollár/. Az állati termékeknél kisebb az árkülönbség, de a világpiaci árak kedvezőbbek a belföldiekénél. /Pl. 1 kg élősértés 53 Ft, illetve 72 Ft = 1,2 dollár./ A rubel-exportnál igaz, hogy magas, 130-350 %-ig terjedő exporttámogatás van, de ez népgazdaságilag nem veszteség, mivel a rubel-exportban más termékek /pl: autó, olaj/ az árnyereségben megtérül.

c/ A kistermelés /háztáji-kiegészítő/ termelés hatékonyabb-e, mint a nagyüzemi-szövetkezeti? Ezt az érvet is felhozzák a szövetkezeti földtulajdon szétosztása mellett, mint mondják, a földterület 15 %-áról a kisüzemek adják az árutermék 50 %-át. Ez így azonban félrevezető érvelés. Ezenkívül főként van az állattenyésztésben. A nagyüzem a földigényes kultúrákban gabona, ipari növény, tömegtakarmány és egyes szántóföldi zöldségfélékben feltétlenül hatékonyabb. A kisüzem pedig a munkaigényes-kertészeti kultúrákban.

A kisüzemnek azonban a kedvezőbb hatékonysága sem csak "saját termék". Hiszen egyfelől felhasználja a közös termelési eszközöket, valamint infrastruktúrát-szolgáltatásokat. /Pl. a sertés ár 70 %-át kitevő abraktakarmányt a nagyüzem termeli./ Végül az is megjegyzendő, hogy a közösben képződött jövedelmek személyi jövedelemadó kötelesek, míg a háztájiban bizonyos határig nem. A szövetkezetekben éppen az az igazi szövetkezeti, hogy a kistermelés és a közös termelés integrációja megvalósul. Ezt nem feladni, hanem fejleszteni indokolt.

A farmergazdaság kifejlesztése mellett nem feledkezhetünk meg azokról a korlátokról, amelyekkel itt szemben állunk.

- Részben számítások szerint mintegy háromszoros a tőkeigény a szántóföldi ágazatokban, tehát 840-900 milliárd

lenne a tőke igénye.

- Részben 10 ezer nagyobb méretű és 24 ezer kisebb méretű farmergazdaságot lehetne alakítani. 700 ezer mezőgazdasági dolgozó foglalkoztatási gondjaival kellene számolni. /Azért naivitás, hogy még a munkanélküliség kezelésében is szerepe lehet a farmergazdaságnak/. Nem kívánatos a milliós létminimum alatt élők számát százazatokkal gyarapítani.

- Részben nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a mai nagyüzemi szervezetet feszít egy ellentmondás: a szervezet tevékenysége diverzifikált /szerteágazó/, az alaptevékenységben nagy a szakmai specializáció. Ez az új farmergazdaság szakmai munkaerőellátásában nehézségeket okozna.

Ideológikus megfontolások alapján nem lehet dönteni a nagyüzem és a farmer /parcellagazdaság/ gazdaság kérdésében. A nagyüzem és a kisüzem kérdését egyik oldalról sem lehet fesiszálni. Helytől, időtől, gazdasági környezettől, termelési ágtól /terméktől/ függ a hatékonyságuk. Nem lehet az ellenkező hibát elkövetni, mint az 50-es évek kényszerkollektivizálása, illetve a 60-as évek enyhébb kényszertermelőszövetkezetesítése elkövetett. /Gondoljunk arra, hogy a lengyel parcellagazdaság "jósága" ellenére Japán, mégis a "rossz" nagyüzemi gazdaságú magyar élelmiszert vásárolta a lengyelek megsegélyezésére./ Talán ezekben az országokban a piaci környezet hiánya ennek az oka. Igen, de nálunk is meglehetősen szimulált volt a piac.

4. Összefoglalva a földtulajdonviszonyok kérdését, a következőkre juthatunk

Először: a földtulajdon "színes palettája" alakult ki, amelyben a szövetkezeti modell mindhárom típusa, a kistermelő tulajdontól a nagy farmergazdaságig terjedő földtulajdon szerepet kaphat.

Másodszor: a struktúra létrehozásában a piac által mért

hatékonyságnak kell alapvetőnek lennie, mégis a nagy struktúrális átalakulások nem mehetnek végbe állami feltételte-remtés nélkül.

Az első döntő kérdés a gazdasági hatékonyság biztosítása, ezt a hatékonyságot tágan értelmezve úgy, hogy a lakossági /és az export/ szükségletek biztosítása versenyképes ráfordításokkal történjen. Olyan erkölcsi normák /mint a méltányosság-igazságosság/, a gazdasági hatékonyságon belül biztosítandó, számolva azzal, hogy ez újabb méltánytalanságot és igazságtalanságot szül. Ha ez nem így történik, akkor rövid időn belül a kínálati élelmiszerpiac keresleti /hiány/ piaccá alakul, továbbá az egyetlen mai konvertibilis exporttermelő ágazat esik ki. /Az élelmiszer konvertibilis exporttöbblet 12 milliárd dollár, ezt a többi ágazat csak fogyasztja./

A másik döntő kérdés, hogy a mezőgazdasági tsz-ek és farmergazdaságok hogyan felelnek meg a hatékonysági követelményeknek. Az erős és közepes tsz-ek az agrártömegtermelésben nagyrészt megfelelnek ennek a követelménynek. Ugyanis a mezőgazdaságilag nem megalapozottak azok a várakozások, miszerint a mezőgazdasági költségekhez hozzátesszük a nyereséget, a földjáradékot, és ez lesz a termelési ár. A piaci viszonyok mellett ez éppen fordítva van. Az állam által is befolyásolt áron belül a piaci versenyben, akiknek költsége ebbe belefér, vagy nyereséget és járadékot is realizálnak, léteznek; vagy nem realizálnak, és akkor kiszorulnak a termelésből, különösen, ha a fejlett világra jellemző agrárkínálati /vevői/ piacot tekintjük.

II. A földpiacról

A tulajdonváltozások nyilván hatással lesznek a földpiacra is, hiszen nő az önálló földtulajdonosok száma, és visszaszorul a naturális földforgalom.

1. A földpiac néhány általános jellemzőjéről

A földpiac a termelési tényezők piaca közül az egyik legszabályozottabb. Az állam földbirtokpolitikai /földgazdálkodási/ intézményei korlátozzák azt.

A földpiac egységessége nem létezik. Az adás-vétel és bérbeadás feltételei helyileg alakulnak ki. A földek kereslet-kínálatára nemcsak a jövedelemviszonyok, hanem egyéb tényezők /vagyonfelhalmozás-infláció mértéke, stb./ hatnak. A földpiac tehát olyan, mintha monopólium lenne.

A mezőgazdasági földnek csak igen kis hányada cserél gazdát. Az NSZK-ban 1980-as években 0,3-0,5 %-a, Franciaországban 1983-ban 1,5 %-a.⁸ Ennek a csekély adásvételnek is 20-25 %-a spekulációs vétel. Mindezek a földpiac korlátozottságát mutatják.

2. Az államszocializmus földpiacának jellemzőiről

A modern gazdaságokban a földpiac jellemzője a korlátozottsága. Ez az államszocializmus időszakában - amelyben a piac visszafogott volt - méginkább jellemző volt.

Egyrészt ez a földforgalom volumenének korlátozottságában jutott kifejezésre. A fejlett tőkés országokban, pl. az NSZK-ban a föld-komplexum évi 0,15-0,3 %-a, Franciaországban 1,5 %-a cserél évente gazdát. Hazánkban 0,12-0,18 %-a kerül forgalomba, tehát nálunk igen visszafogott a földmozgás.

Másrészt igen jelentős az aránya a természetes forgalomnak az adás-vételhez viszonyítva. Ez a tőkés országokban a föld transzferekben jelentkezik, a központi tervgazdaságokban az állampolgárok körében az ajándékozás, a csere, az életjáradéki-tartási átruházás formájában.

A gazdasági egységek között ez földrendezés, önkéntes csere és földátadás formájában jelenik meg. A földrendezés

tulajdonképpen hatósági-kényszer csere. A földpiac egyetlen összetevője sem érzékelhető. Az önkéntes cserénél hozzávetőlegesen azonos nagyságú és minőségű földek mint használat értékek cserélődnek. A pénz nem közvetíti a cserét, /nincs földár/ s a csere nem függ a kereslet és kínálat viszonyától. Ez sem földpiac. A földátadás alapvetően egyoldalú természetes földmozgás. Ennél azonban bizonyos pénzügyi vagy egyéb viszonyosság előfordulhat, mint földpiaci jegy. A természetes forgalom dominációját mutatja Csongrád megyében az 1980-as években, hogy a természetes földmozgás 5,2-szerese az adás-vételnek.

Harmadszor, a földpiac sajátossága az, hogy sokkal szabályozottabb, mint az árupiac.

A szocializmusban éppen a gazdaság túlpolitizálása, a párt-állam dominanciája úgyszólván kizárta a földpiacot, elsősorban a horizontális és a lefelé menő vertikális földárumozgást. A központosított tervgazdaságokban az állami szabályozás és a tulajdonviszonyok merevsége a földpiacot nemcsak szabályozza, hanem csaknem helyettesíti is.

A földpiaci viszonyok a személyi-magán szektoron belül követhetők nyomon, valamint fél-piaci jelenségek vannak a magán és szocialista szektor "felfelé" irányuló földforgalmában.

a/ A központosított tervgazdaságban a földkeresletet korlátozta a földbirtok-szerzési és földbirtok nagyság maximalizálása, ugyanez a kínálatot növelte a külterületi magánforgalomban. A horizontális földmozgás államtól szövetkezetihez és a vertikális forgalom a szocialista szektortól a magánszektorig tiltott volt. Ezek a föld keresletét és kínálatát egyaránt visszafogták.

A "szocialista földpiac"-ra így nem jellemző az, ami a tőkére, hogy: keresleti /vevői/ piaci. A visszaszorított földforgalomban a kereslet és kínálat valamilyen egyensúlyba alakul ki rendkívül alacsony forgalmi volumen mellett.

b/ A földárak így nem azért nőnek, mert a mezőgazdasági föld iránt többletkereslet van. Ez az inflációs ráta növekedésével /vagyonmegőrző funkció/ az intenzív kerti kultúrák földigényével stb. kapcsolatos.

c/ A közvetett módszerekkel megközelített és kihámozott földforgalmi értékek /átlagos földpiaci árak/ és a hozadéki földárak - az előzőekből is következően - ellenkező eltérést mutatnak, mint a tőkés országokban. A hozadéki árak 2,5-3-szerese a piaci földáraknak.⁹ A szántóföldi földek ára Csongrád megyében az 1980-as évek elején 20-25 ezer Ft/ha körül volt. Az akkor a növénytermelési hozadék alapján 45 ezer Ft/ha földárakat mutattak ki. Napjainkban 70-100 ezer Ft/ha-ra becsülik a mezőgazdasági föld értékét, amely már közelít a föld hozadéki értékéhez.

Jegyzetek

1. Az írásos anyagban szó van az állami és magántulajdonról, de mivel a szövetkezeti földtulajdon a legnagyobb súlyú, és ennek privatizálásával számítunk a magánföldtulajdon szerepének növekedésére, ezért főképpen ezzel foglalkozom.
2. Ezek a tételek a FKGP programjában is szerepelnek.
3. Most nem is beszélünk arról, hogy az 1947-es földtulajdoni viszonyok is tartalmaztak igazságtalanságokat: a hadifoglyok, a cigányok, stb. kimaradtak ebből.
4. 1986, 1987-ben az agrárrolló nyílása ugyan megszakadt, 98,4, illetve 98,8 volt, de már 1988 után az új adórendszer bevezetésével újra nyilni kezdett. /LÁsd Gaál Gyula: Az agrárrolló. A vegyipar szerepéről. Közgazdasági Szemle, 1989. 7-8. sz./
5. Igazságtalan az örökösök körének szűkítése, vagy az, hogy a rossz és megszűnő szövetkezetekből a tulajdonosok megosztott tulajdonba kapják a földet és a többi nem.
6. Bajor-parlamentben most készül törvény a birtokmaximum meghatározásáról.
7. Benet Iván: A modellváltás és a mezőgazdaság. Budapest, 1990. Kézirat.
8. Pálovics Béláné: A piac sajátosságai a mezőgazdaságban. AKI Budapest, 1990. 6. szám.
9. Nagy Lajos: A földárok alakulásáról Csongrád megyében. 1984. kézirat.

Dr. ANDRÁSSY ADÉL:

A TERÜLETI CENTRALIZÁCIÓ ÉS A TERÜLETEGYSÉGRE JUTÓ
RÁFORDÍTÁSOK ÖSSZHANGJA A MAGYAR TERMELŐSZÖVETKEZE-
TEKNÉL AZ 1980-AS ÉVEK VÉGÉN

A termelőerők fejlődésének egyik megnyilvánulása a munkaerő, a termelési eszközök, és ennek nyomán a termelés összpontosulása a nagyüzemekben. A nagyvállalati méretek kialakulásának mozgatórugója, hogy a termelés nagy méretű a termékegység eleven- és holtmunkaráfordításait csökkenti. A nagyüzem az a fejlett technikának megfelelő forma, amely a technikai fejlődés hajtóereje és egyúttal szervezeti feltétele is.

A vállalatok méretének a mezőgazdaságban is a bennük társult termelőerő elemek optimális hatékonyságát kell szolgálniuk. A kérdés az, hogy a termelőerők koncentrációja és centralizációja eredményeként kialakult nagyvállalatok valóban hatékonyabbak, mint a kisebb méretűek?

a/ A mezőgazdasági vállalatok területének mérete és
a hatékonyság összefüggései

A mezőgazdaságban a vállalati méretek legátfogóbban a termelési volumennel jellemezhetők. A termelési volumen is visszavezethető két tényezőre: a terület méretére és az egy hektárra jutó termelés színvonalára. Ebből következően a mezőgazdaságban a koncentráció két úton valósulhat meg: a1/ a termőterület bővítésével, a2/ az egységnyi területre jutó ráfordítások növelésével, tehát a belterjesítéssel.

A termelőszövetkezetek területi centralizációja a kollektivizálást követő több mint másfél évtized során közismerten erőteljes volt. A szövetkezetek száma az 1965. évi 3.278-ról 1975-ben 1598-ra, 1988-ban 1247-re csökkent. Ezzel

párhuzamosan az átlagos vállalati méretek gyorsan nőttek. A termelőszövetkezetek átlagos Üzemmérete 1965-ben 1423 hektár, 1988-ban 4045 hektár. Az egy gazdaságra jutó foglalkoztatottak száma majdnem megkétszereződött, az állóeszközök értéke 24,4-szeresére nőtt 1965 és 1988 között.¹

A vállalatméret növekedése a termelőszövetkezetek nagyság szerinti differenciáltságát nem csökkentette, 1988-ban 22 termelőszövetkezet, az összes termelőszövetkezet 1,8 százaléka 1000 hektárnál kisebb földterületen gazdálkodott, míg a 10.000 hektár feletti földön gazdálkodó termelőszövetkezetek száma 21 volt. A termelőszövetkezet zöme 89,30 százaléka 1000 és 7000 hektár közötti földterülettel rendelkezett 1988-ban.²

A termelőszövetkezetek 1/3-a a 1000 és 3000 hektár közötti földterülettel, 38,2 százaléka 3000 és 5000 hektár közötti földterülettel, 16,9 százaléka 5000 és 7000 hektár közötti földterülettel rendelkezett 1988-ban.³

A termelési érték és a gazdaságnagyság között viszonylag erős egyenesarányú összefüggést figyelhetünk meg. Alacsonyabb termelési érték a kisebb termőterülettel rendelkező üzemeknél képződik, a legtöbb termelési értékkel rendelkező gazdaságok csoportjában az egy gazdaságra jutó átlagos termőterület nagysága 8005 hektár.⁴

A vállalatok földterületének nagysága és a vállalati nyereség, valamint a vállalati likviditás között azonban rendkívül laza, és inkább fordított arányossággal jellemezhető kapcsolat figyelhető meg. A vagyonarányos nyereség ugyanis az átlagnál kisebb méretű termelőszövetkezeteknél a legmagasabb. 1988-ban a legmagasabb nyereséget realizáló termelőszövetkezetek átlagos Üzemmérete 3166 hektár volt, mintegy 22 százalékkal kisebb, mint az átlag.⁵ A legtöbb pénzeszközzel és követeléssel rendelkező termelőszövetkezetek csoportjában az átlagos Üzemméret 3536 hektár volt, ez mintegy 12,6 százalékkal kisebb, mint az átlag.

Tehát a hatékonyság, jövedelmezőség tekintetében kiemelkedő helyet foglalnak el az átlagosnál kisebb területű gazdaságok. A termelőerőkből való részesedésükhöz viszonyítva lényegesen magasabb a termelési értékük és a jövedelmük is. A legnagyobb területű gazdaságoknál viszont ez a tendencia már nem érvényesül, a termelőerő -ellátottságukhoz képest alacsonyabb a termelési érték és a jövedelmezőség is.

b/ A termelési tényezők koncentrációja és a hatékonyság kapcsolata

A mezőgazdaságban a termőterület korlátozottan áll rendelkezésre, így a termelés bővítésének alapvető feltétele a belterjesség fokozása. A belterjesség a termelés bővítésének legfőbb formája, általában a föld-ráfordítás-hozam viszonyaként értelmezzük. A föld hatékonysága növekedése az egységnyi területre jutó ráfordításnövekedés, munkaerő- és termelőeszköz-koncentráció útján valósul meg.

Az egy hektár termőterületre jutó nyereség a legtöbb nyereséggel rendelkező gazdaságok csoportjában 12.496 Ft, mintegy 3,7-szerese az átlagnak. Ugyanakkor viszont a gazdaságcsoportokhoz tartozó üzemek egy hektárra jutó állóeszköz-értéke 65,8 m Ft, ami mindössze 21 százalékkal haladja meg az átlagot.⁶

Az egy foglalkoztatottra jutó termőterület nagysága a kiemelkedő nyereséggel bíró gazdaságok csoportjában 6,5 hektár, míg a veszteséges gazdaságoknál 10,4 hektár, tehát itt mintegy 60 százalékkal több föld jut egy foglalkoztatottra, mint a leghatékonyabb gazdaságoknál.

Egy foglalkoztatottra jutó állóeszközérték a leghatékonyabban működő gazdaságoknál 427 ezer Ft, míg a legalacsonyabb hatékonyságúakénál 540 ezer Ft volt.⁷ Tehát a jól gazdálkodó termelőszövetkezeteknél a munka technikai felszereltsége viszonylag alacsony, mintegy 78,9 százaléka

százaléka az átlagnak. /Az egy foglalkoztatottra jutó állóeszközérték 1988-ban 541 ezer Ft volt./ A munkaerőre jutó állóeszközérték koncentrációs fokunként lényeges mértékben nem különbözik. Egy foglalkoztatottra 507 ezer Ft állóeszköz jut a legnagyobb gazdaságoknál, míg a legkisebbeknél 478 ezer Ft.⁸ A munka technikai felszereltségének azonosságából viszont az következik, hogy az ágazatok technikai és technológiai alapjai a vállalati koncentráltaságtól függetlenek, az ágazatok termelése általában azonos technikákkal és technológiákkal szervezett és fejlesztett.

Az egyes ráfordítások hatékonysága a termelési színvonal függvényében lényeges mértékben differenciált. Az alapok hatékonysága a munka technikai felszereltségének kihasználására gyakorolt hatásán keresztül befolyásolja az egy főre jutó termelést és ezáltal a bruttó és a nettó jövedelmet is. A legnagyobb eltéréseket a munka termelékenysége mutatja, az egy foglalkoztatottra jutó halmozatlan termelési érték a termelőszövetkezetek átlagában 1988-ban 474 ezer Ft volt, a legkisebb koncentráltaságú gazdaságoknál 30 százalékkal kevesebb, a legnagyobb gazdaságoknál pedig mintegy 50 százalékkal több, mint az átlag.⁹ Az állóeszközök hatékonysága hasonló eltéréseket mutat.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a mezőgazdasági vállalatoknál a termelés színvonala alapvetően az egységnyi területre jutó élő- és holtmunka mennyiségétől függ. A termelőeszközök koncentrációjának primér jelentősége van a termelési színvonal alakításában. A termelés bővítésének legfontosabb eszköze a területegységre jutó pótlólagos ráfordítások növekedése. Azokban a gazdaságokban értek el egységnyi területre vetítve magasabb termelési értéket, ahol magasabb a területegységre jutó ráfordítások nagysága. A ráfordítások hatékonyságának föld-ráfordítás-hozam viszonyokat alakító szerepe másodlagos.

Jegyzetek

1. Forrás: A mezőgazdasági vállalatok gazdálkodása 1988.
KSH, Bp. 1989. 10. old.
2. Forrás: U.o. 195. old.
3. Forrás: U.o. 195. old.
4. Forrás: U.o. 123. old.
5. Forrás: U.o. 144. old.
6. Forrás: U.o. 148. és 150. oldalak.
7. Forrás: U.o. 156. old.
8. Forrás: U.o. 150. old., 129. old.
9. Forrás: U.o. 124. old.

Dr. ÉGETŐ EMESE:

A FÖLDTULAJDON PRIVATIZÁCIÓJÁNAK BUKTATÓI

Különböző évszámokat hallhatunk, olvashatunk manapság arra vonatkozóan, hogy mikori földtulajdonviszonyokat kell - kellene - helyreállítani. Az itt elhangzottak - 1945., 1947., 1968. - nem is tartalmazza mindet. A múlt heti HVG-ben /1990. június 2. sz./ már az 1959-es év is javaslatba jött. A sok különböző évszám önmagában is mutatja, hogy itt egy olyan javaslatról - követelésről - van szó, amely igencsak sok problémát vet fel. A magam részéről osztozom azok aggodalmában, akik ezt átgondolatlan, súlyos belső ellentmondásokkal terhelt és beláthatatlan következményekkel járó javaslatnak tartják. Amely ráadásul oly módon folytatná a gazdaságpolitikának való alárendelését - az elmúlt 40 év legtöbbet bírált hibás gyakorlatát -, amely végül még politikai előnnyel sem járna. /Kivéve egy párt szűken vett érdekeit./

a/ Az 1947-es földtulajdoni viszonyok helyreállításának ideológiai alapjaként a magántulajdon "szentségére" hivatkoznak. Ez persze nyilvánvaló "csúsztatás", amely egyszerűen tarthatatlan. A földosztás éppen a magántulajdon fennálló rendszerének megtagadása volt. Ha a magántulajdon szentségét és sérthetetlenségét kell helyreállítani, akkor a földreformot sem lehet elismerni. Akkor az 1945 előtti tulajdonviszonyok a mérvadóak, és semmi esetre sem szabad az 1947-es - tehát a földreform utáni - tulajdonviszonyokat szentesíteni. Ha viszont elismerjük a földreform jogosságát, akkor annak alapelvét is érvényesíteni kell. Azt ti., hogy a föld azé, aki megműveli. Ha tehát új földreformot hirdetünk, akkor megintcsak indokolatlan az 1947-es - de

az összes többi évszámnak megfelelő - tulajdonviszonyok alapulvétele. Akkor a mai földhasználók között kell felosztani a földet.

Ezen elveket nem lehet összehangolni. Ha mégis megpróbáljuk, abból nem ésszerű kompromisszum, hanem zűrzavar lesz.

b/ Ellentétes a javaslat a reprivatizálás általános céljával és módjával is. Az állami tulajdon reprivatizálása egyidejűleg zajló folyamat, amelynek alapelvei homlok-egyenest ellenkeznek a földtulajdon reprivatizálására tett javaslattal. Az állami tulajdon esetében szó sincs arról, hogy akár a régi tulajdonosokat, akár a sérelmet szenvedetteket kellene kárpótolni. Sőt, arról sincs szó, hogy a tulajdont ingyen kellene visszaadni akár a régi tulajdonosoknak, akár a mai használóknak. Ellenkezőleg: a lehangosabb jelszó, hogy nem szabad elherdálni a nemzeti vagyont. Ezt a vagyont eladják, amikor reprivatizálják a hatékonyabb működtetés érdekében. De a volt háztulajdonos csak ugyanolyan feltételek között válhat az általa lakott lakás tulajdonosává, mint bárki más: akkor, ha megvásárolja.

Ezzel szemben a szövetkezeti tulajdont képező föld esetében - amely ugyancsak része a nemzeti vagyonnak - az elherdálás kérdése fel sem merül: a földet ingyen, kárpótlás és nem a hatékonyabb gazdálkodás érdekében akarják reprivatizálni. Pedig, ami lakásgazdálkodási rendszerünket illeti, az sokkal rosszabbul működik, mint a mezőgazdaság. Nem kellene akkor a bérházakat is visszaadni eredeti tulajdonosaiknak, vagy a lakásokat az államosítás utáni első lakóknak, kárpótlásként? Hátha megjavulna a lakásgazdálkodás is. De ugyanígy az üzlethelyiségek és egyéb ingatlanok esetében is joggal merülhet fel ugyanez az igény.

Megmagyarázhatatlan, hogy miért kell alárendelni a privatizálás szempontjait a kárpótlásnak a föld esetében,

amikor sehol másutt nem teszik ezt. Félreértés ne essék: tulajdonreformra a mezőgazdaság és a föld esetében is szükség van. A föld esetében még az ingyenességgel is egyet lehetne érteni, mivel a mezőgazdasági vállalkozásokhoz nemcsak tőke, hanem föld is - tehát eggyel több termelési tényező - szükséges. De az már megmagyarázhatatlan, hogy miért kell a múltnak alárendelni a jövőt. Márpedig a kárpótlásnak alárendelt privatizálás ezt jelentené.

Különösen érthetetlen ez akkor, ha gazdasági szempontból vizsgáljuk a következményeket.

1947-ben a 16,15 millió kh összes földterületen 1,65 millió gazdaság működött, amelyek 60 %-a 5 kh-on aluli, 83 %-a pedig 10 kh-on aluli birtok volt. Mindössze 10 ezer körül mozgott a 100 kh-on felüli gazdaságok száma.

Kézenfekvő, hogy az 1947-es földtulajdoni viszonyok visszaállítása nem jelentheti az akkori földhasználati viszonyok helyreállítását is. Azoknak a törpebirtokoknak túlnyomó többsége életképtelen volt: szövetkezés nélkül egy valódi piacgazdaságban maguktól is tönkrementek volna rövid idő alatt. Ennek az üzemi struktúrának a helyreállítása napjainkban egyszerűen képtelenség.

A propagált farmrendszerű mezőgazdálkodásra való átterésnek azonban nemcsak a módozatai kidolgozatlanok, hanem a feltételei is hiányoznak Magyarországon.

1. Az amerikai rendszerű farmergazdálkodás számunkra nem lehet példa, mert az extenzív jellegű mezőgazdálkodást jelent, amelynek feltétele a földbőség. Ez pedig nálunk - és általában Európában - hiányzik.

Ebből a szempontból nem is hasonlítható össze a magyar mezőgazdaság pl. az Egyesült Államokkal, hiszen ott a búza termésátlaga kb. a fele a hazainak. Ez a különbség természetesen nem fejlettségbeli, hanem jellegbéli különb-

séget takar. Azzal függ össze, hogy az USA-ban bőven van föld: a 100 lakosra jutó mezőgazdasági terület több, mint másfélszerese - pontosan - 1,79-szerese - a hazainak. Ezért azután a termékmennyiség növelése nem teszi szükségessé az átlaghozamok növelését, az megoldható a művelés alá vett terület kiterjesztésével. A földterület szempontjából vett extenzív, illetve intenzív jelleg megmutatkozik az állattenyésztés területén is. A 100 ha-ra jutó számosállat az USA-ban csak negyede a hazainak. Hozzá tartozik persze az is, hogy a munkaerő oldaláról szemlélve viszont pont fordított a helyzet. Az 1000 ha mezőgazdasági területre jutó mezőgazdasági aktív keresők száma Magyarországon 95 fő, míg az USA-ban csak 8 fő. Vagyis a néhány száz hektár területű farmgazdaságok rendszerére való áttérésnek csak akkor lenne meg a természeti-technikai feltétele, ha a földterület is növelhető lenne. A magyar mezőgazdaság egyébként európai viszonylatban is a legintenzívebb mezőgazdaságok közé tartozik. A magyar mezőgazdaság - európai összehasonlításban - a területegységre jutó átlaghozamok tekintetében a növénytermelés vonatkozásában a negyedik helyen áll /gabonaegységben számolva/. /KSH. 1985. 7. 1./ Korántsem ilyen jó a helyzet az állattenyésztés vonatkozásában. A 100 ha-ra jutó számosállat tekintetében csak kb. a 20.-ok vagyunk az európai rangsorban, gabonaegységre átszámítva is csak a 13. helyen állunk.

Üzemi struktúránk azonban európai viszonylatban is sajátos. A termőterület kb. 26 %-án /2,1 mill. ha/ állami vállalatok gazdálkodnak, kb. 63 %-án /5,1 mill. ha/ a szövetkezetek közös gazdaságai, 11 %-án /0,9 mill. ha/ pedig háztáji, kiegészítő és egyéni gazdaságok működnek. A gazdaságok nagyságrendjét tekintve két, illetve három kategória különül el élesen: a nagyüzemek és a kistermelés. A nagyüzemek jellemző méreteiket tekintve két csoportba sorolhatók: az állami gazdaságokra, melyek átlagos termőterülete 7 ezer

ha, és a termelőszövetkezetek közös gazdaságaira, amelyek átlagos területe 4 ezer ha. Ami viszont a kistermelőket illeti, ezen gazdaságok átlagos termőterülete alig haladja meg a 0,5 ha-t. Vagyis a magyar mezőgazdaság üzemi struktúrájának legfeltűnőbb jellemzője a földhasználat szempontjából a szélsőségek - az igen nagy és a miniatűr gazdaságok - együttes létezése, működése, valamint a közepes méretű gazdaságok jellemző hiánya. /A közepes méretet képviselő szakszövetkezetek elenyésző súlyuk miatt nem tekinthetők a struktúra jellemző elemének./ A szélsőségesen nagy és kicsi meghatározás nemcsak viszonylagosan értendő. A mi nagyüzemeink nagyságrendekkel nagyobbak, mint a hatékony mezőgazdasággal rendelkező fejlett országok nagyüzemei. Kisüzemeink pedig nagyságrendekkel kisebbek, mint ugyanezen országok családi gazdaságai.

A mezőgazdasági termékek előállításában azonban a kistermelés területi arányánál jóval nagyobb súllyal vesz részt: a termőterület 11 %-án a mezőgazdasági termékek csaknem 40 %-át állítják elő, ami rendkívül intenzív mezőgazdasági tevékenységre utal. Mivel az állatok és állati termékek előállításában a kistermelés szerepe jóval nagyobb, mint a növénytermelésben /42 %, ill. 32. %/, joggal állíthatjuk, hogy a közepes méretű gazdaságok tényleg hiányoznak a struktúrából. Mégpedig nem annyira a növénytermelés, hanem az állattenyésztés szempontjából.

Vagyis tényleg szükség van a tulajdonreformmal együtt a földhasználati viszonyok reformjára, az üzemi struktúra átalakítására is. De semmi értelme felmelegíteni a 30-as évek kisüzem-nagyüzem fölényéről folytatott vitát - amely akkor lehet, hogy konstruktív volt -, de ma már semmi esetre sem az. Hatékony mezőgazdaságunk csak akkor lesz, ha a nagy, a közepes és a kiskisgazdaságok megfelelő kombinációja kialakul.

2. A természeti-technikai feltételek mellett azonban

van egy olyan gazdasági-társadalmi feltétel is, amelyről igen kevés szó esik. Pedig a piacgazdaságra való áttérés során másutt is problémát okozhat, a mezőgazdaságban azonban kirívóan jelentkezik. Ez pedig a főfoglalkozásban való vállalkozás lehetősége.

A mezőgazdasági kistermelésről köztudott, hogy az döntően kisegítő- és háztáji tevékenység. Vagyis akik ezzel foglalkoznak valahol másutt - mezőgazdasági nagyüzemben, vagy éppen a mezőgazdaságon kívül - rendelkeznek munkahellyel, rendszeres biztos keresettel, társadalombiztosítással és nyugdíjjal. A kistermelés ilyen feltételek mellett életképes. Valójában tehát nem önálló foglalkozás, hanem melléktevékenység. /De még ha főtevékenység, akkor sem létezik a másik, a fix munkahely nélkül./

Ez önmagában még nem sokat jelentene. A problémát az okozza, hogy a nagyüzemek sem képesek megélni pusztán mezőgazdasági tevékenységből. A mezőgazdasági vállalatok bruttó termelési értékének 38-40 %-a, a nettó termelési értékének fele, a nyereségnek pedig 50-55 %-a az alaptevékenységen kívüli tevékenységből származik. Vagyis kizárólag mezőgazdasági tevékenységből sem a kisüzemek, sem a nagyüzemek nem képesek megélni. Úgy is fogalmazhatunk, hogy napjainkra Magyarországon a mezőgazdaság megszűnt önálló ágazatnak lenni. Az okok elemzésére e helyen nem áll módunkban részletesen kitérni. Annyit azonban talán külön bizonyítás nélkül is leszögezhetünk, hogy e helyzet kialakulásában döntő szerepe volt annak az állami irányítási rendszernek, amely ár-, adó és támogatáspolitikával 40 éven keresztül - egy rövid időszak kivételével 1968 és 1973 között - kemény ipari protekcionizmust érvényesített. És amelyen nem változtatott akkor sem, amikor a Közös Piac erőteljes agrárprotekciónizmusra tért át, sőt még akkor sem, amikor a hazai gazdaságpolitika hivatalos jelszavává a világgazdasághoz való alkalmazkodás lett. Így fordulhatott elő, hogy - annak ellenére, hogy - a magyar me-

zőgazdaság európai összehasonlításban is megállja a helyét, kialakult a mostani állapot. Sőt, mindez annak ellenére, hogy a magyar mezőgazdaságból lényegében hiányzik a bérleti rendszer. Kérdés azonban, hogy egy olyan tulajdonreform, amely alapvetően elszakítja a földtulajdoni viszonyokat a földhasználati viszonyoktól, ilyen körülmények között milyen következményekkel járna?

Azt, hogy milyen mértékben szakítaná el a tulajdoni viszonyokat, arról fogalmat alkothatunk akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a mezőgazdaság összes aktív keresője jelenleg valamivel több, mint 800 ezer fő, de ebből csak 570 ezer dolgozik az alaptevékenységben. 1947-ben ez a szám 2,1 millió volt. Szövetkezeti tag /tehát tulajdonos/ 755 ezer fő, amelyből azonban csak 367 ezer az aktív, viszont 351 ezer fő az aktív keresők közül alkalmazottként /tehát nem tulajdonosként/ dolgozik. Összevetve ezeket a számokat az 1947. évi 1,6 millió tulajdonossal kiderül, hogy az egykori tulajdonosok és aktív keresők kb. kétharmada ma már nem a mezőgazdaságból él. Ez a földterület szempontjából azt jelenti, hogy annak 60-70 %-a külső, nem mezőgazdasági foglalkozású egyének tulajdonába kerülne. Tömeges visszatérésre nem lehet számítani, hiszen a földbirtokok zöme eleve kicsi volt, amely az öröklés révén valószínűleg még tovább aprozódott tulajdonilag.

Tömeges földvásárlásra mezőgazdasági tevékenység céljából sem lehet számítani, hiszen az itt képződő források a felszerelés finanszírozásához sem elegendőek a jelenlegi körülmények között. Marad tehát a bérleti rendszer - legalábbis a közepes és nagyméretű üzemek, valamint a földtulajdonnal nem rendelkező mezőgazdasági kistermelők számára.

A bérleti díj viszont olyan költség, amely tovább csökkenti a mezőgazdasági tevékenység jövedelmezőségét. A mai gazdasági feltételek között ez azt jelentené, hogy a kívánatosnak tartott farmergazdaságok - a többszáz hektáros

középzemek - létre sem jöhetnének. /A nagyüzemek működésének lehetőségéről már nem is beszélve./ Sőt, valószínű, hogy nemcsak a jelen körülmények, hanem a mostaninál jóval kedvezőbb körülmények között sem. Nyugat-Európában, ahol az ár-, adó- és támogatási rendszert valódi agrárprotekciónizmus alakította az elmúlt időszakban /és nem az ipari protekciónizmus, mint nálunk/, mégis a sejät művelésen alapuló, 100 ha alatti családi gazdaságok a jellemzőek. A bérleti rendszert ott sem bírja el a mezőgazdaság.

Nagyon is meggondolandó tehát, hogy szabad-e szándékosan elszakítani a földtulajdoni és földhasználati viszonyokat.

Dr. PUSZTAY BÉLA:

A RACIONÁLIS FÖLDHASZNÁLAT

Hazánkban egy idő óta a mezőgazdasági termelés minőségi fejlesztésével kapcsolatos kérdéseket egy új kategóriában, a "racionális földhasználat" követelményében foglalják össze. Ezek tényezőit tekintik egy magasabb fokú termelőtevékenység alapjának. Tartalmi jelentésének tisztázása, definíció értékű összegezése a tudományos kutató műhelyekben most kristályosodik. Teljes értékű, elfogadott uralkodó nézeteket tükröző megállapodásokig még nem igen jutott. Ilyenkor ki-ki kutatási eredményei során megismert elemek egymás közötti kapcsolatának értékelésével kísérli meg a tartalmi kérdések összevezését. Jogos pl. Dr. Domé Györgyné véleményében megfogalmazott az a kérdés: mik sorolhatók a racionális földhasználat elemei közé? Vagy:... miként viszonyul egymáshoz a racionális földhasználat és hasznosítás; van-e ezek között különbség, ha igen mi az, és ha nincs, vajon mi értelme van a két szónak.¹

Van aki a racionális földhasználat feltételeként az ökológiai követelmények érvényesülését és a munkaszervezést említi.² Más helyen arról szólnak, hogy "Ökológiailag akkor tekinthető a földhasználat racionálisnak, ha viszonylagos összhang van a termelt növények a természeti tényezőkkel szemben támasztott igénye, a természeti tényezők teljesítő-képessége és az emberi munka színvonala között."³

Monográfiában történik arra utalás, hogy a hazai és nemzetközi irodalom a földhasznosítás kérdéseit a talajhasználat, a földhasználat és térhasználat hármas összefüggésében, általában a mezőgazdasági használatot középpontba állít-

va, a hagyományos és a racionális földhasználat elnevezés alatt tárgyalja. A fogalmi kérdések felsorolása után megjelöli a földhasználatban főszerepet betöltő tényezőket, amelyek: a termőföld kihasználása; az agrárnépesség megélhetésének megoldása; a mezőgazdasági termelés gazdaságossága; a mezőgazdasági rendeltetésű föld termelésből való kivonásának megakadályozása.⁴

A földhasználati terminológiaként nyilvántartott "racionális földhasználat" a föld nemzeti kincs jellegének deklarálása után fogalmazódott meg. Tartalmi kérdéseinek tudományos értékű tisztázása nélkül vált, vagy válik a földön folyó gazdálkodás megjelölésére, minősítésére szolgáló kategóriává. Korábban az agrárgazdasági tudományok által elismerten a "belterjesség", mint a földhasználat minőségét jelző fokozat állt a gazdálkodás színvonalát mutató értékelés homlokterében. "... a megművelt földterület és a ráfordított élő- és tárgyasult munka ... a belterjesség lényege." /Erdei Ferenc/ A Földművelésügyi Minisztérium "A magyar mezőgazdaság ... című /Kossuth Könyvkiadó 15 oldal/ kiadványa szerint: "... a belterjesség az egész mezőgazdaságra, - s ezen belül egy gazdaságra vonatkoztatva is - azt jelenti, hogy a területegységen nagyobb értékű terményeket, termékeket olcsóbban, tehát jobb minőségű kenyérgabonát, ipari növényt, ... húst, zsírt, tojást, tejet, gyapjút stb. ad a mezőgazdaság a népgazdaságnak."

Az Erdei Ferenctől származó definíciót és annak a Földművelésügyi Minisztériumi feldolgozásban adott magyarázatát figyelembe véve a belterjes gazdálkodás fokának megítélése - területegységre /országos/ vagy gazdaságra vetítve - a termény, illetve termék mennyiségével és az előállítás gazdaságosságával stb. volt kapcsolatos. A racionális földhasználattal való összehasonlítás szempontjából lényeges, hogy a belterjességi fok érvényesülésénél csak az üzemeken, gazdaságokon, illetve térségeken belüli kérdések - a

közösségi érdekekhez való viszonyítás nélkül - kerültek vizsgálatra. Az előbb említett követelmények oldaláról ennek részei: a terület termelési célú megválasztása; a terület termőképességének a termelt növény érdekeivel való összhangbahozása /talajerőgazdálkodás stb./; a ráfordítás minimalizálása /takarékoság, a termés veszteségmentes betakarítása stb./; a területen a termelési cél megválasztása szoros korrelációban legyen a termés, illetve termék az államilag megállapított felvásárlói, illetve az engedélyezett szabadpiaci árakkal és a támogatás rendszerével.

A föld nemzeti kincs jellegének kinyilvánításával egyidőben, annak tartalmi jelentéseként, mint társadalmi- és gazdaságpolitikai cél az is megfogalmazódott, hogy a "föld használata, tulajdonformára való tekintet nélkül feleljen meg az egész társadalom érdekeinek". Alaposnak tekinthetjük tehát Petrasovits Imre azon következtetését, hogy a racionális földhasználat tartalmát jelentő tényezők: a politika, ökológia, ökonómia, technika- és technológia. "Csakis az említett ... tényezők közötti összhang, a kölcsönhatás vizsgálata eredményezhet viszonylagosan racionális földhasználatot."

A belterjességi követelményeket a racionális földhasználat követelményei meghaladják. Nem reked meg a belterjességi fok értékelésénél figyelembe vett paraméterek határainál. Tul. lép azon. A két fogalom közötti eltérés racionális földhasználat oldalán jelentkező többletet a politikai tényező adja, lényegében az, hogy a belterjességnek az áru, pénz és piaci motivációkra hagyatkozó voltahoz képest, a racionális földhasználatban az állam közhatalmi minőségben is szerephez jut. Feltehetően ez tette szükségessé a mezőgazdasági termelést minősítő "belterjesség" egy olyan tartalmu "fejlesztését", ahol a föld nemzeti kincs jellege által támasztott - ossztársadalmi érdeket

kifejezésre juttató állami beavatkozásnak - egyrészt a földvédelem, másrészt a földhasználatot tekintve nagyobb szerep jut. Másként fogalmazva: a racionális földhasználat a gazdálkodás alakítása és minősítésének az a többlete, amely a korábbi, elsősorban csak gazdálkodási értékelésre szolgáló belterjességen túl, az állam közhatalmi intézkedési lehetőségeit is kifejezi.

Kérdés viszont: mi lehet, illetve mi legyen az állami közreműködés tartalma. Felfogható-e úgy, hogy a közhatalom csak a jog hármass funkciójának érvényesítésére hivatott. Igaz-e Dr. Domé Györgyné véleményében tett az a megállapítás, hogy a közhatalom közreműködését lehetővé tevő "... koncepció azonban ... elsődlegesen nem a föld védelmét és gazdaságosabb hasznosítását volt hivatva szolgálni, hanem az állami tulajdon gyarapítását és mindenhatóságának további erősítését."⁵ A vélekedés alapos. Az észrevétel ezt több ténnyel is bizonyítja. Más kérdés, ez a gyakorlat következhetett-e abból a tételből, hogy "... a földhasználat tulajdonformára való tekintet nélkül feleljen meg az egész társadalom érdekeinek". Levonható volt-e ebből a közhatalom számára adott és a földtulajdon változásainak egy csatornára való tereléséről szóló felhatalmazás. Előljárójában is megjegyzem: nem! A használat tulajdonformára való tekintet nélkül ..., illetve a földviszonyok merev állami csatornára való terelése, - egymást kizáró meghatározások. Véleményem szerint az előbbi tételből a funkcionáló tulajdonformák érintetlenül hagyásával, vagy éppen a "használati értékeknek" jobban megfelelő tulajdonformák fejlesztésével, azokon belüli jogosítványok korlátainak oldásával, esetleg a polgári tulajdonjog "tisztá formában" való érvényesíthetőségével, a földhasználat feltételeinek javítása következhetett.

Az előzőekben körvonalazott, az agrár, ökológiai, közgazdasági és műszaki tudományok területére konkrétan is meg-

jelölt racionális földhasználatot érintő tényezőkön túl, de alapjaiban azok minél eredményesebb megvalósítása, és azoknak az egész társadalom érdekeinek való megfeleltetése céljából, milyen közhatalmi intézkedéseket lehet és kell az állami közreműködés elemei közé sorolni? A közhatalom szerepének - általános értelemben - annak a társadalom- és gazdaságpolitikai célok megállapításában, illetve ezek megvalósulása eredményességét szolgáló jogi szabályozásában kell testet ölteni. Ez következik a racionális földhasználat "politikai" tényezőjéből. A politikának egy gazdálkodási forma változtatása által igényelt jogi szabályozásánál több komponensre kell figyelemmel lenni. "A politikai folyamatban összegeződnek ugyanis mindazok a hatások, amelyek a társadalom folyamatában, jelenségeiként érkeznek. Ezek a hatások a társadalom politikai rendszerében "transzformálódnak" döntéssé, illetőleg döntések sorozatává, és pedig a politikai rendszer mechanizmusában súlyozódva, egyeztetve, esetleg polarizálódva."⁶

Ami pedig a racionális földhasználat tényezői jogi szabályozásának kérdéseit illeti, - konkrét felvázolása előtt - feltétlenül megjegyzendő, ahogyan a tényezők egymást feltételező kölcsönhatásban érvényesülnek, ugyanúgy az egyes tényezőknél szerephez jutó jogi szabályok előirányzatai sem korlátozódnak az exponált kritériumra, hanem azok így vagy úgy operativitásukkal, vagy hatásukban, de érintik a további tényezőbeli elemek is. Természetesnek kell tekinteni, hogy a föld adottságainak megfelelő értékelése éppen úgy hatással lehet a gazdaságosságra, mint a korszerűség, vagy jövedelmezőség a föld termőképességének biztosítására, illetve a felhasználandó anyagok és eszközök korszerűsíthetőségére.

Az ökológiai követelmények azt kívánják, hogy a földhasználó olyan mezőgazdasági termelést folytasson, amilyen célra földje, adottságainál fogva leginkább megfelel. Az

ökológiai racionalitás kritériumai: a növények természeti tényezőkkel szemben támasztott igénye, a természeti tényezők teljesítőképessége és az emberi munka színvonala, illetve ezek közötti viszonylagos összhang. A jogi szabályozás szerepét ezek megvalósulását segítőnek kell keresni, közelebbről úgy, hogy földhasználói - vállalkozói érdekként az optimális hozamot és gazdaságosságot igérjen. Véleményem szerint ehhez a polgári tulajdonjogra alapozódó - viszonylag teljeskörűen érvényesülő földhasználatra van szükség, olyanra, amely biztonságot ad a termeléshez, biztonságot azáltal is, hogy útját állja a föld más célú felhasználásának, legalább annak hatékony mérséklésével. Az ökológiai alkalmasság vizsgálatával kapcsolatban viszont kihangsúlyozásra kívánkozik, hogy a vele kapcsolatban születő elhatározás kifejezetten a földhasználat körébe tartozik. Előfordul, hogy ezet a termeléshez /földhasznosításhoz/ kapcsolódó döntést a föld rendeltetésének megállapítására vonatkozó jogosítványokkal keverik össze, mintegy az ökológiai alkalmasság és a föld rendeltetése közé egyenlőségi jelet téve. Bár mind a két megközelítés a földre vonatkozik, a kettő mégsem ugyanaz. A föld rendeltetése arra a kérdésre ad választ, hogy az adott föld termelési vagy más célú felhasználásra alkalmas. Az ökológiai racionalitás pedig arra, hogy a termelési rendeltetésű földön milyen hasznosításra kerüljön sor. Az ökológiai racionalitás akkor érvényesülhet eredményesen, ha a döntési jog a földhasználót illeti meg, az állam pedig, alapvetően nem közhatalmi minőségében és nem elsősorban a kogencia erejével, hanem közgazdasági ösztönzéssel működik közre.

Hatályos földügyi jogszabályunk ugynevezett "rendeltetésszerű földhasználatról" rendelkezik. Ez önmagában is szemben áll a használói önállóság elvével, amihez még hozzá kell tenni, hogy a rendeltetésszerű földhasználat nem azonos a racionális földhasználattal. Azzá csak akkor válik,

ha a földhasználó a racionalitás körébe tartozó további követelmények és tételek érvényesülésével határoz az érintett területnek az alkalmasság, gazdaságosság és anyagi erejéhez igazodó technikai- technológiai ellátottságtól függő művelésbentartásáról. A mezőgazdasági termelő tevékenységben előforduló elemek szerepének vizsgálatával - valamelyest absztrahálva - lehet olyan következtetésekre jutni, hogy a földhasználatban pró és kontra ismertté vált magatartásoknak van egy közös töre visszavezethető megnyilvánulása. A használati kötelezettségeket megkerülő olyan önállóságra való törekvés, amely a minőségi követelmények érvényesülését, a gazdaság sajátosságaiból kiindulva keresi. Ennek pedig a tulajdonosi pozíció teljeskörűsége felel meg. A megvalósult földjogi viszonyok termelési és gazdálkodási kapcsolatának történetisége, az adminisztrációval szemben, az anyagi ösztönzés mellett szól. Természetesen - konkrétan meghatározott esetekben - szükségessé válhat a tulajdonra épülő földhasználat földhasználati jogi eszközökkel való támogatása. Ebben az esetben is viszont és természetesen a hangsúly a tulajdonosi és arra alapozódó földhasználati jogosítványokon van.

A földhasználat akkor felel meg a gazdaságosság követelményeinek, ha egységnyi területen minél kisebb ráfordítással a lehető legnagyobb hozamot lehet előállítani. Ennek az ökológiai szabadságon tuli kritériumai a piaci és árviszonyok, illetve az állami közreműködés. A mezőgazdasági termelés költségeinek alakulása - nem elsősorban a mezőgazdaságon belüli okok miatt - a lakosság megélhetését tekintve diszfunkcionális helyzetet teremthet. Megakadályozása ugyanakkor a mezőgazdasági üzemek működőképessége folyamatosságának fenntartása, az egész társadalomért felelős közhatalom hatékony közreműködését teszi szükségessé. Ennek alapvetően két csatornája lehetséges. Az egyik a kö-

telező termelési előírás meghatározása, konkrét földhasználati követelmények előírásával, a másik: az anyagi és vagyoni ösztönzés.

Nem részletezem a hazai gyakorlat tapasztalatait. Csupán arra utalok: a kötelező előírások - különösebb eredmény nélkül /ennyi föld még sosem volt parlagon/ - a föld állami tulajdonbavételt jelentő fenyegetettségig jutottak, az anyagi - vagyoni ösztönzés pedig, amellet, hogy a rendeltetésszerű földhasználat érdekeivel sem voltak összhangban messze nem ellensúlyozták a maximált árrendszer stb. miatti termelőüzemeket sújtó anyagi hátrányokat. Érdekes kitekinteni a tőkés országok agrárprotekciónizmusára. A termelés költségei állandó növekedésére tekintettel, hatékony támogatási rendszer keretében gondoskodtak a mezőgazdasági termelés folyamatossága és a lakossági megélhetés költségei összhangjáról.⁷

Ha tagadom is annak lehetőségét, hogy az állam közhatalmi minőségében, a föld nemzeti kincs jellegéből levezetve, más tulajdonformák hátrányára alkalmazhatott megszorításokat, vallom azt, hogy a földhasználat egész társadalom érdekeinek való megfeleléségét tekintve az állami intézkedésekkel nem csak részt vehet, hanem részt kell vennie. Itt azonban nem szabad szem elől téveszteni, hogy az állami közreműködés formáinak nem egyedüli csatornája a jogszabályi előírás érvényesítése. Más kérdés, és külön értékelendő, hogy a hatalmi állásfoglalás mennyire alapos, vagy éppen a hatalom konzekvens e saját állásfoglalását illetően. Hazai tapasztalatok szerint nemcsak a használatot, hanem a földviszonyok egyéb területeit érintően születtek újabb és újabb állásfoglalások. Ezek eszközeiként láttak napvilágot a legkülönbözőbb jogszabályok. Sok minden mellett, a valóságos viszonyok és célok összhangjának hiánya, a törvényszerűségek figyelmen kívül hagyása, a jogalkotással szemben támasztott követelmények hiányos alkalmazása -, lényeges hiba volt.

Az előirányzatok megvalósulását alapjaiban a kongencia erejével akarta elérni. Az ökonómiai követelmények megvalósulását az állami közreműködés oldaláról, elsősorban közgazdasági ösztönzéssel kell előmozdítani.

Itt a gazdaságossági kérdések körében merül fel, mi történjen olyan esetekben, amikor a földtulajdonos - életkörülményeiben bekövetkezett változások miatt - a földhasználatra képtelenné válik, és más úton történő hasznosításra sem nyílik lehetőség; amikor a polgári tulajdon jogi értelemben vett földhasználatához képest más irányú "hasznosítás" ígér gazdaságosságot, éppen a racionalitásra hivatkozással lehetőség nyílik a termelési rendeltetésű földterületnek más célú felhasználására. Az első kérdésre adható válasz - ami az ökológiai alkalmassággal kapcsolatos álláspontból is következik -, lehetővé kell tenni a földforgalmat. Az állampolgári jogok természetjogi iskola tételei szerinti felfogása teljes szabadságot jelent az ember számára, s ez a tulajdonszabadságát is magába foglalja. A tulajdonjog szabályozása nem is lehet más, mint a polgári tulajdonjogra alapozódó, az egyenlőség és mellérendeltség elvét érvényesítő szabályozás. Lényegében mind a két kérdés egyről, a tulajdonszabadság kérdéséről táplálkozik. A második kérdésre adandó válaszként azt is elmondhatjuk, hogy ha a tulajdonosi jogosítványok árutulajdonná, árutulajdon tartalmúvá válnak, akkor az éppen a racionalitásra hivatkozással a más úton történő hasznosításra is lehetőséget ad. A használat és hasznosítás egymáshoz való viszonyában a hasznosítást tekintem a kérdéskomplexumhoz jobban igazodónak. A földhasználatot /tartalmi jogosítványával/ a polgári tulajdonjog részét jelentő kategóriának fogom fel, míg a földhasznosítást a racionális értékeket jobban kifejezésre juttató, a föld művelésben tartását meghaladó más irányú felhasználást is magába foglaló és megengedő lehetőséggé.

A földhasználat során érvényesítendő műszaki követel-

mények alatt a gazdálkodás korszerűségét értem. Ezek megvalósulásához nyújtandó anyagi támogatáson túl, különösen a kutatási eredmények szervezését, közreadását stb. tekintem olyan területnek, ahol az állam szinte felmérhetetlen segítséget nyújthat a racionális földhasználat megvalósulásához.

Ezeket egybevetve kísérlet tehető a racionális földhasználat-földhasznosítás jogi értelemben vett definíciójának megfogalmazására.

A racionális földhasználat-földhasznosítás jogi értelemben a földjogi vagyoni viszonyok, a földvédelem és földigazgatás állami közhatalmi uton - elsősorban a polgári tulajdonjog szabályozó rendszerével-, konkrét esetekben az állami hierarchia rendjén a jogszabály erejével, illetve közgazdasági ösztönzéssel történő olyan szabályozása, amely a termelési rendeltetésű föld ökológiai, ökonómiai, technikai- és technológiai követelményeknek megfelelő minőségi termelésben tartását, jóvelmezőbb volta esetén más uton való hasznosítását - a föld nemzeti kincs jellegére tekintettel - az osztársadalmi, csoport és egyéni érdekek összhangjának megtartásával mozdítja elő.

Jegyzetek

1. Dr. Domé Györgyné: "... a racionális földhasználat minden valószínűség szerint elsődlegesen a mezőgazdasági termelésbe vont területekre érvényes kategória..." /Kandidátusi értekezés védésekor az MTA Bíráló Bizottság előtt Budapesten 1989. június 22-én elmondott véleményben tett észrevétel./
2. Dr. Nagy László: a racionális földhasználat üzemen belüli tényezői között a termőhely tervszerű átfogó javítását, a termékszerkezet ésszerűsítését és a termelés költségessége miatt alkalmatlan földek más célú felhasználását, majd a közgazdasági szabályozó rendszer fogyatékosait említi.. /A földtulajdon és földhasználat szabályozásáról. Állam és Igazgatás 8/1982. 693. oldal/
3. Dr. Petrasovits Imre: A földhasználat és a melioráció összefüggéseiről. GAZDÁLKODÁS 1978. 8. szám 9. oldal./
4. Dr. Szűcs István: A földhasználat rendszere. Doktori értekezés 1986.
5. Dr. Domé Györgyné: "Ezt számtalan körülmény is igazolja, ilyen pl. az állami tulajdon forgalomképességének ... szintje teljesmértékű megszüntetése, a belterületi telkek vonatkozásában az állami elővásárlási jog szabályozása, az ugyancsak itt elfekvő telkeknek, illetőleg általában a belterületi földeknek kizárólag az állam javára történő felajánlása..." /U.o., mint 1. alatt./
6. Dr. Kulcsár Kálmán: Gazdasági "KIHÍVÁS" társadalmi "VÁLASZ" /Gazdaság Társadalom Jog Közgazdasági és Jogi Kiadó Bp.1982./
7. Dr. Ujhelyi Tamás: Agrárprotekciónizmus a fejlett tőkés országokban "A termelésszabályozás és- támogatás költségei ... állandóan emelkednek: 1980-ban és 1981-ben 3 milliárd dollár volt; 1986-1988-ra előzetesen ezt az összeget 20 milliárdra becsülik. A közös piac országaiban ... amíg 1974-ben csak 5.6 milliárd dollárnak megfelelő összeget fordítottak agrárpolitikai célokra, 1986-ban már 22.6 milliárd dollár volt az előirányzat. /Társadalmi Szemle 1987. 4. szám 84. oldal./

Dr. TANKA ENDRE:

A SEKTORSEMLEGES FÖLDFORGALOM JOGI SZABÁLYOZÁSI RENDSZERÉRŐL

Milyen történeti örökséget hagyott az államszocialista földpolitika a földforgalomra? Előbb az erőszakos kollektivizálással a földkészlet eredeti elosztásából a kisáru-termelőket kizárta, majd az u.n. "társadalmasított" földtulajdont befágyasztotta. Ezzel a földre nézve a nagyüzemi termelőeszköztulajdont kizárólagossá tette, és annak elszájtítási monopóliumát a jogban is rögzítette. A földjuttatás e direktív kiutalási rendszerétől idegen a földtőkének bármely - akár naturális, akár értékbeni - újraelosztási mechanizmusa.

Emiatt a földtőke áramoltatás - sem a központi állami "kézi-vezérlés" alapján, még kevésbé piaci módszerekkel - nem alakulhatott ki. A nagyüzemi földtulajdonlasi monopóliumnak, illetve a földforgalom megbénítottságának közvetlen következménye, hogy az ésszerű földkészletgazdálkodásra nem nyílt élettér, hanem ehelyett évtizedek óta újratermelődik a relatív földhiány, másrészt tartós tendencia lett a föld-alap természetföldrajzi adottságainak alulhasznosítása.

Földviszonyainknak e mind súlyosabb zavarokkal terhes rendszerállapotát a reform a földpiac kiépítésével kívánja meghaladni. Bármely működő földpiac alaprendeltetése, hogy a társadalmilag elismert földigények kielégítésére megfelelő földtulajdoni-földhasználati kínálatot biztosítson. Mégpedig úgy, hogy a keresletet a kínálattal egy olyan rugalmas intézményrendszerben ütköztesse, amely a szektoregyenlőség és a versenysemlegesség talaján áll, ugyanakkor az ügyletkötők polgári jogviszonya fölé - közérdekűség címen - az államigazgatás ernyőjét tartja. A termőföld élelmiszer-termelő szerepéből eredő közérdekű követelmények érvénye-

sítését ui. a fejlett piacgazdaság sem bízhatja pusztán az önszabályozó mechanizmusokra.

A földkészletgazdálkodás nemzeti prioritásait végső soron az állami kényszernek kell érvényre juttatnia. Különösen fontos ez akkor, amikor az éleződő relatív földszűkösség, a földpiac és a tulajdoni reform együttes hatására a mezőgazdaságban valódi földtulajdonosok és reális földáruk jelennek meg, tehát értelmet és célt kap a földforgalom. Hasonlóan a jogállam feladata, hogy a földtőke áramoltatás korszerű intézményeit /pl. jelzálog, földhitelintézet/ úgy működtesse, hogy azok az ésszerű földhasznosítás szolgálata mellett alkotmányos garanciákkal szavatolják a gazdasági szereplők földtulajdonosi autonómiáját.

Csak hogy amilyen egyszerű a földpiac berendezésének ezeket a közhelyszerűen általános vonásait felvázolni, olyanra bonyolult a gazdaság célracionalitásához közelítő lépéseket megtenni ezen a veszélyes terepen. A napjainkban folyó szakmai viták és a már napvilágot látott jogszabálytervezetek legfőbb fogyatékoságát e téren abban látom, hogy a földforgalom cél- és eszközzrendszere, szabályozó kelléktára sem a piacgazdaságra való átmenet időszakára, sem a földpiac kiépítésének esetére nem tisztázott. Emiatt a legszertelenebbül keverednek a történelmi jóvátétellel felmerülő földforgalmi korlátozások egy ideáltípusnak elgondolt jövőbeli korlátlan földpiac képzetével. Az AKI-ban folyó - még nem publikált - kutatások ezt a kérdéskört több met-szetben, behatóan elemzik. Ehhez képest saját kutatási rész-területem néhány alapvető jogi tanulságára utalok.

Lényeges szemléleti hiba, hogy a földforgalom jogi rendezését sokan egymozzanatú jogi aktusnak, nem pedig szabályozási folyamatnak tételezik. A földpiacépítést ennyire leegyszerűsítő felfogás beérné a hatályos jog új szabályá-nak fenntartásával, mely kimondta, hogy "magánszemély kor-látlan mértékben szerezhet földtulajdont". Eszerint ha li-

berális földpiacot akarunk, a termőföld tulajdonszerzésre semmilyen alanyi és tárgyi megkötöttséget ne írjunk elő. Ha ilyen korlátok mégis szükségesek, ezek csak átmenetiek lehetnek. Szerepük a történelmi jóvátétel során annak biztosítása, hogy csak a tényleges földművelő juthasson földtulajdonhoz, aki a föld megfelelő hasznosítását garantálja.

E nézettel szemben hangsúlyozni kell, hogy valós földtulajdonosok igazi földpiacon való megjelenéséhez hosszú út vezet, amelyet a földforgalom jogi szabályozásának is be kell járnia. A rendezés emiatt még rövid történelmi távon belül is csak többletcsős lehet: nyilván más igényeket támaszt a történelmi jóvátétel, mint a nagyüzemi földtulajdoni reform, nem szólva a vegyes tulajdonú földviszonyok később várható piacgazdasági fejlődéséről. Előbb azt kell megoldani, hogy a földkészlet kisebb-nagyobb arányú újraelosztásával a földeknek végleges gazdája legyen, más oldalról a földmagántulajdon elérje azt a minimális arányt, amelyet egy valós földpiac működtetése nem nélkülözhet. Csak ezután gondolhatunk a földforgalom közérdekű államigazgatási normáira, a közgazdasági preferenciákra és diszpreferenciákra stb., amelyeknek együttesen - az egyéni elsajátítás és a tulajdonosi rendelkezés korlátozásával - a föld élelmiszertermelési szerepét kell érvényesíteni. Aki ezt a sorrendiséget nem döntő érdemi kérdésként kezeli, hanem már a földreform és a jóvátétel kezdetén a földforgalom Nyugat-európai mintáit másolva azokéhoz hasonló földpiaci fékeket és korlátokat kíván bevezetni, az gyakorlatilag mind a történelmi jóvátételt, mind a gyökeres reformot elveti. Hogy miért? Egyszerűen amiatt, mert a már működő földpiacra szabott államigazgatási sorompók kategórikusan kizárják a termelőeszközeiktől ezideig jogtalanul megfosztott kisárutermelők földtulajdonossá válását.

Mivel e kérdést itt nem részletezhetem, az ellentmondást egy jogintézménnyel világítom meg. Közismert, hogy a

földmagántulajdon kiterjedése a földbirtokszerkezet elaprózódásának, illetve a birtoktagoltság fokozódásának a veszélyeivel jár. Ezt a magánjog a tulajdonszerzés korlátjaival többnyire két irányból szokta kivédeni. Egyrészt földbirtok-minimumot határozhat meg. Eszerint ha az adott gazdaság a megszerezni kívánt földterület tulajdonával sem éri el a helyi térségben szokásos térmértéket /tehát ez az ország eltérő termőterületein igen különböző lehet/, úgy a tulajdonszerzés nem engedélyezhető. Ugyanezt a célt a merev adminisztratív korlát helyett hatékonyabban szolgálhatja a parcella-minimum pénzügyi szabályozása. Ennek ösztönző és szankciós hatású működtetésére a nyugati agrárjogban több példa is akad. /Így a francia jog a hitelt, kedvezményeket stb. támogatást minimális földbirtoknagysághoz köti. A progresszív földadó pedig a törpebirtokot olyan adóteherrel sújthatja, amely mellett a birtok fenntartása értelmét veszti./ Másrészt a jog a termőföld öröklését úgy korlátozhatja, hogy az egy tulajdonos birtokába kerülő föld üzemi területe öröklés címén se csökkenhessen a törvényes földbirtok-minimum alá. Ennek biztosítására a környező üzemek tulajdonosait törvényes elővételi joggal lehet felruházni. De gondoljuk végig, mire is vezetne, ha a történelmi jóvátétel ilyen és ehhez hasonló földforgalmi korlátozásokkal operálna? Aligha kétséges, hogy a reparációra jogosultaknak csak egy elenyésző hányada kapná vissza a tőle elvett földet.

A szektorsemleges földforgalom hazai intézményesítésének nemcsak a történelmi jóvátétel az előfeltétele, hanem a földtulajdoni reform piacconform végrehajtása is. Földviszonyaink tulajdoni többszektorúsága ui. távolról sem a egyes tulajdonformák együttélését jelenti. Emögött az állami földtulajdon elsajátítási egyeduralma húzódik meg, amely kiárta, hogy az egyes tulajdonformák földtulajdoni rendszerre fejlődjenek.

Életterüket, alanyaik tulajdonszerzési képességét megszabta

az állami tulajdonnak való alávetettségük, valamint a földforgalom egyeniránya, amely csak az államnak nyújtott tulajdonszerzési lehetőséget a többi szektor terhére, míg azoktól ezt megtagadta.

A földforgalomban az állami földtulajdon kiváltságait a tulajdon szerzésére korábban létesített különleges jogcímek még mindig őrzik. Ezek közül a ma is hatályos földfelajánlás, és a hatósági határozattal való tulajdonba vétel /vagyis a kártalanítás nélküli államosítás/ nem egyeztethető egy földpiaci modell feltételrendszerével, így gyökeres revízióra szorulnak. E két jogcím a kisérutermelői földmagántulajdon erőszakos állami elvonását legalizálta. Piacgazdaságban tehát nincs többé létjogosultságuk, ezért meg kell őket szüntetni. Ami pedig az elkobzásos államosítást, mint a föld művelési kötelezettsége felróható elmulasztásának mai szankcióját illeti, nyilvánvaló, hogy az valós földtulajdon és földpiac esetén alkalmatlan az ésszerű földhasznosítás kikényszerítésére, amelyet az adminisztratív hátrányok helyett a piacsabályozó mechanizmusok hatékonyabban befolyásolhatnak. Azonban itt se feledjük el, mennyire távol vagyunk még a működő földpiactól! Ezért - a kártalanítás nélküli államosítás kiiktatásával egyidőben - olyan szankciórendszerrel kell gondoskodni, amely

- visszatart a földspekulációktól, gátolja a földművelési-élelmiszertermelési céloktól elszakadó földtulajdon-szerzést;

- olyan joghátrányokat /pl. többletadót/ helyez ki-látásba, amelyek célszerűtlenné teszik a "látszat-földművelést";

- a történelmi jóvátétel új földtulajdonosait arra készíteti /részben a föld művelését vállaló, jogvesztést is kikötő előzetes jognyilatkozattal, részben a föld tíz évi elidegenítési tilalmával/, hogy a részükre visszaadott föl-

det rendeltetésszerűen hasznosítsák.

Az állam e körbe eső tulajdonszerzési jogcíme a kisajátítás is. Ez ugyan a liberális jogállam hasonló intézményéhez képest nem sajátos, de tartalmilag olyannyira a pártállam terméke, hogy alapvető korszerűsítésre szorul. Ennek során jogalapjából számítani kell az egyoldalú államigazgatási kényszert, amely valós közérdek és megfelelő kártalanítás nélkül is megsemmisítheti a földmagántulajdont. Ugyancsak nem tartható fenn a társadalmi szervezeteknek - mint a pártállam kézivezérléshez szükséges transzmissziós gépezetnek - az a kiváltsága, hogy kisajátítással ma is kezelői jogot szerezhetnek a működésükhöz igényelt ingatlanon.

A szektorsemleges földforgalom jogi akadályait a szövetkezeti földviszonyokban is le kell bontani. A szövetkezet, mint jogi személy privilegizált tulajdonszerzési jogcímei ui. - amelyek a tagi földtulajdon elvonásával, a nagyüzemi földkoncentráció ürügyén földtulajdonlási monopóliumát építették ki saját tagságával szemben - még csak részben és csak jövőbeli hatállyal szűntek meg. Így az 1990. évi IX.tv. eltörölte a földmegváltást, tehát a jövőben a tag közös használatba adott földtulajdona nem "társadalmasítható". E lépés nem érintette viszont az eddig végrehajtott földmegváltásokat, vagyis országosan a téesz-földalap 61 %-át, amely zömében a volt tagok földtulajdonának e címen történő megszüntetéséből jött létre. Ugyancsak fennmaradt a szövetkezet másik "államszocialista" tulajdonszerzési jogcíme, a felajánlás is. Emellett változatlanul korlátozza a tagi földtulajdon forgalomképességét a földbeviteli kötelezettség hatályos jogi rendezése. Az alapszabály szerinti beviteli kötelezettség kiterjed arra a termőföldre is, amelyet a tag a szövetkezetbe történt belépése után tulajdonul megszerez /TSZTV 37. § /2/ bek./. Gyakorlatilag tehát az ilyen földtulajdon forgalomképtelenné válik.

A földtulajdoni reform egyik főcsapás-iránya a nagy-

üzemi termelőeszköztulajdon kiváltságainak felszámolása. Az olyan földpiac építéséhez azonban, amely résztvevőinek esélyegyenlőséget kíván szavatolni a piacon való megjelenéshez, szervesen kötődik az állami földpolitikának egy másfajta aktivitása is.

Ez nem a korábbi szereplők monopol-hatalmát igyekszik megtörni, hanem pozitív töltésű: az a feladata, hogy a privatizáció nyomán jelentkező új szereplők számára /tehát az egyéni és társas földhasználóknak/ a versenysemlegesség keretei közt olyan jogosítványokat biztosítson, amelyek túlrendítik őket a formális esélyegyenlőségen, tehát e pozíció alapján a többi piaci résztvevőhöz valós mellérendeltségi viszonytal kapcsolódhatnak. Hogy itt nem új kiváltságok adományozásáról, többlet-jogosítványok "megideologizálásáról" van szó, hanem a piaci részvétel minimális jogi kellékeiről, azt az önkormányzati tulajdon példáján próbálom érzékeltetni.

Ismert, hogy e közösségi tulajdonforma tárgyai közt első helyen szerepel a termőföld. Nyilvánvaló, hogy az önkormányzati tulajdon tárgyi körétől, a tulajdonosi jogosítványok működtetési mechanizmusától és jogalanyainak vállalkozási szerkezeti szerveződésétől /pl. attól, hogy a települési önkormányzatok társulásokba tömörülnek-e vagy sem/ alapvetően függ, hogy milyen súlya lehet e most születő tulajdonformának a földviszonyokban. Az viszont előre látható, hogy az önkormányzati földtulajdon csak úgy válhat a szektorsemleges földforgalom egyenrangú szereplőjévé, ha ebben sajátos jogosítványok segítik. Nevezetesen:

- a földpiacon olyan közérdekű szerzési jogcímekre és azokat alátámasztó preferenciákra van szüksége, amelyek gazdasági súlyát tekintve is egyenrangúvá tehetik piaci partnereivel szemben, így útját állhatja az önkormányzati közösség érdekeit sértő földspekulációnak. /Pl. a közigazgatási területén fekvő teljes földalapra elővásárlási joggal ren-

delkezne, míg annak gyakorlása fedezetül pénzalapot különítene el./;

- a területét érintő- valamennyi földügyletnél - tehát a bel- és külföldi állampolgárok esetén egyaránt - széleskörű nyilvánosságot, társadalmi ellenőrzést kell intézményesítenie annak érdekében, hogy a földszükségletek kielégítése az önkormányzati közösség és a nemzeti földpolitika érdekeivel összhangban történjék;

- az önkormányzati demokrácia e jogosítványait a helyhatóság kötelezettségei egészítik ki: mind a tulajdoni, mind a használati földjuttatást a helyi lakosság egészének részvételét biztosító nyilvános versenyeztetéssel kell gyakorolnia; földkészletgazdálkodásával, illetve a kezelésében lévő földtőke működtetésének mérlegeredményével pedig az önkormányzat választópolgárainak - a helyhatóság szervezeti rendje szerint - folyamatosan el kell számolnia.

A földforgalom jogi szabályozásának nagy dilemmája, hogy a történelmi jóvátétel rendezése után a valós földpiac-hoz vezető hosszabb átmenet idejére egyáltalán alkalmazzuk-e már, ha igen, milyen módon azt az államigazgatási intézményrendszert, amellyel a fejlett piacgazdaságok közérdekeség címén a rendeltetésszerű földhasznosítást kéri számon a mezőgazdasági üzembentartóktól. /Ilyen pl. a tulajdonszerzéshez a mezőgazdasági szakképzettség vagy szakmai jártasság megkövetelése, az agrárágazati főfoglalkozás és a megszerzett föld közigazgatási körzetében való állandó letelepedés előírása stb./ Tény, hogy e korlátokkal a működő földpiac sem mereven él, hanem azokat a mindenkori struktúrapolitikának alárendeli. Egy nyugati mintájú, megszilárdult földbirtok-szerkezetben, ahol a földforgalom évtizedes trendje a földalaphoz évente csak 2 %-át érinti, továbbá a túltermelési válság esetén, amikor az agrárkínálat állami visszafogása a cél, valamint a technikai-technológiai korszakváltáskor, amely a munkaerő összetételében a műszaki fejlődés nyomán

ugrásszerűen növeli a részfoglalkozásúak arányát, nyilván szükségképp háttérbe szorulnak a földszerzés korlátjai. A kétlakiság és a részfoglalkozás a magyar mezőgazdaságban is olyanmire elterjedt, sőt további növekedése várható, hogy a jövőre nézve sem lenne célszerű a tulajdonszerzési képességet az élethivatásszerű mezőgazdasági főfoglalkozás feltételéhez kötni.

De ez csak egy kiragadott példa. A földpolitika stratégiáját tekintve a lényeg az, hogy semmiképp nem másolhatjuk szolgáian a fejlett földpiac szabályozási modelljeit, sőt azok egyértelmű pozitív tapasztalatait is konkrét történetiségükben kell értékelnünk. Amikor a földtőke-reálokációt nálunk is már valódi földpiac teljesíti, a jogügyletek társadalmi ellenőrzésére ki kell alakítanunk a tulajdonszerzés - öröklésnél a tulajdonátzállás - hatósági engedélyezési rendszerét. Ennek nyugati típusaiból azonban egyelőre csak azt a tanulságot érdemes átvennünk, hogy a földügyek hatósági intézését nem szabad a tényleges földhasználóktól szervezetileg és területileg egyaránt elszakadt központi államigazgatási bürokratizmusra bízni, hanem a földforgalom és a földvédelem hatósági ügyintézői szervtípusát a helyi települési önkormányzat keretében kell kialakítani. E szerv a földhasználók érdekeit demokratikus eljárásban úgy érvényesítheti, hogy a földforgalom kérdéseiben nem államigazgatási mérlegelést gyakorol, hanem csak azoknak a normatív feltételeknek a fennállását vizsgálja, amelyeket az állam a földhasznosításban közérdekűség címén határozott meg.

III.

1. A JÓVÁTÉTEL FÖLDTULAJDONNAL KAPCSOLATOS ALTERNATÍVÁI

2. JAVASLATOK EGY ÚJ FÖLDJOGI KÓDEXHEZ

Dr. DOMÉ GYÖRGYNÉ:

A FÖLDTULAJDONNAL KAPCSOLATOS JÓVÁTÉTELI ALTERNATÍVÁK
/Vitaindító előadás/

I.

A választási kampányban a legmarkánsabban megfogalmazott ígérek egyike - úgy véljük mindenki által elismerten - a Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt agrárprogramjának az a része volt, amely az 1947. évi december 31-i állapotok szerinti földtulajdon visszaállítását hirdette meg; nevezetesen azt, hogy minden olyan földtulajdonosnak vissza kell adni a földjét, akit attól - a megjelölt időpontot követően - bármilyen jogcímen megfosztottak, tekintet nélkül arra, hogy a visszaadás után azt maga műveli, haszonbérbe adja, vagy elidegeníti.

A jelzett dátum megjelölésében impliciten benne van annak elismerése és kimondása, hogy ami 1944. december 22-e¹ és 1947. december 31-e között történt, azt törvényesnek, ami pedig ezt követően, azt törvénytelennek kell nyilvánítani, noha - s ezt a gondolatsort mi tesszük hozzá - mindkét korszak, vagy időszak cselekvéssorozatai azonos állami szervek által elfogadott jogszabályokon alapultak, legfeljebb a jelzett szervezetekben helyet foglaló személyek köre változott meg. Igaz, a miniszterelnöki /kormányelnöki székben 1945. szeptember 15-e és 1952. augusztus 14-e között - közel hét esztendőn át - ugyanannak a pártnak a képviselői, nevezetesen a kisgazdapárt politikusai ültek.² Ezért számunkra az lett volna a helyénvalónak tűnő álláspont, ha a fentebb jelzett párt megvédi elődeit és mindaddig törvényesnek minősíti a hozott rendeleteket, amíg a kommunisták nem vették át a hatalmat a kormányalakításban

is. Rákosi Mátyás ugyanis csak 1952. augusztus 14-én kerül a Minisztertanács élére, és ezt a tisztségét is csupán nem egészen egy évig tartotta meg. A történelmi hűség kedvéért mind a mellett el kell mondani, hogy a Dobi-Kormányban már az MDP tagjai voltak túlsúlyban az egyéb pártok képviselőivel szemben.³ Más oldalról utalni kell arra is, hogy az Ideiglenes Kormány létrejöttétől 1956. október 24-ig csupán három /Nagy Imre, Hegedűs András és Matolcsi János/ kommunista/és utód/párti politikus volt földművelésügyi miniszter, maximálisan egy-egy évig, vagy még ennél is rövidebb időtartamig, míg az esetek többségében - Erdei Ferenc-től eltekintve - kisgazdapárti politikus töltötte be ezt a tisztséget /Kovács Béla, Dobi István, két ízben is Báránys Károly és Szabó Árpád személyében/.

Az agrárpolitika 1944 utáni képviselői tehát vagy kisgazdapártiak voltak, vagy olyan személyiségek, akiket pártállásukra tekintet nélkül valószínű a kisgazdapártiak is az elismertek közé sorolnak. Mindezeket pedig azért tartjuk kiemellendőnek, mert kutatásaink igazolják, hogy a mai szemmel is jogsértőnek számító esetek nemcsak 1947. december 31. után, hanem azt megelőzően is történtek. Aligha vitatható ugyanis - anélkül, hogy az 1945. évi földreform történelmi jelentőségét vitatnánk - hogy már a 600/1945/ME sz. rendelet is tartalmazott az állampolgárok alább meghatározott csoportjaira nézve olyan anomáliákat, amelyeket, ha orvosolni nem is áll módunkban, de mindenképpen ki kell fejezni a magyar állam sajnálatát. Gondolunk itt azokra az esetekre:

a/ amikor az igénybevétel a székesfőváros határától számított 30 km-es körzetben már az 50 kat. holdon felüli birtokokat is érintette, holott a nem ezen körzetbe tartozóknál ez csak 100 kat. holdon felül következett be;⁴

b/ amikor az igénybevétel kiterjedt azokra az 5 kat. holdon felüli birtokokra, amelyeket a tulajdonos 1939. évi

szeptember 1. utáni időben adás-vételi jogügylettel szerzett meg feltéve, ha a szerző félnek a gazdálkodás nem volt élethivatása, vagy ingatlanszerzése nem létfenntartását szolgálta;⁵

c/ amikor valakit azért minősítettek hazaárulónak és tulajdonát azért kobozták el, mert 1944-ben ismét felvette német hangzású családi nevét;⁶

d/ vagy azokra a németajkú magyar állampolgárookra, akiket Németországba kitelepítettek, és minden visszahagyott ingó- és ingatlan vagyonukat állami tulajdonba vették.⁷

Magunk részéről a felsoroltakat legalább annyira igazságtalannak tartjuk, mint a később bekövetkező tulajdon elleni állami akciókat és az emberi méltóságot sértő norma- és cselekménysorozatokat. Egyáltalán nem értettük és nem értjük ma sem, hogy a Kisgazdapárt miért hagyta és hagyja ki őket az igazságtevésre jogosultak köréből. Azért talán, mert a felsorolt eseteket törvényesnek minősítette? Ha ez így van, mi a biztosíték arra, hogy az elkövetkező időszakban nem következnek be hasonló anomáliák, amelyek ugyancsak törvényes minősítést kapnak, noha azok általános emberi mércével mérve sem azok.

II.

A félelem annál inkább megalapozott, mert az új kormány - amelyben a földművelésügyi tárca ismét a Kisgazdapárttá lett - a Nemzeti Megújódás Programjában, átvette a kisgazdapárt agrárprogramját, amellyel szemben pedig a választási kampány során végig felvette a küzdelmet. Mindvégig azt hirdették agrárszakértői, többek között Bogárdi Zoltán, hogy csak megvalósítható programot lehet célul tűzni, a kisgazdapárt programja pedig nélkülözi a realitást. Magunk is egyetértünk vele és mindazokkal, akik ezt vallják,

hozzátéve ehhez még azt is, hogy nemcsak a megvalósíthatatlanság miatt nélkülözi a program a realitást, hanem azért is, mert az 1947. december 31-i dátumnak sem elvi, sem gyakorlati alapja nincs. Ez a dátum, ahogyan már a tömegkommunikációban az új kormány egyik tárca nélküli minisztere részéről is elhangzott, véletlenszerű. A véletlenszerűséget pedig mi nem tudjuk elfogadni semmiféle megalapozott koncepciónál, különösen olyannál nem, amelyet végre is akarnak hajtani. Hogy mennyire véletlenszerű, mutatják az általunk felhozott példák is, amelyeknek a jogtalanságát aligha lehet vitatni.

Utalni kell arra is, hogy magunk részéről nem látjuk a hivatkozott kormányprogramban az újszerűséget sem. Az újszerűség legfeljebb abban van, hogy a kormányzó párt magáévá tette az eddig elvetett és elítélt kisgazdapárti ígéretést, és mindezt úgy tette, hogy - legalábbis a programból kitűnően - nem vizsgálta meg a történelmi előzményeket, nem elemezte azokat a jogszabályokat, amelyek a jóvátételt kiváltó anomáliákat szabályozták, azaz amelyek megfosztották a parasztságot földtulajdonától. Ezek vizsgálata nélkül pedig aligha lehet az okozott sérelmeket orvosolni. Ahány eset, szinte annyi sérelem, vagy ha nincs is így, de mindenképpen más más hatást kiváltó szabályról van szó. Sajnálatosabb ez annál is inkább, mert megint azokat érinti ez a nem egészen átgondolt, több helyen ellentmondásoktól sem mentes program, akik a magyar történelem során mindig háttérbe voltak szorítva, és akiknek a munkája nélkül a mai Magyarország is sokszorosan szegényebb lenne.

Ami a programból számunkra még kitűnik az az, hogy a földfelosztással több célt kíván a kormány megvalósítani, nevezetesen:

a/ létre akarja hozni a piacgazdaság egyik pillérét a mezőgazdasági földmagántulajdont;

b/ meg akarja teremteni a családi együttműködésen,

vagy a tulajdonosok valódi szövetkezetein alapuló gazdaságokat;

c/ igazságot akar szolgáltatni a parasztságnak az elszenvedett sérelmekért;

d/ el akarja érni, hogy a föld annak a tulajdonába kerüljön, aki azt várhatóan megműveli;

e/ el kívánja kerülni a földspekulációt és azt, hogy veszélybe kerüljön akár csak átmenetileg is az ország élelmiszerellátása és exportja, és végül

f/ biztosítani akarja, hogy a termőföldek hasznosítása a tulajdonosok akarata szerint alakuljon és ők döntsék el, hogy egyénileg vagy közösen művelik, bérbe adják, vagy eladják.

A csokorba kötött célokat, ha egymástól elválasztjuk egyenként mind olyan, hogy bárki által összeállított agrárprogramnak dicséretére válna. Együtt azonban ugyanolyan irrerealitásokat tükröz, mint az a történelmi igazságtévés, amely a sérelmet elszenvedők között nem különböztet. A jóvátételi és az egyéb földjogi szabályok egyazon törvénybe történő beiktatása megítélésünk szerint nem egészen átgondolt lépés, noha kétségkívül mind kettő része lehet egy agrárprogramnak. Szerintünk azonban a jóvátétel rövid távu, viszonylag sürgős jogalkotási feladat, addig a földtörvény megalkotása ehhez képest középtávu - egy két éven belül - végrehajtandó feladat is lehet. Az igazság szolgáltatását tehát nemcsak tartalmában, hanem formájában is el kell választani a piactudományt kiszolgáló, vagy annak mielőbbi kibontakozását elősegítő földtörvénytől. Ez utóbbiban van helye pl. a preambulumban olyan tételek kimondásának, hogy: a föld annak a tulajdonában legyen, aki azt megműveli; hogy el kell kerülni a földspekulációt; hogy a termőföldek hasznosítása a tulajdonosok akarata szerint történjen; hogy a mezőgazdaság zavartalanul biztosítsa az ország élelmiszer-

ellátását és exportját stb. Mindezzel nem azt akartuk mondani, hogy a sérelmek orvoslása során ezeket nem kell szem előtt tartani, de azt tudni kell mindenkinek és el is kell mondani az érdekelteknek is, hogy ha ezeket a tételeket tekintjük vezérelveknek, akkor a sérelmek csak részben kerülhetnek orvoslásra. Ha ugyanis nem akarunk földspekulációt, akkor a földet ténylegesen csak azok kaphatják vissza, akik azt megművelik. Ha pedig ez így van, akkor nem szabad olyan eszméket hirdetni, hogy a visszakapott földek hasznosítása a tulajdonosok akarata szerint alakul, hogy ők döntenek el mit tesznek a termőfölddel: megművelik vagy eladják. Ha ugyanis eladják, vagy eladhatják az nem más, mint a földspekuláció törvényes elősegítése.

A kormányprogramban foglalt új agrárpolitika tehát számunkra sajnos nem más, mint a Kisgazdapárt és az MDF agrártételeinek kényszerházassága sok-sok kompromisszummal, amely magán viseli a kényszerelemek minden fonáságát. Ezért nem tudjuk semmiképpen elfogadni és támogatni sem. A kényszerházasság - mint minden más kényszerelemek-tulajdonosainak pedig már elégük volt az átmeneti állapotokból. Azt szeretnénk - és ez a kívánalmuk teljesen jogos -, ha végre az ezer éves per lezárulna és perújrafelvételnek nem volna helye; ha valóban látnák világosan a földtulajdonuk alakulását és érezhetnék, hogy ha a tulajdonjogot visszakapják, az nem átmenetileg történik és azzal valódi tulajdonosok módjára élhetnek. S ez utóbbi földtörvényi szabályok nélkül is visszahelyezné őket elvesztett jogaikba.

A kormány új agrárpolitikájának kidolgozása tehát az érdekeltek számára nagyon sürgős feladatként jelentkezik, de sürgős lenne minden állampolgár számára azért, mert úgy tűnik, hogy a földkérdés rendezetlensége, vagy a rendezés elhúzódása olyan feladatok megoldásától veszi el az energiákat, amelyek nemzetgazdasági szempontból lényegesen jelentősebbek. Meggyőződésünk ugyanis, hogy ha a Kisgazdapárt

a választási kampány során nem a földtulajdonosok rehabilitására helyezi a hangsúlyt, hanem a nagyüzemek korszerű átalakítására, vagy új mezőgazdasági vagy falusi üzemi formák létrehozására, alig akadt volna párt, amely ezt a kérdést - azonos tartalommal - magára vállalja, mint ahogyan mind ez ideig nem is vállalta magára. S meggyőződésünk továbbá az is, hogy a piacgazdaság kialakítása is ugyanolyan - vagy talán még gyorsabb ütemben alakul - ez utóbbi esetben is, mint ahogyan várhatóan alakul e kérdés rendezése után. Azért mondjuk, hogy esetleg gyorsabb ütemben, mert a jelenleg hatályos jogszabályok már most alkalmat adnak a tulajdonosok számára, hogy a szövetkezetből kilépjenek és földjeiket visszakaphassák, hogy az örökösök ugyanilyen módon tulajdont szerezhessenek és a földjükkel szabadon rendelkezzenek.⁸ Tévedések elkerülése végett ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy "az igazságtevésnek" nincsenek reális alapjai, hanem csupán azt, hogy egy rendszerváltás kezdeti szakaszán vannak az előtt, vagy azzal egy sorban más jelentős kérdések is, amelyeket meg kell oldani. S miután nem lehet mindent egyszerre elvégezni a feladatok között rangsorolni kell. A helyes rangsorolás következményeként pedig egészen biztos, hogy nem a földkérdés megoldása került volna első helyre, mint ahogyan jelenleg történt. S mindez pedig azért következhetett be, mert a Kisgazdapárt olyan pszichés ráhatást fejtett ki nemcsak az érdekeltekre, hogy a hatás alóli felszabadulás a bizonytalanságok elosztatása miatt, a kérdés halogatása az egyéb vonatkozásban is meglévő bizonytalansági érzést csak tovább fokozza.

Adataink vannak arra nézve, hogy a földet visszaigénylők túlnyomó többsége pl. a Nagyhegyesi Tsz.-nél előterjesztett kb. negyven kérelemből harminchét a Kisgazdapárt által készített formanyomtatványon készült. Vagyis ez a szám azt mutatja, hogy a volt földtulajdonosokat ígér-

getéssel manipulálták. Az előterjesztett kérelmekből, hogy a tulajdonosok zöme nem kívánja művelésbe venni a földet, hanem pl. csak a tulajdonjogának megállapítását kérte, és ezt követően vagy eladja, vagy közös gazdaságnál szándékozik művelésbe hagyni, megfelelő ellenérték fejében. Valójában, több a nosztalgikus elem, mint a földekre vonatkozó valóságos igény. A jelzett termelőszövetkezet tagsága egyébként együtt akar maradni továbbra is, mert nem szeretne cselédsorba viaszasülyyedni. A szövetkezet közös használatában levő földjük terjedelme ugyanis olyan csekély hányadot és realizálható földtulajdont jelent, amely a magángazdálkodás esetén a piacgazdasági viszonyok között, nem vitásan, anyagi romlásukat idézné elő.

Mindezeket is látva, tehát olyan agrárprogramra van szükség, amely nem elsődlegesen a rehabilitációs elemeket állítja középpontba, hanem a jól működő gazdaságokat támogatja, függetlenül attól, hogy azt magángazdaságnak, szövetkezetnek vagy állami gazdaságnak neveznek. Ha a kormány nem ezt teszi, akkor ismételten - mint az előző kormányok - lemarad az Európai-Házhoz tartozó országoktól, ahol mint ismeretes, nem a földtulajdon szétaprózódása, hanem annak koncentrációja és az optimális üzemméretű gazdaságok kialakítása a cél.

III.

Az agrárprogramnak a földmagántulajdonnal kapcsolatos történelmi jóvátétel tehát csak egyik szeletkéje lehet. Meggyőződésünk azonban, hogy ezt a kérdést nem szabad külön választani a jóvátétel egyéb kérdéseitől, noha nem vitásan a földtulajdon ebben a kérdésben kiemelésre méltó helyet foglal el.

Kiemelését az a körülmény indokolja, hogy ebben a körben a jóvátétel megoldási módjai nemcsak a földtulaj-

donos további sorsának alakulását határozzák meg a legközvetlenebb formában, hanem átstrukturálhatják a mezőgazdasági termelés egész rendszerét, üzemi formáit stb. s ezen keresztül visszahathatnak a nemzetgazdaságra, az ország valamennyi állampolgárának életviszonyaira. Befolyásolhatják az állampolgárok élelmiszerekkel és állati termékekkel, az iparnak nyersanyaggal történő ellátását, a mezőgazdasági termékek külpiaci versenyképességét és eladhatóságát, az ország deviza bevételének összecszerűségét, hogy csak néhány, mindenképpen fontos tényezőt emeljünk ki. A földtulajdonnal összefüggő jóvátétel kérdése tehát nemzetgazdasági ügy, ha úgy tetszik valamennyi állampolgár közös ügye. Ezért álláspontunk szerint a képviseleti szerepet kapott pártoknak ebben a kérdésben - mármint abban, hogy az erkölcsi jóvátételen túl anyagi jóvátételre sor kerüljön-e vagy sem - feltétlenül konszenzusra kell jutniuk, és csak ezt követően kerülhet sor az alternatívák kérdésében történő állásfoglalásra. Meggyőződésünk ugyanis, hogy még közös állásfoglalás esetén sem oldható meg sem az erkölcsi, sem az anyagi jóvátétel a teljes igazság szabályai szerint. Olyan igazság ugyanis, amely mindenki érdekeinek megfelel, szerintünk nincs. Más oldalról a relativ igazságtétel is csak a nemzetgazdasági érdekek figyelembevételével, a piacgazdaságra történő áttérést elősegítendő módon történhet meg, természetesen úgy, hogy csak azok az alternatívák kapjanak szerepet, amelyet az előbbi érdekeket figyelembevéve a legkevesebb egyéni sérelmet okozzák.

Azt is valljuk, hogy a jóvátétel csak akkor tudja betölteni a relativ-igazságtevő szerepét, ha a jóvátétel elrendelésére jogosult szerv tagjai - akik adott esetben csak a parlamenti képviselők lehetnek - ismerik azokat a jogszabályokat⁹, amelyek a jóvátételre vonatkozó jogosultságot kiválthatják. Annál is inkább fontos ez, mert csak ezek ismerete adhat választ arra, hogy a történelmi igaz-

ságtevésnél megmaradjunk-e az erkölcsi rehabilitációnál, vagy az kiterjedjen az anyagi jóvátételre is; sőt ezen túlmenően arra is, hogy az anyagi jóvátétel megvalósításának megvannak-e a reális feltételei vagy sem, vagy milyen mértékben vannak meg. Úgy rehabilitálni ugyanis - mint ahogyan arra 1957-ben sor került -, hogy az igények kielégítetlenek maradjanak, még egyszer aligha lehet!¹⁰

Az anyagi jóvátételre vonatkozó konszenzus nélkül is - megítélésünk szerint - erkölcsi elégtételt kell szolgáltatni mindazoknak:

a/ akik az 1945-ös földreformmal¹¹ együttjárt anomáliákat sérelmezik;

b/ akiket a beszolgáltatási rendszer¹² kegyetlen szabályai és az állandóan növekvő adóterhek kényszerítettek a földjük elhagyására;

c/ akiket kuláknak minősítettek, ezért emberi méltóságukban megaláztak, meghurcoltak, vagyonuktól megfosztottak;

d/ akiknek a padlását lesöpörték, akiket "fekete vágásért" elzárásra ítélték és éheztek;

e/ akiket a szervezetekbe brutális, meg nem engedhető adminisztratív eszközökkel bekényszerítettek;

f/ akik az állandó földrendezések¹³ következtében veszítették el a földtulajdonukat;

g/ akiket a földjük felajánlására¹⁴ kényszerítették;

h/ akiket a földtulajdon és földhasználat továbbfejlesztéséről szóló 1967. évi IV. tv. alapján a tulajdoni illetőségüktől megfosztottak;

i/ akik válásra kényszerültek csak azért, hogy az 1971-ben hatályba lépett lakó- és üdülőteltkekről szóló

kormányrendeletek¹⁵ alapján többlet-teleknek minősülő földjüket megtarthassák;

j/ akik az előbb hivatkozott rendeletek alapján a többlet-telküket eladták, vagy azt kényszerelidegenítették és máig sem tudtak leszármazóiknak lakótelket vásárolni;

k/ akik öröklés folytán szereztek birtokmaximumot meghaladó területet és arra nézve az állam megvásárlási jogát gyakorolta;¹⁶

l/ akik a zártkerti földjüket kényszerültek eladni, vagy a vételi jog gyakorlása folytán elidegeníteni csak azért, mert annak területe a zártkerti birtokmaximumot /6000 m², 3000 m²/ meghaladta¹⁷;

m/ akik nagyapáik földjét soha vissza nem kaphatják, és végül

n/ akiket attól az állampolgári jogtól fosztottak meg a birtokmaximum 300 kh-ról 3 ha-ra, illetve 6000 m²-re való lecsökkentésével, hogy a mezőgazdasági termelést élethivatásul választhassák.¹⁸

A felsorolt tulajdonosokat ért sérelem minden esetben jogszabály következménye.

Az első teendő ennek folytán az, hogy a még hatályban levő, és a felsoroltakkal összefüggő jogszabályokat hatályon kívül kell helyezni.

A második teendő pedig - mind az erkölcsi, mind az anyagi jóvátétellel összefüggő kérdésekben - a földtörvénytől és a mezőgazdasági termelőszövetkezeti törvénytől függetlenül önálló törvény megalkotása. A jóvátétel kérdését feltétlenül külön kell választani attól a kérdéstől, amely az utóbbi két évben ugyancsak a központi kérdések egyike volt, hogy miképpen lehet a szövetkezeti tagokat újra tulajdonossá tenni, hogy az ennek következtében majd létrejövő, vagy a jelenlegiből átalakuló szövetkezeti forma milyen legyen.

stb. Ugyancsak külön kell választani attól a kérdéstől is, hogy a földtörvény tulajdonjogi, földhasználati és egyéb szabályait milyen módon kell a piacgazdaság követelményeihez illeszteni, hogy milyen új földtulajdoni formák kialakítására lesz majd szükség stb.

A törvényi szinten történő különválasztás azért fontos, mert a jóvátételnek egy meghatározott időn belül meg kell történnie és azt követően a törvényi hatály okafogyottá válik; míg a földtörvénynek, illetve a szövetkezeti törvénynek hosszú távra kell készülnie és olyan szabályokat kell megfogalmaznia, amelyek perspektivikusan határozzák meg a földtulajdoni és földhasználati stb. viszonyokat, illetőleg a szövetkezeti életviszonyok szabályait. A törvényi különválasztás azonban nem jelenti azt, hogy a koncepció kidolgozásának is el kell különülnie, illetőleg hogy a jóvátétel realizálásának meg kell előznie a földtörvény, illetőleg a szövetkezeti vagy mezőgazdasági termelőszövetkezeti törvény koncepciójának kialakítását. Azt azonban mindenképpen tudni kellene az utóbbi jelzett törvények elfogadása előtt, hogy a jóvátétel milyen módon változtatta meg a tulajdonviszonyokat és ezen belül a tulajdonosok körét, hogy van-e igény, és az milyen mértékű az egyéni gazdálkodásra, hogy miként vélekednek a mai szövetkezetek tagjai az együttmaradás, vagy különválás kérdéseiben stb. Ezek ismerete ugyanis hatással lehet, és minden valószínűség szerint lesz is, többek között az elfogadásra kerülhető jogszabályi rendelkezések tartalmára; illetőleg visszahathat a gazdaságpolitika, ezen belül az agrárpolitika távlati koncepciójára is.

A megoldási javaslatoknak tehát három irányúnak kell lennie. Nevezetesen foglalkoznia kell:

1. a történelmi igazságtézés alternatíváival;
2. a szövetkezet tulajdonában és használatában levő

földek további sorsának alakításával; és

3. a földtulajdoni, földhasználati, földvédelmi stb. viszonyok rendezésének módozataival.

Számunkra az is kézenfekvőnek látszik, hogy teljesen más válaszokat kell adni ez utóbbi két kérdésre akkor, ha a jóvátétel csak erkölcsi elégtételt nyújt, mint akkor, ha az erkölcsi elégtétel az anyagi jóvátétellel is kiegészül. Abból kiindulva, hogy e három kérdés megválaszolása együtt történik meg, a fent már jelzett bizonyos sorrendiség megtartásával, mi e helyütt csak a történelmi igazságtevés kérdésével foglalkozunk jelezve azt, hogy kialakult koncepciónk van a másik két kérdést illetően is.¹⁹

IV.

A történelmi jóvátétel anyagi természetű vonzatait illetően véleményünk szerint - a fentebb már jelzett jogszabályi ismeretek birtokában - elsődlegesen arra kell keresni a választ, hogy:

a/ a jóvátétel melyik év birtokállapotainak figyelembevételével történjen meg;

b/ milyen tulajdonosi kört öleljen fel a jóvátételre vonatkozó jogosultság;

c/ milyen feltételei legyen az alanyi jogosultságnak, azaz a bírói után való érvényesíthetőségnek;

d/ az igény érvényesítése kérdésében milyen szervek kapjanak döntési jogosultságot;

e/ az igény milyen földtulajdonból kerüljön kielégítésre;

hogy csak néhány szerintünk alapvető kérdést emeljünk ki.

Úgy gondoljuk ugyanis, hogy minden, a jóvátétellel kapcsolatos kérdésre megnyugtató választ kell adni, nem

szabad semmiféle támadási felületet engedni. Ezért nem szabad a földkérdést illetően olyan sommás megoldási módokat adni, mint amelyek a választási hadjárat során egyes jelöltek részéről elhangzottak. A parasztság az egyik legtöbbet szenvedett rétege a magyar állampolgároknak. Nem szabad ígérgetni és azt be nem tartani, hanem csak olyan megoldási módokat lehet hangoztatni, amelyek végre is hajthatók. Más oldalról hangsúlyozni kell általános elvként azt is, hogy az erkölcsi jóvátétel mindenkit megillet a törvényi rendelkezések alapján, az anyagi jóvátétel azonban csak egyéni kérelmek alapján teljesíthető. Ennek egyik oldalról az az oka, hogy a tulajdon megvonása is sokféle módosítást volt, így a tulajdonosok sérelme sem azonos tartalmú, másoldalról senkit nem lehet arra kötelezni, hogy éljen a törvényadta jogával, ha nem kíván azzal élni. Hangsúlyozzuk ezt annál is inkább, mert - véleményünk szerint - csak a differenciált, szinte a sérelmet elszenvedő testére szabott megoldás lehet az, amely a legközelebb állhat az egyén által is méltányolt és elfogadott igazsághoz.

A feltett kérdések megválaszolásának sorrendjében haladva:

ad. a/ A jóvátétel kezdeti időpontjául mi 1945. január 1-jét jelöljük meg. Ettől az időtől kezdve kell megvizsgálni, hogy történt-e és milyen tartalmú igazságtalanság, olyan ami összeegyeztethetetlen volt az emberi jogokkal, az emberi méltósággal, és ma is ilyen tartalmúnak minősítjük. Ha ez a vizsgálat megtörténik, akkor láthatóvá válnak az elkövetett sérelmek és láthatóvá válik az is, hogy azokat lehet-e és milyen módon orvosolni.

Mi a földjogi szabályok által elkövetett sérelmeket ismerve, az anyagi jóvátétel kérdésében többféle megoldási variációt is el tudunk képzelni.

1. Alkotni lehetne pl. egy olyan jóvátételi tör-

vényt, amely az ugynevezett kisgazdasági egyedek /földművelők, kereskedők, iparosok stb./ ellen elkövetett sérelmeket kötné csokorba. A csokor egyik része az erkölcsi bocsánatkérést tartalmazná, másik része az anyagi sérelmeket orvosolná. Ez utóbbit magunk részéről - figyelembe véve az ország anyagi helyzetét - kivitelezhetetlennek tartjuk, ezért ebben a törvényben csupán azt kellene kimondani, hogy a magyar állam bocsánatot kér mindenkitől, akiket 1945. óta igazságtalanul fosztottak meg vagyonától, akit emberi méltóságában megaláztak, akit ezenkívül még börtönbe is vetettek, és aki ellen emberi jogot sértő módon jártak el.

Az anyagi jóvátétel kérdésében ugyanis látni kell, hogy az igazságtétel teljesen lehetetlen, mert bárkinek is adnánk pénzbeni vagy természetbeni kártalanítást, ha az teljes értékű is lenne, még akkor sem tudná kompenzálni azokat a hátrányokat, amelyek az anyagi javaktól történő megfosztással együtt jártak. Nem beszélve a nem anyagi természetű sérelmekről, amelyek pénzben ki sem fejezhetők. Ezért arra az álláspontra is lehetne helyezkedni, hogy senki ne kapjon kártalanítást, anyagi jóvátételt. Az anyagi jóvátétel - eltekintve a földtől - amúgyis nagyon nagy nehézségekbe ütközne, mert az eredeti állapot visszaállítása az esetek többségében lehetetlen, ezért a pénzbeni kártalanítást kellene fő szabályként megfogalmazni. Az országnak pedig pénze nincs, vagyis a kivitelezés lehetetlen.

2. Alkotni lehetne egy olyan törvényt is, amelyik elválasztaná a földet az egyéb vagyontárgyaktól. Ez a törvény azonban csak annak a tudatában kerülhetne kihirdetésre, hogy a társadalom egy széles rétege /kisiparosok, kiskereskedők/ ismételten elesne a jóvátételtől; tőlük ezért mindenképpen külön bocsánatot kellene kérni. Az elválasztásnak azonban meg volna az a reális alapja,

hogy a föld az egyetlen olyan vagyontárgy, amely a használat következtében nem veszít értékéből és nem is semmül meg. S noha az eredeti föld visszaadásának nincsenek reális alapjai, de nem lehetetlen az azonos értékű /terjedelmű, aranykorona értékű/ föld rendelkezésre bocsátása. Más szóval a földtulajdonosok kártalanításához pénzeszközök nem szükségesek, elegendő az eredeti földtulajdon mértékének és értékének megállapítása és az ennek figyelembevételével történő föld-visszaadás.

Ez a jóvátétel tehát csak azokra a tulajdonosokra terjedne ki, akik földdel rendelkeztek és akiket a jogszabályok ettől valamilyen oknál fogva megfosztottak.

Az időpont tekintetében mi három variációt tudunk elképzelni.

Az egyik 1945, a másik 1968, a harmadik pedig a törvény hatálybalépését követő időszak.

Milyen indokok szólnak a variációk mellett? 1945 mellett az, hogy már a 600/1945. ME sz. rendelet tartalmazott egy sor olyan ellentmondást - ezeket az I. részben jeleztük - amelyek megítélésünk szerint feltétlenül feloldásra várnak. Nem beszélve az azt követő időszakról, amikor a parasztság különböző rétegei a föld elhagyására kényszerültek. Az 1945. év megjelölésével egyáltalán nem kívánjuk a nagybirtokrendszer felszámolásának jogosságát kétségbe vonni, még inkább annak kétségkívül korszakos jelentőségét vitatni. Csupán azt próbáltuk jelezni, hogy a búza közé korp is keveredett, ezért e kettőt el kell egymástól választani. Az 1947. évet, amely ugyancsak mint időpont megjelölő évszám elhangzott, nem tudjuk elfogadni, és főként elvi, elméleti, vagy gyakorlati érvekkel sem alátámasztani. Ezen időpont mellett legfeljebb az szól, hogy a földreformmal összefüggő telekkönyvi bejegyzések erre az időre kerültek lezárásra. A jelzett korábbi anomáliák megszüntetésére azonban nem ad választ. Valójában nem is tudjuk, hogy a

Kisgazdapárt miért ezt az évszámot jelölte meg.

Ennél az évszámnál ugyanis az 1968-as év sokkal jelentősebb, hiszen köztudott, hogy az 1968. január 1-én hatálybalépő 1967. évi IV. tv. a földtörvény volt az, amely a legtömegesebb méretekben fosztotta meg a földtulajdonosokat földjeiktől. Megítélésünk szerint ez a törvény volt az, amely-úgy tünt-visszavonhatatlanul megszünteti a kisparaszti magánföldtulajdont és ezzel együtt a magángazdálkodás visszaállításának még a lehetőségét is felszámolja. Ezen időtől kezdődően történt meg a szövetkezet használatában levő nem tagi tulajdonú földeknek - a törvényi mentesítéstől eltekintve - szövetkezeti tulajdonba kerülése, illetőleg a tagsági jogviszony megszűnése esetén a tag tulajdonában levő földeké is. Más oldalról a szövetkezeten kívül levő tagi és az állami gazdálkodó szervezetek használatában levő állampolgári tulajdonú földek állami tulajdonbavétele. Gyakorlatilag innen kell számítani a műveletlenül hagyott földek kártalanítás nélküli állami tulajdonba vételét, a többlet-területek esetében a megvásárlási és vételi jog gyakorlását stb. Ezért tömegigényeket lehetne kielégíteni, ha az 1968-as időpont kerülne elfogadásra.

A harmadik időpont-variáció a törvény hatályba lépése utáni időszak lehetne -, amely lényegében a ma hatályos mezőgazdasági termelőszövetkezeti törvényben már megfogalmazást is nyert.

A három variáció közül, ha az anyagi jóvátételt komolyan gondoljuk és a kivitelét is realizálni akarjuk, akkor csak az 1968-as időpont kerülhet elfogadásra. Ez az időpont az, amelytől az egyéni birtokállapotok szinte egész biztosan tisztán kimutathatók, más oldalról a tulajdonosok fellelhetők, különösen azok, akik a földjüket meg akarják művelni. Az 1968 előtt elkövetett sérelmek orvos-

lását megítélésünk szerint több okból sem lehet felvállalni:

- a tulajdonjog hiteltérdemlő bizonyítása szinte a lehetetlenséggel határos, e nélkül pedig aligha lehet földet visszaadni;

- de ha a hiteltérdemlő bizonyítás ne talán meg is történne, nem biztos, hogy van annyi földterület, amellyel az igényeket ki lehetne elégíteni;

- a pénzbeli kártalanítás pedig olyan terhet róna az országra, amely a kibontakozást veszélyeztetné, a kibontakozás megvalósulása pedig mindenek előtt álló nemzeti érdek.

A törvény hatályba lépésének időpontját azért nem tartanánk megnyugtatónak, mert az valójában rehabilitációs, jóvátételi elemeket nem tartalmazna. A rehabilitáció minden esetben valamilyen multbeli sérelmet kíván orvosolni, vagy semmissé tenni. A valamitől kezdődő - azaz a törvény hatályba lépésétől kezdődő - időpont pedig egy elkövetkező jogállapotot rögzít, ezért az alany vonatkozásában általában alkalmatlan a multbeli sérelmek orvoslására. Mindamellet ez is lehet egy elfogadható álláspont már csak azért is, mert ennek az időpontnak elfogadása okozná a legkisebb megárazkódtatást.

A mezőgazdasági termelőszövetkezeti törvény²⁰ szerint ugyanis már most kötelezett a szövetkezet arra, hogy a "volt tag /örököse/ továbbá más földtulajdonos... részére a bevitt földdel azonos értékű földet" kérelemre kiadjon. Ez a jogszabályi rendelkezés azonban alkalmatlan arra, hogy rövid időn belül színezzé a tulajdonviszonyokat, és megfelelő bázist nyújtson az egyéni gazdálkodást folytatni kívánók számára.

ad. b/ A jóvátételre jogosultak körét az 1967. évi IV. tv. hatálya alá tartozókra korlátoznánk. Ez gyakorlatilag azt jelentené, hogy az egyéni kérelem előterjeszté-

se alapján azok válnának a földvisszaadás potenciális jogosultjaivá, akiktől a földet megváltás címén vették el, tekintet nélkül arra, hogy az így elvett föld szövetkezeti vagy állami tulajdonba került. A megváltás tényleges időpontjai az egyes állampolgárok esetében változóak, hiszen a törvény alapján 1968. január 1-i állapotokat kellett figyelembe venni és egészen az 1990. évi IX. törvény hatálybalépéséig²¹ a megváltás a szövetkezeti földtulajdon szerzésének egyik jogcíme volt.

A többi jogcímen /a kártalanítás nélküli állami tulajdonbavétel, a megvásárlási jog, a vételi jog stb./ elvett ingatlanok vonatkozásában is lehet követni a megváltással kapcsolatos elvet, vagyis, hogy az így elvett földek tulajdonosai is lehetnek potenciális jogosultjai a földvisszaadásnak. Indokolni lehet ezt annál is inkább, mert ismereteink szerint ezen tulajdonosok száma nem túl jelentős.

Magunk részéről azonban azt az álláspontot fogadjuk el, hogy a jelzett jogcímenek elvett ingatlanok esetében a szankciós jelleg minden esetben kimutatható, ezért az ilyen földek tulajdonosait mi nem tudnánk azonos elbírálásban részesíteni azokkal, akik teljesen vétlenek voltak, és akiktől a földet megkérdezésük és beleegyezésük nélkül vették el. Ez utóbbinak ugyanis semmilyen jogalapja nem volt azonkívül, hogy a szövetkezeti földtulajdont a jogalkotó intézményesíteni akarta, és az intézményesítés földalapját a kívülállók és az állam szövetkezeti használatban levő tulajdonában jelölte meg. Ezzel szemben pl. a kártalanítás nélküli állami tulajdonbavétel azokat a tulajdonosokat sújtotta, akik a földjüket nem művelték meg, és többszöri felszólítás ellenére sem tettek eleget ennek a kötelezettségnek. A megvásárlási jog azokat a tulajdonosokat sújtotta - most tekintsünk el az alapul szolgáló jogszabályok tartalmának igazságságától vagy igazságtalanságától -, akik nem tettek ele-

get annak a jogszabályi kötelezettségüknek, hogy a birtok-maximumot meghaladó területüket elidegenítsék. A megváltás alá került földek tulajdonosainak pedig semmilyen választási lehetőséget nem adott a jog, hanem egyszerűen előírta a föld szövetkezeti vagy állami tulajdonba kerülését. Az "ellenértéket" aranykoronában állapította meg /a művelési ág figyelembevétele mellett/ anélkül, hogy az érdekelteket /a szövetkezeteket és az állami gazdaságokat is ideértve/ megkérdezte volna. Ezért mi úgy gondoljuk, hogy elsődlegesen a megváltott földek tulajdonosainak kell jogot adni a földjük visszakapására, ha a jogukkal élni kívánnak.

ad. c/ Az alanyi jogosultság feltételeit a törvényben kell rögzíteni, úgy hogy a feltételek figyelemmel legyenek nemzetgazdasági érdekekre is. A törvényben rögzítendő feltételek a következők lehetnének.

Jogosult a föld visszakapására az, aki:

a/ mezőgazdasági termeléssel élethivatásszerűen foglalkozik és vállalja a föld magán- vagy társas-/vállalkozási, szövetkezeti stb./ gazdaságban való megművelését /helyben lakó földművesek/,

b/ nem foglalkozik ugyan élethivatásszerűen mezőgazdasági termeléssel, de a föld visszakapása esetén foglalkozást vált és hitelt érdemlően /okirattal/ igazolja, hogy az elkövetkező időben legalább tíz éven át mezőgazdasági termeléssel foglalkozik /betelepülő földművesek/,

c/ a településen állandó bejelentéssel, lakhellyel rendelkezik, független attól, hogy élethivatásszerűen foglalkozik-e a mezőgazdasági termeléssel vagy sem, de vállalja legalább a b/ pontban megjelölt időpontig a föld megművelését, és ezt hitelt érdemlően /okirattal/ bizonyítja /kétlakiak/,

d/ a nyugdíjkorhatárt elérte vagy tartósan munkaképtelen - a lakóhelytől függetlenül - és a visszakapott föl-

det vagy maga, vagy bérbeadás útján nyugdíjának, járadékának kiegészítése céljából hasznosítja /szociális juttatottak/.

e/ a településen lakik és a földjét az ugyancsak helyben lakó leszármazóira akarja átíratni, feltéve, ha azok vállalják legalább a b/ pontban meghatározott időpontig a föld megművelését és ezt hitelt érdemlően /okirattal/ igazolják /családi birtokosok/.

A kérelmezőnek a tulajdonjogát hitelt érdemlően /Tulajdoni lappal/ kell igazolnia. Az az okirat, amelyben vállalja a kérelmező a föld megművelését lehet köz- vagy magánokirat. A jogosultnak ebben nyilatkoznia kell, hogy a föld megművelését legalább 10 éven át vállalja és hozzájárul ahhoz is, hogy az ingatlannyilvántartásban az elidegenítési tilalom ezen időpontig bejegyeztessék.

Tisztában vagyunk azzal, hogy az elidegenítési tilalomnak az ingatlannyilvántartásba történő bejegyzése a tulajdonjog korlátozását jelenti, de ugyanakkor garancia arra is, hogy a termőföld termelésben maradjon. Ez utóbbi pedig nemzeti érdek. A termőföld olyan kincs, amelyre ha nem vigyázunk kellő mértékben az utánunk következő nemzedék ugyanolyan bűnösnek minősít bennünket, mint mi azokat, akik a tulajdonjogtól az állampolgárokat indokolatlanul megfosztották.

Aki a tulajdonjogát hitelt érdemlően igazolja a föld visszakapására alanyi jogot szerez, és igényét elutasítás esetén bírói úton is érvényesítheti.

Az alanyi jog érvényesítését nem akadályozza az a körülmény, hogy a tulajdonos a megváltás időpontjában a földért megváltási díjat kapott. Mi úgy gondoljuk ugyanis, hogy ezt az összeget tekintse a jogalkotó öt évi földjáradéknak vagy haszonbérleti díjnak. A megváltási összeg ugyanis nem volt más, mint az öt évre szóló föld-

járadék egyösszegű összeszámítása, amit a tulajdonos öt évi részletben kapott meg. Vagyis gyakorlatilag nem történt más, mint a megváltást követő évtől kezdődően /első alkalommal 1969-től/ még öt évig kapta a földjáradékot. Ha ugyanis kétoldalú jóvátételt akarunk, akkor engedmények nélkül ezt aligha tehetjük. Ezért szerintünk a törvény kimondhatja, hogy a visszakapott földért a tulajdonos ellenértéket nem fizet, de nem is igényelheti érte visszamenőleg a haszonbérleti díjat sem. Ezzel a szabállyal két irányban is kiküszöbölhetnénk a terheket. Egyik oldalról el lehetne kerülni a nagyüzemek indokolatlan megterhelését, a megváltáskor ugyanis - ahogyan erre már történt jelzés - tőlük sem kérdezték meg, hogy akarják-e az érintett földeket megvásárolni /azaz megváltani/ vagy sem, hanem egyszerűen kötelezték őket arra, a megváltási díj fizetése mellett.

Vagyis tudni kell mindenkinek - annak is, aki erről nem akar tudomást venni - hogy nem a szövetkezetek vagy az állami gazdaságok fosztották meg a tulajdonosokat földjeiktől, hanem a törvény, és ők legalább olyan szenvedő alanyai voltak ennek a kényszer-adásvételnek, mint a földtulajdonosok. Az általuk elszenvedett sérelmek jóvátételét, tehát a fenti tartalmú szabállyal lehetne megoldani. Másoldalról elkerülhető lenne a tulajdonosok terhelése is a megváltási összeg erejéig. Sőt kiküszöbölnék azt az eljárást is, amely az infláció hatásaként a pénzromlást figyelembevevő összezszerűséget állapítana meg az esetleges fizetési kötelezettség esetén.

Azokat a tulajdonosokat, akik nem kívánják földjeiket megművelni és nem esnek a felsorolt törvényi jogosultak körébe, mi kizárnánk az alanyi jogosultak köréből. Ha igaz az, hogy a termőföld - tulajdonra tekintet nélkül - nemzeti kincs, magunk részéről ezen a véleményen vagyunk, akkor a jóvátételi jogszabálynak is ebből kell kiindulnia.

A termőföld arra való, hogy a tulajdonos abból éljen, jövedelmét abból kiegészítse, hogy a művelés következményeként biztosítsa a saját megélhetésén túl az ország élelmiszerrel, nyersanyaggal, stb. ellátását és mód nyíljon a külpiaci értékesítésre is. Ezzel a szabállyal mi nem a földforgalmát akarjuk korlátozni, hanem a földspeculációs célok realizálását akarjuk törvényi szinten elhárítani, azaz kiküszöbölni. Most is valljuk, mint olyan sok év óta, hogy a föld azé legyen, aki azt megműveli, aki abból, azért él. Nem tartanánk semmilyen okból helyénvalónak, ha a föld csak azért kerülne ki a nagyüzemek, a szövetkezetek és az állami gazdaságok használatából, hogy az piacra kerüljön. Ilyen földpiac nem lehet cél.

Más kérdés még ilyen tulajdonos esetében is az, hogy ha a belterületi földjét vették el és arra magának, vagy családjának lakóház vagy üdülő építés céljaira szüksége van. Ha helyben lakik mi elképzelhetőnek tartanánk számára a visszaadási kérelem előterjesztését és a kérelemnek történő helytadást is. Ha azonban eladás igényével kéri a földet vissza, kérelmének csak méltányossági szempontokat mérlegelve /nyugdíjas, rokkant, nagycsaládos stb./ adnánk helyt.

ad. d/ A jóvátételre jogosultság kérdésében való döntési jog telepítése kérdésében többféle variáció lehetséges.

Elképzelhető, hogy ezt a jogot az újonnan létrejövő helyi önkormányzati szervek hatáskörébe utaljuk, méghozzá annak a csoportnak, osztálynak stb., amely a földügyek intézésére általános hatáskört kap. Vannak olyan nézetek, amelyek a földbirtokrendező bizottságok felállítását szorgalmazzák, hasonlóan az 1945. évi földosztó bizottságokhoz, és a kérelem elbírálásával ezeket a bizottságokat

ruháznák fel. Ezeknek a bizottságoknak az összetételét a helyi önkormányzati szervek határozhatnák meg, vagy a tagokat az igényjogosultak választhatnák meg.

Elképzelhető azonban egy olyan megoldás is, s ma-
gunk részéről e mellett voksolunk, hogy a jóvátételi
törvényben kell minden kérdést szabályozni, objektív
kritériumok meghatározásával és garanciák beépítésével,
lehetőleg úgy, hogy a kérelemnek történő helytadás ne érintse hátrányosan az eddig földet használó közös gazdaságot és érvényesüljenek az igénylő érdekei is. Ezért mi a törvényben azt mondanánk ki, hogy:

a/ A föld visszaadására irányuló kérelem egy példányát - pl. a hatálybalépéstől számított három hónapon belül - ahhoz a szervezethez kell benyújtani, amely a kért ingatlant használja, egy másik példányát pedig a tulajdonjogot igazoló okiratokkal együtt az illetékes földhivatalhoz;

b/ A kérelmekben megjelölt igényeket az adott szervezet legfelsőbb önkormányzati szerve által választott vagy kijelölt szerv összegzi. Ez a szerv a választó szervnek van csak alárendelve és neki tartozik felelősséggel;

c/ A földet használó vagy kezelő szervezet az igények összegzésének elvégzése után - a kérelmek előterjesztésére meghatározott időpont lejártát követő három hónapon belül - köteles legalább a visszaigényelt ingatlanok terjedelmének megfelelő területet a közös földektől elkülöníteni. Ez az elkülönített földterület csak az igényjogosultak kielégítésére használható fel mindaddig, amíg az eljárás le nem zárult;

d/ Ez a terület parcellázás útján biztosítja, hogy azok az igénylők, akik hitelt érdemlően /tulajdoni lappal vagy más módon/ igazolják tulajdonjogukat, a földet visszakapják abban a terjedelemben és aranykorona értékben,

ahogyan az az ingatlannyilvántartásban és a gazdaság által vezetett földkönyvben rögzítve van. Amennyiben a két adat nem egyezik, vagy a tulajdonos azt vitatja, a bizonyítási teher a tulajdonosra hárul;

e/ A földek parcellázását a gazdasági év lejártát követően kell végrehajtani úgy, hogy az a folyamatos termelést ne akadályozza a megkapott földek tekintetében sem;

f/ A földek parcellázását a szükséges műszaki munkálatokkal együtt az idevonatkozó szabályok figyelembevételével az illetékes szervek végzik el;

g/ A kialakult tulajdoni állapotokról az érdekelteket és az illetékes földhivatalt írásban értesítik, amely a megfelelő bejegyzést eszközölni köteles. Az átírás illetékmentes;

h/ A kérelem elutasítása esetén az igénylő a határozat kézhezvételétől számított 30 napon belül az illetékes területi bíróságnál igényének elbírálása céljából keresetet nyújthat be. A kérelem benyújtásának halasztó hatálya van.

Úgy gondoljuk, hogy a felsorolt garanciális szabályok megfelelő eljárás keretében módot adnak arra, hogy a jogos igények kielégítést nyerjenek, és arra is, hogy a föld-visszaadás viszonylag bürokráciamentesen, szakszerűen és főleg relative rövid idő alatt lebonyolódhasson.

ad. e/ A d/ pontban körülírt válasz lényegében az e/ pontra is eligazításra alkalmas feleletet adott. Vagyis arra a kérdésre, hogy az igényeket milyen tulajdonú földek terhére kell kielégíteni. Az igényelt földek ugyanis szerintünk - ha egyáltalán még meg vannak - három szervezet birtokában lehetnek:

a/ állami gazdálkodó szervezetek,

- b/ állami költségvetési szervek /tanácsok/ és
- c/ szövetkezetek.

A földterület elkülönítése csak a gazdálkodó szervezetekre érvényes, a tanács kezelésében levő úgynevezett tartalékföldek szétszórta lehettek fel, vagyis ezeket nem kell elkülöníteni. A gondot ez esetben az okozhatja, ha ezek az ingatlanok állampolgárok tartós használatában vannak, vagy ennek következményeként már a tartós használók tulajdonába kerültek, illetőleg meghatározott időtartamú /15/ éves bérleti szerződés alapján a területek használatában vannak. Mi történjen a már megkötött szerződésekkel stb. Mi úgy gondoljuk, hogy az igények felmérése erre bővebb választ adhat. Mi azonban semmiképpen nem bolygatnánk meg a megkötött szerződéseket. Sokkal inkább elképzelhetőnek tartjuk a helyi állami gazdaságtól erre a célra is föld igénybevételét, azaz elkülönítését, illetőleg a szövetkezetek használatában levő állami tulajdonú földek erre a célra történő felhasználását. Természetesen ez utóbbira csak akkor kerülhet sor, ha az még nem került a szövetkezet tulajdonába.

A probléma másik gyökere az lehet, ha a fentebb felsorolt szervezetek a földet közvetlenül már nem birtokolják /mert pl. az közben közút, vagy gyártelep lett, stb./. Ez különösen a belterületi ingatlanok esetében fordulhat elő, ha a földtulajdonos mégis jelentkezik. A megoldás erre nézve csak az egyéni elbírálás lehet. Ennek keretében kell felderíteni, hogy a kisajátítás mikor történt és hogy a kártalanítást a tulajdonos vagy a felsorolt szervek valamelyike kapta. Ha a tulajdonos kapta, akkor kiesik a jogosultak köréből, ha a jelzett szervezetek valamelyike; akkor pedig a saját tulajdon terhére kell az igényt kielégíteni.

Az igények kielégítése nem történhet a szövetkezeti

tagok és a velük egy tekintet alá eső személyek²² földtulajdonának a terhére. Nem hinnénk, hogy a földvisszaigénylés olyan méretű lenne, hogy az előbb jelzett tulajdonosok földtulajdona veszélybe kerülne, mégis úgy gondoljuk, hogy ezt a szabályt a törvénynek meg kell fogalmaznia és egyértelműen ki kell mondania azt, hogy az igények kielégítésére csak állami, illetőleg szövetkezeti tulajdonú földek vehetők igénybe.

V.

A vázolt variációk, megoldási javaslatok nem a lezárás, sokkal inkább a közös gondolkodás elindításának igényével fogalmazódtak. Azt szeretnénk mindenképpen elérni, hogy a nagyon sokat szenvedett, becsapott parasztságunk - ha nem is teljes jóvátétel jegyében, de ahhoz közelállóan - a közigazságnak megfelelően rehabilitáltassék erkölcsileg és anyagilag egyaránt. S ebben a folyamatban főleg azok kapjanak elégtételt, akik mindvégig kitartottak a földjük mellett, viselve a rosszat és élvezve a jót, mert szerintünk az is volt.

Azt akarnánk elérni, hogy soha többet senki nélkülük ne döntsön sorsukról, hogy végre ők határozhassák meg a sok hányatottság után, hogy jövőjüket miként akarják alakítani. Ezért az igazságtevéshez fűzött megoldási javaslatainkat is ennek a jegyében fogalmaztuk meg úgy, hogy nem hagytuk figyelmen kívül az ország nehéz helyzetét, a nemzetgazdaság érdekeit sem. Ha volt olyan réteg, amely az utóbbit mindig figyelembe vette, akkor a parasztság biztos közéjük tartozott, és nem kétséges számunkra, hogy a maga érdeke mellett az ország ügyét ma is mérlegre teszi.

Jegyzetek

1. Ismeretes, hogy az ideiglenes kormány Dálnoki Miklós Béla vezérezredes vezetésével jött létre és 1945. szeptember 15-ig volt hivatalban. A földművelésügyi miniszter egyébként ez alatt az idő alatt Nagy Imre, kommunista pártfunkcionárius volt, aki később 1950-1952. január 5-ig élelmiszerügyi, majd ettől kezdve 1952. szeptember 14-ig begyűjtési miniszter lett. Böllöny József: Magyarország kormányai 1848-1975. /Budapest. Akadémiai Kiadó 1978. 71. és 265. old./
2. 1945. szeptember 15-én Tildy Zoltán, református lelkész, a Kisgazdapárt elnöke alakított kormányt. Ez a kormány 1946. február 4-ig volt hivatalban. U.o. 72. és 293. old. A földművelésügyi miniszter Kovács Béla, 30 holdas kisgazda, a Kisgazdapárt országos főtitkára volt egészen 1946. február 23-ig. U.o. 72. és 254. old. / Őt követte 1946. február 4-től /disszidálása utáni lemondásáig/ 1947. május 31-ig Nagy Ferenc, kisgazda, a Kisgazdapárt főtitkára, majd később elnöke. U.o. 72. és a 264. old. / 1946. február 23 - szeptember 20-ig Dobi István, 1946. szeptember 20 - 1947. szeptember 24-ig pedig Báránys Károly töltötte be a földművelésügyi miniszteri tisztséget. Dobi István földmunkás 1959-ig kisgazdapárti politikus, Báránys Károly pártállására nézve nincsenek adataink. /U.o. 72., 226, és 213. old. / 1947. május 31-től 1948. december 10. Dinnyés Lajos, a gazdálkodó kisgazdapárti politikus volt a kormány elnöke. A földművelésügyi tárcát szeptember 24-től Szabó Árpád veszi át és tartja meg 1948. április 16-ig /nevezett ugyancsak kisgazdapárti politikus/, majd ismét Dobi István lesz a miniszter, aki ezt a tisztséget 1948. december 10-ig kormányának megalakulásáig tölti be. /U.o. 73., 284., és 226. old. /

1948. december 10. - 1952. augusztus 14-ig Dobi István alakít kormányt, aki mint fentebb látható volt, ebben az időben még ugyancsak kiskgazdapárti politikus volt. A földművelésügyi miniszter 1949. június 11-ig Csala István, dolgozó kisparaszt és kiskgazdapárti politikus. Ezt követően Erdei Ferenc, agrárközgazdász, író falukutató, parasztpárti politikus kerül a minisztérium élére és ezt a tisztségét a következő kormány /Rákosi: 1952. VIII. 14 - 1953. VII. 4./ ideje alatt is betölti. /U.o. 74., 223., 76., és 228. old./

3. A rendelkezésre álló adatok szerint huszonegy MDP, négy kiskgazdapárti, két parasztpárti, négy szociáldemokrata párti és négy olyan miniszter volt a harmincöt tagú kormányban, akiknek a pártállására nincsenek adataink.
4. ld. a 600/1945. ME sz. rend. 10. §-t.
5. ld. u.o. a 13. §-t.
6. ld. u.o. a 4. §-t.
7. ld. az 1946. évi IX. tv. 1. §-t.
8. ld. az 1990. IX. tv. 3. §-t, amely az 1967. évi III. tv. 13. § /2/ bek. helyébe lép.
9. Ld. ezzel kapcsolatban a szerző "A földtulajdon és a történelmi igazságtétel alternatívái" c. munkáját. /Kézirat. 1990. március. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Szövetkezeti Jogi és Földjogi Tanszék/
10. Ld. az 1957. évi 10. sz. és az 52. sz. törvényerejű rendeleteket.
11. Ld. a 600/1945. ME sz. rendeletet és 1946. évi IX. tv-t.
12. Ld. pl. ezzel kapcsolatosan a 300.750/1947. KM sz. rendeletet a beszolgáltatást nem teljesítő gazdák helyszíni megbírságolása tárgyában.
13. Ld. pl. a földrendezésről és a tagosításról szóló 1956.

évi 15. sz. tvr-t.

14. Ld. pl. a 4091/1949. /VI.16./ Korm. sz. rendeletet a mezőgazdasági ingatlanok és azok felszerelésének felajánlásáról.
15. Ld. a 30/1971. /X.5./ Korm. sz. és a 31/1971. /X.5./ Korm. sz. rendeleteket a lakó- és üdülőtellek forgalmazásáról.
16. Ld. az 1977. évi 27. sz. tvr-t a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmáról.
17. Ld. az 1967. évi IV. tv-t.
18. Ld. a 600/1945. ME sz. rendeletet és az 1977. évi 27. sz. tvr-t.
19. Ld. a szerző 1. sz. jegyzetben hivatkozott munkáját.
20. Ld. az 1967. évi III. tv. 13. § /2/ bek-t.
21. A tv. 1990. február 14-én került kihirdetésre és a Magyar Közlöny 1990. évi 14. sz. tartalmazza.
22. Az 1967. évi IV. tv. szerint mentesültek a megváltás alól azok a földterületek, amelyek a szövetkezeti tag házastársa, élettársa, özvegye tulajdonában vannak; amelyek földjáraadéokra jogosult idős személy tulajdonában vannak és a családtag beviteli kötelezettsége folytán kerültek szövetkezeti közös használatba; és végül a haszonélvezettel terhelt földek.

Dr. TÓTH LAJOS:

JAVASLATOK EGY ÚJ FÖLDJOGI KÓDEXHEZ
/Vitaindító előadás/

I.

Amikor 1989 őszén - mint a tudományos bizottság titkára - javasoltam, hogy a bizottság munkatervébe vegyünk fel egy vitaülés szervezését a földtulajdoni és földhasználati viszonyok fejlődéséről, nem gondoltam arra, hogy sarló alakú hajítófegyvert veszek a kezembe. Ugyanis a bumeráng ma részben visszaperdült elhajítójához. Persze az már az én fáradt reflexeimén múlt, hogy nem ugrottam el előre, és vállaltam a meghívóban feltüntetett című vitaindító előadás megtartását. A címet Nagy Lajos és Veres József professzorokkal egyetértésben alakítottuk ki, de most röviden nekem kell megindokolnom és néhány mondatban értelmeznem. Természetesen in medias res, már tartalmi kérdéseket vetek fel.

Azzal szeretném kezdeni, hogy szükség van-e hazánkban egy új földjogi kódexre, és ha igen, a meghozandó földről szóló törvényt nevezhetjük-e kódexnek? Véleményem szerint a következő tényezőkből kell kiindulnunk:

1. 1975-ben - az MSZMP XI. Kongresszusán - deklaráltak egy olyan ősi paraszti tételt, amelyet szerintem eddig is minden normálisan gondolkodó polgár tudott, hogy a föld "nemzeti kincs". Ezután a 70-es évek második felében - ahogyan én ezt eddig is bátortodtam oktatni földjogi előadásaimban - az apparátus elkezdte gyártani a földjogi jogszabályokat. /Ezek közül az 1987. évi I. tv., illetve a végrehajtásáról szóló Mt. rendelet 9. tvr.-t és 14 Mt rendeletet helyezett hatályon kívül./ E jogalkotási dömpinggel is hozzájárultak ahhoz, hogy a 80-as évek elejére több mint 200 hatályos földjogi

jogszabályunk született. Indokolt volt tehát a pártállam kormányának az a határozata, hogy 1983-85 között el kell készíteni egy új földjogi kódexet. A MJSZ Szövetkezeti Jogász Tagozata 1982. május 8-9-i kibővített választmányi ülésén felkarolta a határozat végrehajtását, és egy nagyszabású, igen színvonalas tudományos vitát rendezett. 6 előadás és 10 hozzászólás hangzott el, amelyek ma is felhasználhatók.¹ Az már egy teljesen más kérdés, hogy az 1987. évi I. tv. kodifikátorai ezeket figyelembe se vették. 1982 és 1986 között a kodifikációs munka csaknem teljesen leállt. /Állítólag az MSZMP KB illetve az apparátus részéről nem volt megfelelő politikai "döntés". /Csak tanulságként szeretném kiemelni, hogy a MÉM és az IM - egy röpké év alatt - "összezsápta" a "szégyenteljes" 1987. évi I. tv. tervezetét, amelyet a MJSZ elnöksége egy szűkebb körű tudományos vitára bocsátott Budapesten. Az ott megjelent tudományos szakemberek a tervezetet nemhogy elfogadásra, de még országgyűlési vitára sem tartották alkalmasnak. Ennek ellenére az IM képviselője azzal zárta le a vitát, hogy márpedig a tervezet-módosítás nélkül-sürgősen az országgyűlés elé kerül. Meg is lett az eredménye! Azóta - a módosítások, és a módosítások módosítása miatt - 3 éven keresztül ez a tv. lett az országgyűlések "kabarészama". Tehát összegezésként egyik tényként megállapíthatjuk /amit már határainkon kívül is jól tudnak/, hogy Magyarországnak van ugyan egy hatályos földtörvénye és számtalan földet érintő jogszabálya, de az egy jogi dzsungel, annak ellenére, hogy földrajzi értelemben hazánk területe nem "áthatolhatatlan mocsaras forró égővi őserdő". Az eddigi 40 éves földjogi jogalkotásról, de az utóbbi 1-2 év pártharcairól is, végre merjük kimondani Tiborc általam átköltött gondolatát: szép földjeinkből vadászberkeket csináltak, ahová nekünk /értve alatta a földviszonyok tudományos művelőit, de elsősorban a kézzelfogható becsületes földművelőket/ belépni sem szabad.²

2. Az előző pontban adott tárgyilagos helyzetelemzés önmagában is elégséges indok arra, hogy földjogi viszonyaink rendezésére önálló jogági kodifikációra van szükség. Már egyetemi hallgatóként úgy tanultam, hogy egy kodifikáció csak akkor lehet sikeres, és akkor számíthat az állampolgárok önkéntes jogkövetésére, ha az a jogalanyok akaratát tükrözi. Úgy gondolom szintén tényként lehet leszögezni, hogy a magyar jogalanyok nagyrésze, a természetes személyek - még a korlátozottan cselekvőképesek is - elemi erővel követelik földjogi viszonyaink és földjogi joganyagunk rendezését. Ezt nem volt nehéz felismerni a parlamenti, illetve kormányzati hatalomért küzdő pártoknak, és ahogyan én ezt a választási harc idején megfogalmaztam, egy-két párt kivételével az "Isten, Haza, Család" jelszavak mellé a végén már csaknem mindegyik "zászlajára" tűzte a "Föld" jelszót is. Ma már tudjuk, hogy mind a hat parlamenti párt, de a független honatyák, és természetesen az új koalíciós kormány is - kodifikálni akar; és ezt nekünk, szakmabeli jogászoknak feltétlenül támogatnunk kell. Megoszlanak viszont a programok a kodifikáció mikéntjében, de főleg ütemezésében. Sőt az egyes pártoknak már szöveges törvénytervezeteik is vannak, amelyekkel én szándékosan nem kívánok részletesebben foglalkozni, hiszen előadásom címében erre nem vállalkoztam.

3. Harmadik tényezőként azt kell megvizsgálunk, vajon az agrártudomány, és - remélem ezt a diszciplinát rövidesen elismerik - az agrárjogtudomány készen áll-e arra, hogy elősegítse a földtulajdoni és földhasználati viszonyok viszonylag gyors ütemű rendezését. Ha nem, milyen ütemezést tud vállalni, és ezt az időszakot a jogalkotók kibírják-e várni /és ha igen, ha nem/, a jogalkotók igénylik-e e két kompetens tudományág álláspontját.

Véleményem röviden a következő, amelyet szerintem a vitaülést lezáró Veres professzor a ma elhangzottak alapján

megerősít, anélkül hogy prejudikációt elfogadná.

Egyik tudományág sem tud rövid idő alatt egységesnek mondható és megalapozott koncepciót adni egy ilyen fontos sorskérdéseket eldöntő jogalkotáshoz.

Ennek több oka van. Idő hiányában csak négyet emelek ki.

a/ A 45 év alatti jogalkotás, amit tönkretett a földtulajdoni és földhasználati viszonyokban, azt hál' Istennek nem e két tudományág asszisztálása mellett tette. Úgy érzem ezt kellőképpen bizonyítottam az első pontban mondottakkal.

b/ Amiben e tudományágak művelői tévedtek, annak újraértékeléséhez sokkal több idő kell, mint - elnézést az aposztrofálásért, de ő vitta ki magának ezt a "divatot" - Torgyán képviselő úrnak ahhoz, hogy a pártja törvénytervezetében "meddig menjenek vissza".

c/ A meghívottak listájából is kiderül, hogy - különösen az agrárjog művelői - nagyon kevesen vagyunk. Bár életkorunkra nem hivatkozhatunk, hiszen általában a tudós annál bölcsőbb minél idősebb, de ebből megállapítható, hogy már többségünk nem forradalmár korú, márpedig ma Magyarországon a harmadik agrárforradalom zajlik.³ Nekünk ebben a forradalomban csak két szerény fegyverünk van: a hangunk és a tollunk. Hangunkat szeptembertől elsősorban a joghallgatók új szellemű oktatására kell felhasználnunk, mert egyáltalán nem biztos, hogy az új parlament által 1-2 hónap alatt meghozott törvényszöveget fogjuk kommentálni. De ha a még megmaradó halk szavunkat igénylik is a jogalkotók, a később vázolt ütemben talán még erre is lesz energiánk. A másik fegyverünket, a tollat pedig csak nagyon lassan és reszkető kezekkel tudjuk már forgatni, mert erre tanított meg az elmúlt 45 év átértékelése.

d/ Végezetül meg kell birkóznunk ezzel a szélsőséges nézettel is, hogy mai viszonyaink között nincs is szükség

földtörvényre, és nem is létezik ma már földjog. Ennek a nézetnek legmarkánsabb képviselője Petrik Ferenc. Véleményét elsősorban a Magyar Jog 1989. évi 10. számában fejtette ki.⁴

Petrik Ferenc tanulmányához kizárólag a földtulajdon, a földkódex, valamint a földjog mint önálló jogág összefüggéseiben kívánok reflexiókat fűzni.

a/ A szerző tanulmányának "A földtulajdon" c. részében kiindulópontként leszögezi: "Nézetünk szerint a földjog külön kódexben való szabályozása, s a tulajdonjogban külön kezelése /szabályainak külön rendszerbe foglalása/ indokolatlan", és ehhez az állásponthoz sorolja fel érveit.⁵ Engem ez az álláspont egy kissé "felháborított".

Petrik Ferenc - emlékezetem szerint - éppen akkor volt az Igazságügyi Minisztérium kodifikációért felelős miniszterhelyettese, amikor kormányhatározat született egy egységes földkódex elkészítésére, és részben az ő irányításával készült el - az általam "szégyenteljes"-nek nevezett 1987. évi I. tv., Magyarország első Földkódexe. A szakmai vitákon - amelyeken volt módomban résztvenni - nem értesültem róla, hogy ő ezzel a kodifikációval nem értett volna egyet. Természetesen a szerző joga, hogy most - mint a Legfelsőbb Bíróság elnökhelyettese utólag-más következtetésre jusson.

b/ A szerző kinyilvánítja, hogy a tulajdonjog tárgyán belül "nincs jelentősége a tárgy szerinti megkülönböztetésnek ... /Kivétel a föld .../"⁶ Tehát elismeri, hogy a föld sajátos - szerintem, mint hazánk legalapvetőbb termelőeszköze /a termelés tárgya és/- különleges tárgya a tulajdonjognak.

A szerzőnek lehet, hogy nem volt lehetősége érdemben foglalkozni a "földjog könyvtárnyi irodalmával", de azt mégsem teheti meg, hogy figyelmen kívül hagyja Világhy Miklós tanulmánysorozatnak szánt első cikke után "kirobbant"

vitát, amely ugyan a szövetségi jog témájában zajlott, de éppen ebben a tanulmányában ismeri el Világhy Miklós, hogy - igaz többnyire politikai okok miatt is - a földjog önálló jogág.⁷

c/ Elkerülte a szerző figyelmét az is, hogy nemcsak "Nálunk, s a hasonló jogrendszerű országok többségében" /sic!/ szabályozzák a földjogi viszonyokat külön földtörvényben" /sic!/ értelmezésem szerint itt a "közép-kelet-európai "szocialista" országokra kell gondolnunk/⁸ hanem a Nyugat-európai országokban is önálló szabályozás és jogág létezik. Igaz, hogy agrárjognak nevezik, amelynek tárgyát képezik a földjogi viszonyok is.

d/ Petrik Ferenc szerint "nem igényel sajátos szabályozást az illetményföld, a háztáji földhasználat" sem, mert: "Ma már többnyire jelentőségét veszítette".⁹ Ezt a nézetet Kotz László úgy "fejleszti" tovább, hogy "A mgtsz. tagságának is vannak háztáji és illetményföldjei. Az illetményföldeket szintén a tagok tulajdonába kellene adni, magántulajdonként". És ezzel ő nyilván meg is szüntetné a földjogászok által féltve őrzött, és fejlesztését szorgalmazó igazán sajátos és földjogias intézményt.¹⁰

Egy kicsit talán túlságosan is hosszan foglalkoztam az eddig felvetett kérdésekkel, de szerettem volna egyértelműen hangsúlyozni, hogy most nem egyszerűen az 1987. évi I. tv. helyetti új földjogi törvényre van szükség, hanem az összes hatályban lévő földjogi szabályozásnak a teljes felülvizsgálatára, és mindezek alapján egy teljesen új szellemű földjogi kódex megalkotására. Addig a jelenlegi tv.-vel

- a legutóbbi módosítások ellenére is - majd csak elboldogulunk valahogyan.¹¹

Az újnak már a szó igazi értelmében kódexnek kellene lennie. Ehhez viszont - véleményem szerint - mind a kodifikáció, mind a tudomány részéről egy-két évre van szükség.¹²

II.

Ezek után térek ki arra, hogy véleményem szerint milyen legyen a kodifikáció menete, és hogyan épüljön fel az új kódex.

1. Először is szükség van egy jóvátételi törvényre¹³ Ennek a végrehajtási ideje Nagy Ferenc József új miniszterünk szerint is minimum két év.

A Jóvátételi Törvénybe bekerülhetnének a Kisgazdapárt tervezetében lévő földvédelmi, földrendezési, és ami nincs benne, a földnyilvántartás új szerkesztésére vonatkozó szabályok. A tulajdonra vonatkozó fejezetet tehát ma még nem lehet szabályozni. /Pl. a községi, városi tulajdon, a társasági tulajdon, a szövetkezeti tulajdon, a társadalmi szervezeti tulajdon bevezetése alkotmányos kérdés./

Én nem is foglalkozom ehelyütt többet a Kisgazdapárt törvénytervezetével, e tervezetet a Csongrád megyei IESZÜV Jogi Bizottsága értékelte, és erről Lele István jogtanácsos kollégánk kíván ismertetést adni.

A Jóvátételi Törvényre azonnal szükség van, gondolom az új kormány ezt hamarosan a parlament elé terjeszti, és ő tudja, hogy ennek anyagi fedezetét honnan teremti elő, vagy kikre hárítja. /Azzal már kevésbé értek egyet, hogy a parlament, tegnapi ülésén - gondolom csak átmenetileg - a szövetkezeti tulajdonosi rendelkezési jogot is az állami szervek engedélyéhez kötötte./

2. Mivel nekem derogál a dereguláció úgyis mint terminus technicus, úgyis mint deregulációs bizottság, mert ezeket a latin-magyar szótár segítségével is csak nehezen tudtam képezni /az idegen szavak és kifejezések szótárában pedig nem is találtam ilyet/, szeretném a javaslatomat magyarul - és remélem eléggé világosan - megfogalmazni.

A Jóvátételi Törvény végrehajtásával párhuzamosan futhatna a hatályos földjogi jogszabályok felülvizsgálata, értékelése. Tehát hogy melyek azok a rendelkezések, amelyek ezekből megőrizhetők, és melyek azok, amelyeket az új földjogi kódex hatályon kívül helyezne.

Ugyancsak párhuzamosan dolgozna egy kodifikációs bizottság. Javaslatom viszont az, hogy a bizottság az IM irányítása alatt működjön, és ne az FM legyen a tervezet kidolgozásáért felelős tárca!

Attól pedig féltve őrzöm a parlamentet, hogy egyes pártok törvénytevezését vitassa meg.

3. Javaslataimat ezek után a létrehozandó kodifikációs bizottság felé tárom, és természetesen az igen tisztelt jelenlevők által megvitatásra.

III.

A kódex preambulájában le kellene szögezni, hogy ez a törvény a Jóvátételi Törvény végrehajtásának lezárása után, hosszú távra garantálja az új földtulajdonosok számára a törvényben szabályozott tulajdonosi, rendelkezési jogot, a földhasználók számára a zavartalan földhasználatot. Ex nunc lépne hatályba és még törvénymódosítással sem lehet ezután a Földkódex alapján szerzett és garantált jogokat csorbítani. Úgy gondolom, a jelenlevők előtt nem kell indokolnom, hogy ha jogállam felé haladunk a szerzett jogok tiszteletben tartása alkotmányjogi kérdés.

A kódex egy általános részből és egy különös részből állna.

A/ Általános rész

1. A kódex Bevezető rendelkezéseiben meg kellene határozni a földjogi alapelveket, amelyekre azért nem térek ki, mert Veres József professzor ezeket már megpróbálva kidolgozni, és ha a kodifikációs bizottságnak szüksége van rá, e javaslatot tőle megkaphatja.

2. A kódex következő címében kellene szabályozni a törvény hatályának kérdéseit.

a/ Az időbeli hatálynál javasolom, hogy azt egy külön törvény /mivel tvr. már nincs!/ kb. 1992-től léptesse életbe és a tv.csak olyan szabályokat tartalmazzon, amelyek - egy kódexbe illően - legalább 10 évig nem szorulnak módosításra.

b/ A személyi hatálynál ki kellene mondani, hogy a kódex minden hazánkban élő állampolgárra és jogi személyre kiterjed, akinek Magyarország földterületén termőföld van a tulajdonában vagy használatában.

Mindazon magyar állampolgárok földtulajdoni és földhasználati jogát, akik idegen országban szereztek ilyen jogot, /a kivándorlási törvénnyel ez aktuálissá válik/ e törvény nem korlátozhatja, és jogaikra az illető állam jogát kell alkalmazni.

A külföldiek jogszerzését Magyarország földterületén valamilyen állami szerv /én kincstárnoknak nevezném/ jóváhagyásához kellene kötni, és véleményem szerint erősen korlátozni. Ha pl. egy nyugati tőkések Magyarország termőföldjén be akar ruházni, főleg ha ki akarja vonatni a művelés alól, azt pl. csak úgy tehesse meg, hogy gazdasági társaságot hoz létre, és a kérdéses föld tulajdonosa e földterületet oda legfeljebb csak apportként vihesse be! Különbséget

kellene tenni mezőgazdasági termeléssel élethivatásszerűen foglalkozók és nem élethivatásszerűen foglalkozók között is.

c/ Ezzel át térnek a kódex területi hatályára. Ezt egyszerűen Magyarország összes termőföldjére kell kiterjeszteni. Mindjárt kitérek arra is, hogy mit értek termőföld alatt. A termőföldön belül különbséget kellene tenni külterület, belterület és zártkert között. Az általános rendelkezéseket a külterületre kellene megállapítani, és speciális rendelkezésekkel kellene szabályozni a zártkerti és belterületi termőföldöket, valamint a tanyás ingatlanokat. Belterületben és zártkertben elsősorban a földműveléssel nem élethivatásszerűen foglalkozók földtulajdonát és földhasználatát kellene biztosítani. Nem riadva meg egy esetleges földrendezéstől sem. /Természetesen értéken alapuló rendezésre gondolok, tehát elképzelhetőnek tartom, hogy valaki 5 vagy 10 hektár külterületi földért kap cserébe 1 ha belterületi vagy zártkerti földet./ A földérték megállapítása legyen közgazdasági és ne jogi kérdés! /

d/ A dologi vagy tárgyi hatálynál /amiről a törvények az utóbbi időben egyre kevesebb említést tesznek/ látom a legtöbb problémát. Az 1987. évi I. tv. felosztása tarthatatlan, mert rossz a differencia specifikája. Ugyanis a hatályos tv. különbséget tesz:

- termőföld,
- építmény elhelyezésére szolgáló föld,
- különleges rendeltetésű föld, valamint
- hasznosításra alkalmatlan föld között.¹⁴

Miért rossz ez a felosztás ?

Én hasznosításra alkalmatlan földet nem ismerek, mert a föld mint élettér is hasznosítható, vagy önmagától hasznosul. Ha nem is emberi tevékenység hasznosítja, az állat- és növényvilág teszi azt, ami mind ökológiai, mind környezetvédelmi szempontból rendkívül fontos. Számom-

ra érthetetlen, hogy a jogalkotónak miért nem tetszett a "művelés alól kivett" terület" /fanet/ fogalma, amely 1961-től /1961. évi VII. tv./ 1987-ig mind közgazdasági, . mind jogi értelemben megfelelőbb volt. De lege feranda tehát ennek a fogalomnak a visszaállítását javaslom.¹⁵

A különleges rendeltetésű földek ténylegesen léteznek, de ebbe a felosztásba megint csak nem illenek, mert a termőföld, az építmény elhelyezésére szolgáló föld és a művelés alól kivett föld is lehet különleges rendeltetésű, és mindez fordítva is igaz. Bizonyításul hadd említsek egy tipikus példát, amely hasonlítható az állatorvosi ló esetéhez. Egy katonai lőtér /főleg ha ma már "magyar"!/ lehet gyep művelési ágú termőföld, és miért ne kaszálhatnánk le róla a fűvet két "éles lövészet" között; lehet építmény elhelyezésére szolgáló föld, mert "felvonulási épület" elhelyezésére is szolgál; lehet különleges rendeltetésű föld, sőt így tartják nyilván, és amint látható, egy nem lehet: hasznosításra alkalmatlan, pedig valószínű kivett területként is nyilvántartjuk. A különleges rendeltetés tehát olyan jogi fogalom, amelynek a tételes rendelkezéseknél van jelentősége, ezért az alapfogalmak között kell meghatározni, és az erre vonatkozó kivételes rendelkezéseket az egyes paragrafusoknál kell kivételként szabályozni.

A hatályos földtörvény legneuralgikusabb pontjának tartom az építmény elhelyezésére szolgáló földeket. Ez alatt a törvény elsősorban a lakó- és üdülő ingatlanokat érti, és ezért ez nem is földtörvény, hanem ingatlantörvény! Ezt pedig egy öszvér megoldásnak tartom! Nem véletlenül kellett 1971-ben külön minisztertanácsi rendeletekben szabályozni az állampolgárok lakóház- és üdülő tulajdonát, illetve az ilyen célú építési telek tulajdonát.¹⁶ Még szerencse, hogy a földtörvény nem vonta a hatálya alá az üzlet- és helyiséggazdálkodás célját szolgáló ingatlanokat vagy az ipari üzemek telkeit, mert így került volna

egy kalap alá a 100 hektáros szőlőtábla, a családi ház, a garázs, a fodrászüzlet és az Óbudai Hajó- és Darugépgyár, vagy a fél Csepel-sziget, hogy csak néhányat említsek a szélsőségek közül. /Bocsánat, a Kossuth teret az Országházzal majdnem kifelejtettem! / Idő hiányában mondandómat nem folytatom tovább.

Álláspontom szerint az építmények elhelyezésére szolgáló telkeket ki kell vonni az általam elképzelt új földködex dologi hatálya alól, és ezekre vagy egy külön törvényt, vagy több kormányrendeletet kell alkotni. Csak annyiban kellene egy két paragrafust a kódexbe beiktatni a dologi hatálynál, amennyiben azok földvédelmi, tulajdonjogi szempontok alapján alapelvül szolgálnának. A szabályozás módját döntsék el a nálam okosabb kodifikátorok, akik ezen a területen több tapasztalattal rendelkeznek, mert nekem csak egy családi házamról vannak igen szomorú és keserves tapasztalataim. De e területen is hadd tegyek egy személyi javaslatot, akinek a véleményére /tudományos munkásságára és gyakorlati tapasztalatára/ oda kellene figyelni a kodifikátoroknak. Ez a személy Dr. Rakvács József, aki szintén elfogadta meghívásunkat, és mivel tudom hogy hozzászólásra is jelentkezett, e kérdéskörrel sem foglalkozom tovább.

Szándékosan hagytam a végére a termőföld fogalmát. Ugyanis e fogalomnál egy rendkívüli- és bizonyára erősen vitatható-álláspontom van. A termőföld fogalma alá kellene vonni a klasszikus értelemben vett mező- és erdőgazdasági rendeltetésű földeket. Jelenleg még hatályban van az erdő- és vadgazdálkodásról szóló 1967. évi VII. tv., és a jelenlévők előtt közismert, hogy már elkészült a vadászatról szóló törvénytervezet több változata. Én szeretem a vadászokat /magam is szeretnék vadászni, de csak magántulajdonú vadra, magántulajdonú puskával/, de elvárom, hogy a szép berkeinkből senki se csináljon "vadászmezőket". Magyarul: nagyon örülnék, ha a földködex elfoga-

dása után megszületne az önálló vadászati és halászati törvény /mert a vadak és halak is nemzeti kincset képeznek, és megérdemelnének egy önálló komoly szabályozást/, de csak földtulajdoni reformmal összefüggésben. Így nekünk agrár-jogászoknak a kodifikációnál ebben is össze kell lennünk és az "élvezetet" /mármint a vadászatot, halászatot és a horgászatot/, meg az abból származó üzletet alá kellene rendelni a termőföld rendeltetésszerű használatának, ami elsősorban mégis a mező- és erdőgazdasági termelés. Véleményem szerint tehát nem kellene külön erdőtörvényt alkotni, hanem a hatályos földtörvény 1. §-ával ellentétben - az új földkódex dologi hatályát ki kellene terjeszteni az erdőkre is, természetesen a két művelési ág sajátosságainak figyelembevételével. Azt elismerem, hogy az erdőgazdálkodás speciális szabályait pl. telepítés, gyérités, fakitermelés, erdészeti felügyeleti tevékenység, stb. egy alacsonyabb szintű kormányrendeletben /esetleg FM rendeletben/ indokolt lenne külön szabályozni. Úgy gondolom, ezzel a módszerrel nem bonyolítanánk, hanem egyszerűsítanánk a szabályozást.

A dologi hatályhoz tartozik még az állandóan vízzel borított földrészek, a bányaföldek problematikája is. El kell ismernünk, hogy ezekre külön vízügyi törvényre és bányatörvényre van szükség. Azonban a törvények principiumait is az új kódexnek e címe alá tartozó rendelkezései tartalmazhatnák. Véleményem szerint meg kellene fordítani pl. azt az "alapelvet", amely ma a vízügyi törvényben és a bányatörvényben érvényesül, hogy a termőföld tulajdonosa köteles mindent tőnni, és ki van szolgáltatva pl. a vízkivételnél a vízügyi hatóságoknak /és így nem tud öntözni/, illetve a bányahatóságoknak, akik kiszivattyúzzák a talajvizét is/. A folyóknál csak az árvízvédelem, illetve az ivóvízellátás kaphatná primátust.

Végezetül külön jogszabályba kellene utalni a természetvédelem szabályozását. Itt is lehetne azonban egy-két

principiumot a földkódexbe bevenni. Hogy gyakorlati példával éljek: nem hiszem, hogy a természetvédelmi jogszabályban meg kellene tiltani a szántás-vetést csak azért, hogy 1-2 ornitológus ebben az időben megfigyelhesse a tűzokok költését. /Nem tudom, hogy a tűzokok ebben az időben költenek-e, de a sarkosított példám nem véletlen!/

A hatályos földtörvény bevezető rendelkezései címszó alatt található végrehajtási kormányrendelet fogalommeghatározásainak nagy részét feleslegesnek tartom. Pl. ne a földkódex határozza meg a mezőgazdasági szövetkezet "fogalmát", mert ez a szövetkezetekről szóló törvényben benne lesz. Vagy pl. az üdülotelek fogalmát nem úgy kell meghatározni, hogy pl. a pártüdülő építésére szolgáló telek jelenleg nem üdülotelek. Mivel egy kódexnek nem lehet végrehajtási rendelete, ehhez illően kellene a hatályhoz szükséges alapfogalmakat megadni.

3. A kódex 3. címében olyan jogi és közgazdasági alapfogalmakat kellene meghatározni és ezekhez fűződő jogokat szabályozni, amelyek évtizedek, sőt évszázadok alatt alakultak ki. Azért kellene ezeket kódexbe foglalni, hogy ne lehessen egy alacsonyabb szintű jogszabállyal gyakran megváltoztatni. A teljesség igénye nélkül sorolok fel néhányat, terjedelmesebb indokolás nélkül.

a/ A földrészlet és az alrészlet meghatározása. A jóvátételi törvény végrehajtása során hozzá kell nyúlnunk a mai térképeken feltüntetett földrészletekhez is, konkrétan: új földrészleteket kell kialakítani. A földrészlet és alrészlet fogalma szerintem a jelenlegi ingatlannyilvántartási tvr.-ben jó, de nem ártana ezt törvénybe foglalni. A változtatások után 1-2 szakaszban törvényi szinten kellene garantálni, hogy az újonnan kialakított földrészleteket és az ezeket ábrázoló térképet csak milyen szerv, milyen eljárásba változtathatja meg. Az ingatlanforgalomnak, a

a konkrét földrészlethez fűződő jogoknak, kötelezettségeknek, a stabilitásnak ez az egyik legfontosabb garanciája.

b/ Az ingatlannyilvántartási földérték meghatározása.

Közismert, hogy jelenleg kettős értéket tartunk nyilván: az aranykorona értéket és a termőhelyi értékszámot /pontot/. Ez a kettősség tarthatatlan, bürokratikus, és az egyszerű állampolgárok számára érthetetlen. Ha pl. jóvátételre kerül sor, egyáltalán nem biztos, hogy a régi tulajdonos az eredeti birtokát kapja vissza, sőt mégha esetleg azt is, akkor sem a régi értékben /melioráció, talajjavítás stb. miatt/. 1-2 év alatt el kell végre dönteni, hogy a két nyilvántartási érték közül melyiket véglegesítjük, mert ez feltétele a forgalmi érték és ezáltal a földpiac kialakulásának.

c/ A részarány fogalma és végleges rögzítése, az ehhez fűződő jogok és kötelezettségek megállapítása. Meggyőződésem, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok zöme nem kéri vissza az általa bevitt összes földjét, mert megelégszik a háztáji földterület nagyságával, és akkor hosszú távra garantálni kell neki az ehhez fűződő jogait, amelyre épülhetne a szövetkezeti törvénynek a földkiadásra, önkéntes földfelajánlás elfogadására, a részaránycserére vonatkozó szabályozása. Eddig ugyanis az az elv érvényesült, hogy az 1967. évi III. tv. volt a meghatározó és a földtörvény nem garantált semmit. Ezt az elvet meg kell fordítani. A földkódexbe kell beépíteni a garanciális szabályokat, és ehhez kell igazítani a szövetkezeti szabályozást. Az is meggyőződésem, hogy az állami földtulajdon a privatizáció után is megmarad, és ha az állami vagy önkormányzati szerv nem tud a művelésről gondoskodni, akkor ezeket a részarányokat a mezőgazdasági termelőszövetkezetek használatába adják, ahol a vagyon részarányaként kell nyilvántartani.

d/ A földjáraadék minimális összegének a meghatározása.

A földjáraadék eddig mezőgazdasági termelőszövetkezeti kategória volt, de ezt ki kell terjeszteni az állami gazdaságok-

ra, mezőgazdasági termeléssel foglalkozó gazdasági társaságokra is. Ha sikerül a földjáraadéknak egy tisztességes minimális összegét kialakítani, akkor elképzelhető, hogy pl. az az állami gondozásra szoruló idős tulajdonos a tisztességes földjáraadék fejében adja földjét állami vagy önkormányzati szerv, /urem bocsá/ szövetkezeti használatba. Meg kell szüntetni azt a kényszer, hogy ha valaki szociális otthonba kérte felvételét, földingatlanát köteles volt az államnak /vagy a szövetkezetnek/ "önkéntesen" felajánlani. A kódex mondja ki, hogy a földjáraadékokat havonta pénzben, vagy meghatározott termék betakarításakor természetben kell fizetni.

Mondhatná valaki, hogy a földjáraadéokra nincs is szükség, mert az általam említett jogviszonyok bérlettel /haszonbérlettel/ is megoldhatók. A klasszikus értelemben kialakult haszonbérletnek a kétoldalú önkéntes jellegét nem szabad feladni, tehát nem kerülhető ki a szociális alapon létrejövő kényszer hasznosítás; vagy ha valaki nem műveli a földjét, a szerkező jellegű kényszerhasználatba adás. Ezek ellenszolgáltatásaként pedig csak a törvényben meghatározott minimális földjáraadék intézménye felel meg.

e/ Tudnék még ezeken kívül további fogalmakat is felhozni, de ezt sem az előadás ideje, sem a kiadvány terjedelme nem engedi meg. /Arról meg nem is beszélve, hogy egyes "földbirtok-politikusokat" felháborítanak olyan fogalmakkal, mint szakszövetkezeteknél a közös érdekeltsgű föld, vagy a nagyüzemi gazdálkodás alatt álló föld, mert meggyőződésem, hogy ezek is élni fognak még évtizedekig.

4. A kódex 4. címe tartalmazná - a sokak által - legvitatottabb részt: az egyes tulajdoni formákat. Ténykérdés, mégha egyesek vitatják is, hogy napjainkra több tulajdoni forma nevesíthető.

A tulajdonosok szerinti megkülönböztetéssel létezik:

- állami /kincstári/ tulajdon;

- szövetkezeti tulajdon;
- társasági tulajdon;
- magánszemélyek tulajdona /amely várhatóan az első helyre kerül;
- társadalmi szervezetek tulajdona /egyesületi tulajdon!/;
- önkormányzati /de én jobban szeretem nevén nevezni, községi, városi/ tulajdon.

Mivel nem feladatom tulajdonjogi vitát indítani, ne várják tőlem, hogy ebben az előadásban valamennyi fontos kérdésben állást foglaljak. Én csak három vonatkozásban kívánom álláspontomat rögzíteni.

a/ Nevesíteni kell-e tulajdonformákat, és ha igen mi szerint? Számomra egyértelmű, hogy igen, sőt hangsúlyozni szeretném, hogy ezt alkotmányozási feladatnak tekintem. A tulajdonformák nevesítése nem a sztálini alkotmányok, vagy Venediktov találmánya, mint ahogyan azt Petrik Ferenc állítja.¹⁷

Timon Ákos, jogtudós már 1903-ban is különbséget tett az egyes tulajdoni formák között /családi birtok, nemesi birtok, jobbágyi és városi birtok stb., holott Sztálin és Venediktov akkor még nem foglalkozhatott tulajdoni formákkal.¹⁸

Ismereteim szerint a fejlett nyugati államok alkotmányai sem "hallgatnak" a tulajdoni formákról. Erre bizonyíték Kovács István akadémikus alkotmányjogász és Lóth Károly államjogász ez évben megjelent tanulmánykötete is.¹⁹

b/ Véleményem szerint az alkotmánynak csak garantálnia kell az egyes tulajdoni formák védelmét, a Ptk.-nak is csak "a tulajdoni formákat" kell részletesebben szabályoznia, és mindezek alapján a földtulajdoni formák spe-

ciális vonatkozásait kell a földködexnek rendezni.

Kezdetről fogva nem értettem egyet Vékás Lajos professzorral abban, hogy a személyi és a magántulajdont "állampolgári tulajdoni" formaként összemosta; és főleg nem azokkal a kodifikátorokkal, akik ezt az 1987. évi I. tv.-ben törvényi szintre is emelték "magánszemélyek földtulajdona" címen.²⁰ Miért nem lehet megkülönböztetni az én lakótelke-
met személyi tulajdonként az esetlegesen kialakuló 100-200 ha-os földtulajdonos magántulajdonától? Ugyanis az előbbi
ténylegesen is a magam és családom személyi szükségletei-
re szolgál, míg az utóbbi árutermelésre, vagy éppenséggel
földspekulációra.

c/ Azt hiszem, ezeknek a tulajdonelméleti és gyakorlati vitáknak az eldöntése nem lehet a vitaülésünk feladata, ezért szeretném mondandómat lezárni azzal, hogy - s ezt az elmondottak is bizonyítják - amíg a tulajdonfeformával kapcsolatos elméleti és kodifikátori vita el nem dől, nem lehet a földködexbe csak a magántulajdont szabályozni, és a létező - de fenn is maradó - tulajdonformákat negligálni.

5. A kódex 5. címe alatt a földhasználati viszonyok szabályozását javaslom.

a/ Kezdem mindjárt a legnehezebbel, a kezelői joggal. A kezelői jog elméleti kimunkálója Seres Imre professzor volt, és jogi formaként 1968-tól került bevezetésre. Kifejezetten az állami tulajdonhoz kötődik, mert elvi alapja az, hogy az állam elsősorban szervei, gazdálkodó szervezetei útján tudja hasznosítani a földtulajdonát. 1976-tól, amikor a mezőgazdasági termelőszövetkezetek részére is megtiltották a kisajátítás lehetőségét, nevükben is az állam sajátította ki, és az állam tulajdonába került az ingatlan, a mezőgazdasági termelőszövetkezetek így kezelői jogot kaptak. Egyrészt azért, mert ők fizették meg a kártalanítást, másrészt azért, mert ők is quasi tulajdo-

nosként használták a kisajátított területet.

Mivel az állami földtulajdon jog megszűnését a privatizálás után is képtelenségnek tartom, az állami tulajdonban maradó földek használati formáját is tartós időre kell nevesíteni. El kell döntení, hogy az életképes állami gazdaságok, erdőgazdaságok milyen jogcímen használják az állami tulajdont, és ha a mezőgazdasági termelőszövetkezetek használatában is marad még állami tulajdonú föld, ezek használati jogcímét is nevesíteni kell. A Ptk.-ban szabályozott haszonbérlet intézménye nem hiszem hogy felváltaná a kezelői jog intézményét. Az is ismeretes, arra is történt kísérlet, hogy az 1987. évi I. tv. módosításával az állami tulajdonú földeket adják az akkori kezelők tulajdonába.²¹

Én a kezelői jog terminus technicust a fenti földhasználatok jogcímekeként kifejezőnek tartom, ázzal a feltétellel, hogy ennek tartalmát is korszerűsíteni kell. Ha pedig a kodifikáció során ennek az intézménynek a megszüntetését javasolják, újra végig kell gondolni a "kettős tulajdoni alanyiség" kérdését, ami újra felveti a már e témában folytatott elméleti vita felelevenítését.²²

b/ A szakirodalomban található olyan nézet, hogy a háztáji- és illetményföldhasználat intézményét is meg kellene szüntetni.²³

Azt hiszem, és több évtizedes gyakorló jogászai tapasztalatom alapján állítom, hogy ez ellen elsősorban a jelenlegi jogosultak tiltakoznának legerősebben. Ezt a földhasználati formát tehát fenn kell tartani. A jelenlegi hatályos törvényekben az illetményföld szabályozása az 1987. évi I. tvr.-ben, míg a háztáji föld szabályozása az 1967. évi III. tv.-ben található. Felmerül a kérdés: nem lehetne-e a két használati jogcímét egységesíteni, és - szerintem - háztáji földhasználatnak nevezni. A mezőgazdasági termelőszövetkeze-

tekben ez is "közelítené" a tagok és alkalmazottak mai megkülönböztetését. Annak sem látom semmi akadályát, hogy a hatályos földtörvény 42. §-ában és a végrehajtási rendelet 63-66. §-aiban szabályozott illetményföldhasználatot az új kódex háztáji földhasználatnak nevezze. Ha pedig ez elfogadható álláspont, akkor szerintem az új földkódexben kellene egységesen szabályozni a háztáji földhasználati jogcímet, és a szövetkezeti törvényben csak utalni kellene az új földkódexre.

c/ Az 1967. évi III. tv. 60. §-a szabályozza a "belső vállalkozási egységek" földhasználatát /ha a földön valóban meg a belső vállalkozás/, és a végrehajtási R. 76. § /2/ bek. a/ pontja "a várható termés meghatározott hányadéért végzett munká"-t. /Részes művelést./ A gyakorlati szakembereket kell megkérdezni, hogy ezek a földhasználati formák mennyiben váltak be, további fenntartásukra lesz-e lehetőség, és van-e kellő indok. Ha igen, itt is felmerül a jogi kérdés: nem lehetne-e ezeket is felváltani a haszonbérleti formával?

Az én álláspontom az, hogy nem. Indokaim bővebb kifejtésére - terjedelmi okok miatt - szintén nincs lehetőség. Mivel tudom, hogy ezek a földhasználati formák az állami szektorban is terjedőben vannak, sőt az újonnan létrejövő gazdasági társaságokban is kialakulhatnak, itt is felmerül a jogi szabályozás helyének a kérdése. Egyértelműbben megfogalmazva: "szétszórjuk"-e a szabályozást a szövetkezeti törvénybe, a vállalati törvénybe, a gazdasági társasági törvénybe, vagy a tagsági viszonyon és a munkaviszonyon alapuló földhasználatot is szabályozhatná az új földkódex.

Tekintettel arra, hogy e téma kutatásában Veres József professzor nálam sokkal jobban elmélyült, a válaszára is ő az illetékesebb. /Természetesen nem várhatjuk el tőle, hogy erre a vitazárójában adjon feleletet./

d/ Szándékosan hagytam a földhasználati jogcímek kö-

zül a végére a haszonbérletet. Tudom, hogy ha a földmagántulajdon igazi tartalmában és mennyiségében is a döntő tulajdoni jogcím lesz, akkor ez a földhasználati forma is az első helyre kerül. Közismert, hogy ennek szabályozása ma is a Ptk.-ban található, és az 1987. évi I. tv. 43. §-a is erre utal. Kimondja azonban, hogy a Ptk. rendelkezéseit a Minisztertanács által megállapított eltérésekkel kell alkalmazni. Áttanulmányozva a minisztertanácsi rendelet §-ait, az "eltéréseket" abban látom, hogy az 1987. évi I. tv. megalkotásakor nem merte a jogalkotó a Ptk.-t módosítani, e helyett - hogy a szabályozási hierarchiát megőrizze - bízta a kormányra az "eltérések" megállapítását. Nyilván ez a szabályozási mód egy leendő jogállamban nem tartható fenn. A Ptk. felülvizsgálatánál kell eldönteni, hogy a földhaszonbérlet szabályozását ott kívánják-e továbbra is fenntartani, vagy "átengedik" a földkódexbe.

Azt hiszem, az eddigiekből egyértelműen kitűnik, hogy számomra az a megoldás lenne szimpatikusabb, ha a termőföldre vonatkozó összes törvénybe illő szabályozás egy egységes földkódexbe kerülne. Gondolom, ez nemcsak egy elméleti jogász óhaja, hanem a gyakorló jogászé is, de a földtulajdonosé és földhasználóé is.

6. A kódex 6. címe alatt a földtulajdoni, földhasználati jogok megszerzését és megszűnését kellene szabályozni. Közismert, hogy "A tulajdonjog megszerzése" a Ptk. külön fejezetét képezi, és az egyes jogcímeknél tartalmaz speciális /az általánostól eltérő/ rendelkezéseket az ingatlan-tulajdonra, illetve az ingatlan-használatra.

Eddig a földjogban mint diszciplínában úgy oktattuk, e témában vannak Ptk.-ban szabályozott jogcímek és sajátos, a földjog által szabályozott jogcímek. Petrik Ferenc idézett tanulmányában többek között azzal is indokolja a földjog életképtelenségét és egy külön földtörvény szükségte-

lenségét, hogy az utóbbi jogcímek gyakorlatilag máris elhaltak, illetve meg fognak szűnni, és elégséges lesz a Ptk.-beli szabályozás.

Mivel e pont elején lévő mondatomban már benne van az álláspontom, csak azt kell indokolnom, hogy vannak-e olyan speciális kérdések, amelyek a Ptk.-tól való eltérő - törvényszintű - szabályozást igénylik.

a/ Kezdjük a termőföldek megszerzésének általános szabályaival. Mai átmeneti időszakunkban a legneuralgikusabb kérdés az ingatlanforgalom szabadságának vagy korlátozásának a kérdése. A korlátozások ma már elsősorban az állami és szövetkezeti tulajdonra és használatra vonatkoznak, elsősorban a jóvátétel és a privatizáció, e vagyonok "elherdálása" miatt. Ennek tárgyilagos elemzése igen sok időt venne igénybe. Itt két valós érdek ütközik:

- a földpiac kialakulásához az alanyokra tekintet nélkül szabad ingatlanforgalomra van szükség, ugyanakkor
- valóban meg kell akadályozni az állami, szövetkezeti, sőt ennél tágabban, az eddig társadalmi tulajdonnak nevezett vagyon "elherdálását".

Az a véleményem, hogy a két ütközőpont között az elsőnek kell primátust kapnia. A másodiknál elsősorban nem a tulajdonosi rendelkezési jog korlátozásával, hanem esetleges ellenőrzés alá vonásával, vagy /sőt elsősorban!/ a "herdálók" félreállításával kell az anomáliákat feloldani. Véleményem szerint a jóvátételi törvény gyors végrehajtása ezt a kérdést megoldja.

A kérdés tehát az, hogy szükség lesz-e ezután ingatlanforgalmi korlátozásra? Már a személyi hatálynál kifejtettem, hogy különbséget kellene tenni mezőgazdasági földműveléssel élethivatásszerűen, és nem élethivatásszerűen foglalkozók között. Ezt természetesen a birtokmaximummal összefüggésben gondoltam. A nem élethivatásszerűen föld-

művelőknél meg kell találunk azt a határt, amely még nem teszi tönkre a főállásban végzett munkát, de nemcsak személyes szükséglet termeléséhez elég, hanem bizonyos jövedelem kiegészítésére is alkalmas. A földműveléssel élethívatás-szerűen foglalkozóknál is indokoltnak tartok egy birtokmaximumot, amely függjön a tulajdonos vagy használó személyi és tárgyi körülményeitől. /Szakképzettségre, a család létszámára, munkáltatói képességre, és munkaeszköz-felszereltségre gondolok./

Meg kell akadályoznunk, hogy egyesek igen jelentős nagyságú termőföldekkel felelőtlenül gazdálkodjanak, és esetleg ők is, de elsősorban a termőföld tönkremenjen, vagy parlaggá váljon.

b/ A másik kérdés, amit e nagy és jelentős kérdéskörből ki kell ragadnom, hogy a jóvátételi törvény után maradnak-e olyan speciális jogcímek, amelyek nem illenek a Ptk.-ba. Szerintem igen. Bővebb tartalmi kifejtés nélkül emlitenék néhányat, csak példászerűen, mert a kofidikációs bizottság feladata a teljes kör kidolgozása:

- a köztulajdonba vétel;
- az elő- és visszavásárlási jog;
- a földrendezéssel összefüggő földcsere;
- az önkéntes földfelajánlás;
- önkéntes földcsere.

Köztulajdonba vételt az általam eddig olvasott törvénytervezetek is tartalmazznak, hiszen a földvédelemmel összefüggésben, mint legvégső szankciót ezt alkalmazni kell azzal szemben, aki felróható okból nem tesz eleget termőföldjén a művelési /műveltetési/ kötelezettségének.

Az elő- és visszavásárlási jogot szabályozza ugyan a Ptk., de ha elfogadjuk a birtokmaximum intézményét, akkor ezt a jogot azzal összefüggésben kell szabályozni, másrészt a jóvátétel után lesznek olyan új földtulajdonosok,

akik később jönnek rá "tévedésükre", ezért annak kellene megadni az elő- és visszavásárlási jogot, akitől "kapta" az ingatlant.

Másrészt a kiséjótításokat megelőzendő, a közérdeket képviselő jogalanyok számára /ez lehet a helyi önkormányzat, de még az egyház is! / az állampolgárok közötti adás-vételeknél, /ha a közérdeket képviselő jogalany bizonyítani tudja a közérdeket, amelyeket taxatívén lehetne megállapítani/ kellene elővásárlási jogot biztosítani.

Ez az elővásárlási jog megint összefügg a földvédelemmel /termelésből való kivonásra gondolok/, tehát úgy érzem szintén speciális jogcím.

A földrendezéssel összefüggő földcsere akkor érvényesülne, ha önkéntes földcserével a racionális földhasználat nem valósulhat meg. Ha elfogadjuk azt a tételt, hogy - az eddig kialakult helyzet miatt is - még sokáig szükség lesz kis-, közép- és nagyüzemre, akkor megint találnunk kell olyan hatóságot, amelyik indokolt esetben elősegíti a racionális földhasználatot. Lehet, hogy egy, kettő vagy több földtulajdonos mindegyike szeretné a földcserét, csak nem tudnak megegyezni, és ezért kell a hatósági segítség. Ez első fokon semmiképpen sem lehet a bíróság, hanem pl. a földhivatal, vagy a helyi önkormányzati hatóság.

Az önkéntes földfelajánlást részben már előzőekben érintettem. Itt csak megerősítem, hogy ennek nemcsak földjáraadéki, bérleti díj vonzata van, hanem a szerződés tartalmának főbb szabályai is törvénybe kíváncsoznak, természetesen azzal a diszpozitív szabállyal, hogy e keretek között a felek szabadon állapodnak meg.

Végezetül az önkéntes földcsere is összefügg a birtokmaximummal és a földvédelemmel. Ezért csak néhány kogens rendelkezést tartalmazna a földkódex, és az egyéb tartalmi kérdésekben a Ptk.-beli csere-szerződésre utalna.

Úgy érzem, az eddigiekkel sikerült bizonyítanom, hogy egy új földjogi kódex Általános része olyan speciális földjogi rendelkezésekkel tölthető ki, amelyek nem "terhelhetnek" egy modern Polgári Törvénykönyvet. Ezek után nagyon röviden rátérek a Különös rész tartalmára.

B/ Különös rész

Lényegében az 1987. évi I. tv. ma is tartalmaz Különös részt, ugyanis én a tv. negyedik és ötödik része alattiakat ennek tekintem. Azonban ha már egy új földtörvényt /kódexet/ készítenek, ebbe a részbe új fejezetek is kerülhetnének.

Nagyon röviden - csak a javaslatához illő terjedelemben - vázolnám fel elképzelésemet.

Először is szerkesztési, technikai kérdés, hogy e részt címekre vagy fejezetekre tagolná a jogalkotó, szerintem azonban e résznek inkább a fejezeti tagolás felelne meg jobban, mert ebben egymástól élesen elhatárolandó, és eltérő tartalmú jogintézményeket kellene szabályozni. Az általam javasolt Fejezetek - fontossági sorrendben - a következők lehetnének:

I. Fejezet: Az ingatlannyilvántartás

1. Mint már említettem az ingatlannyilvántartásról szóló 1972. évi 31. sz. tvr.-hez is "hozzá kell nyúlni", másszóval feltétlenül módosítani kell. A módosítást két lépcsőben javaslom végrehajtani. Egyrészt a jóvátételi törvényben, másrészt az általam javasolt új kódexben, amely már természetesen véglegesítést jelentene. A jóvátételi törvénynek egy külön részében, címében kellene felvenni azokat a rendelkezéseket, amelyek az átmeneti időszakra szólnak. Elsősorban a földhivatalok feladatait, hatáskörét, illetékességét kell meghatározni a földvisszaadások ügyeiben. A következőkben az új földrészletek kialakításának jogi garanciát, a földvisszaadás /birtokbaadás/ bonyolításának eljárásjogi kérdéseit, és a privatizációval kapcsolatos jogorvoslati lehetőségeket kellene meghatározni. A constitutív hatály miatt nagyon lényeges a bejegyzéssel kapcsó-

latos garanciák beépítése, az okiratiság elvének betartása miként történjen, vitás esetekben elfogadható-e esetleges tanúbizonyítás stb.

A vitás esetekben széleskörű egyeztető eljárást javaslok, hogy csak a végső esetben lehessen igénybe venni bírói utat, mert egyrészt a jelenlegi bírói állomány nem bírja el a tömeges jogviták tárgyalását, másrészt el kell kerülni azt a veszélyt, illetve helyzetet /amit szerintem egyes ügyvédek nagyon szeretnének de, ezzel szemben ismét Tiborc panaszaival fejezem ki magam/, amelyben a jogos /de szegény/ tulajdonos utolsó fillérjére írják fel a törvénytudók a panaszt.

Itt kell megjegyeznem - bár nem kodifikációs kérdés -, hogy a jóvátétel végrehajtását a földhivatalok jelenlegi állománya sem bírja el. Ezért 1-2 évre a kormánynak biztosítania kell - esetleg határozott időre szólóan is - jelentős számú, földügyekben járatos szakember-létszámot a földhivatalok megsegítésére.

Az ingatlannyilvántartási tvr. végleges módosítását, illetve most már egy törvényszintű véglegesítést tartalmazna tehát a kódexnek ez a fejezete, és egy szakasz felhatalmazná a kormányt, hogy a földnyilvántartás technikai kérdéseit, és a földhivatalok szervezetének, működésének belső szabályait megállapítsa. Ezek már elsősorban úgysem az állampolgárokra vonatkoznának.

2. Mindezekkel szemben felvethető, hogy az ingatlannyilvántartás, és a földhivatalok szervezeti, működési szabályai olyan fontos téma /és olyan tömegű szabály/, hogy indokolt fenntartani egy külön törvényi megoldást. Szerintem az általam javasolt módszerrel /ld. jogi alapfogalmaknál is!/ a kódex nem lenne terjengős, és már nem tudom hányadszor hangsúlyozom, hogy a földre vonatkozó legalapvetőbb jogi normák egy törvénybe kerüljenek.

II. Fejezet: A földcsere és földrendezés

Ez a téma is kettős megoldással rendezhető. A jóvá-tételi törvényben kell megállapítani a végrehajtással összefüggő földcserekre, és ha szükséges, földrendezésekre vonatkozó szabályokat. Ha ezeket végrehajtották, ezután is szükség lesz még földcserekre, földrendezésre - mint ahogyan már korábban indokoltam. /Ld.: az Általános rész 6. pontjában./

Ezek mellett szintén e fejezetbe kívánkozik az 1987. évi I. tv. többszörösen módosított 28. §-a /2/ bekezdése is, amely a szövetkezeti tag részarányának "elcseréléséről" szól.

III. Fejezet: A földek hasznosítása és védelme

Ezt a nagyjelentőségű témát jelenleg az 1987. évi I. tv. "Ötödik rész"-e tartalmazza. Külön tudományos vitatkozás témája lehetne e kérdéskör, ezért is csak lakonikus rövidséggel foglalom össze álláspontomat.

1. Miután Petrik Ferenc csaknem minden eddigi föld-törvényben található témát ide-oda elhelyezett, a téma-kört ő sem tudja hová tenni /ld. a jegyzetekben idézett művét/, tehát ezzel elismeri, hogy erről külön törvény kell. Nekem más az álláspontom. A hatályos törvénynek ezt a részét alaposan felül kell vizsgálni két szempontból:

a/ Melyek azok a törvény-, illetve kormányrendeleti szintű szabályok, amelyek a kódexbe valók, és hogyan lehetne ezeket a hatékonyság szempontjából javítani. Ezekre szintén nem teszek javaslatot, bár lenne néhány ötletem. /Pl.: a földvédelmi járulék és birság emelése, termőtalaj "bank" létrehozása, közgazdasági ösztönzők beiktatása, a felelősség szigorítása, egészen a büntetőjogi felelősség kiszélesítéséig, stb./

b/ Melyek azok a technikai, vagy eljárásjogi szabá-

lyok, amelyek a földvédelemért felelős hatóságra /szerintem I. fokon a helyi önkormányzati hatóság és a körzeti földhivatal/ vonatkoznak, ezért a kódexbe való átvételük nem indokolt.

/Ilyenek szerintem pl.: a tervkészítésre vonatkozó részletes szabályok, mert elég annyit mondani a törvényben, hogy mihez kell tervet készíteni, és hová kell benyújtani. A hatóság esetleg telefonon is közölheti a tervkészítés módját, és példányszámát!/
.

Ezeket a jelenlegi szabályokat a már említett - földhivatalok szervezetéről és belső működéséről szóló kormányrendeletben lehetne megállapítani.

IV. Fejezet: A földügyi szakigazgatás

Régi ideám, hogy a földügyi szakigazgatás /mivel teljesen létezik, de borzalmasan rosszul működik/ olyan fontos kérdés, ami törvényszintű szabályozást igényel. E témában könnyű helyzetben vagyok, mert az 1987. évi I. tv. előkészítéséhez, az akkori IM. Tudományos és Tájékoztatási Főosztályától - mint témafelelős - megbízást kaptam egy résztanulmány készítésére. Dr. Bosánszky Lajossal el is készítettük a tanulmányt, de szerintem a bevezetőben már mondtam okok miatt /Ld.: I/1. pontban/ azt senki sem vette figyelembe.²⁴

Mivel Bosánszky Lajos mai álláspontját is ismerem többé-kevésbé, mint szerzőtárs mondhatom, ma is fenntartható-akkori /idézem/:

"Javaslatunk lényege:

a/ A kódex határozza meg a földügyi irányítás és ügyintézés szervezeti rendszerét, az egyes szervek hatáskörét és illetékességét.

b/ A kormányzati szervek és az irányításuk alá tartozó tanácsai szakigazgatási szervek eljárására a kódex

utaló rendelkezést állapítson meg. /Az 1981\ évi I. törvényre./

c/ A kódex adjon felhatalmazást a Minisztertanácsnak, hogy az OFKH és annak irányítása alá tartozó hivatalok és szolgáltató vállalatok eljárását külön rendeletben szabályozza.

d/ A földügyi eljárásról szóló MT rendeletben főszabály legyen, hogy a jogerős döntés /határozat/ a bíróság előtt megtámadható, és a rendelet csak kivételként taxálja a meg nem támadható döntéseket.

e/ A földügyi eljárási szabályok legyenek összhangban az adózási, illetékkiszabási és nem utolsósorban a polgári peres és peren kívüli eljárási szabályokkal."

Azt hiszem, ezekhez nem kell kommentár, ezért rá is térek a következő fejezetre.

V. Fejezet: A termőföld kisajátítására vonatkozó alapvető rendelkezések

Már a dologi hatálynál /Ld.: A/2/d/ pontban/ kifejtettem, hogy a földkódex hatálya ne terjedjen ki az épületek, ipari építmények elhelyezésére szolgáló telkekre. A hatályos kisajátítási tvr. /1976. évi 24. sz. tvr./ elsősorban az e célú kisajátításokat rendezi, és - mint speciális szabályokat - tartalmazza a termőföld kisajátítására vonatkozókat is. Ezek felülvizsgált átemelését javasolnám a földjogi kódexbe, és mivel a kisajátítási tvr.-t is módosítandó részben földjogi jogszabálynak tekintem, /és remélem ezt is törvény szintre emelik/ a kettő összhangja oda-vissza utaló egyetlen pragrafussal rendezhető. Ezzel a megoldással nem lenne áttekinthetetlen a kisajátítási törvény sem, ugyanakkor az új földkódex "színvonalát" lehetne emelni.

Úgy érzem, a Különös részre is igaz az Általános résznél mondott összegezés, ezért nem ismétlen önmagamát.

A számtanban a két összesen /A + B rész összegére gondolva/ után azt szoktuk írni, hogy mindösszesen. A mindösszesen nálam egy új földjogi kódex tartalmára - a Preambuloman kívül - hat + hat, azaz 12 cím, illetve fejezet, amelyek lehetnek egységesen címek vagy fejezetek. Esküszöm, hogy ezt előre nem terveztem meg, csak kíváncsi voltam a végén a "számvetésre". Nem vagyok babonás, de a XIII-as számban hiszek. Márpedig az általam javasolt új földkódexnek XIII Fejezete lenne a "Záró rendelkezések" címszóval. Ezért is bízom abban, hogy földjogi viszonyaink továbbfejlesztése érdekében a törvényhozók elfogadják Domé Györgynével vallott álláspontunkat:

Nem egy földjogi törvényre, hanem egy JÓVÁTÉTELI TÖRVÉNYRE és egy új FÖLDKÓDEX-re van szüksége ennek az országnak, és az előbbit hamarosan, az utóbbit jól előkészítve kb. 2 év múlva ki is kellene hirdetni. A tudománynak nem szabad jósolni.

Jegyzetek

1. Az Ülés anyagát ld. a Jogész Szövetségi Értekezések külön számában, "A földjogi törvényhozás kérdései" /Kézirat gyanánt MJSZ 1982./
E sorok írója már akkor óvatosságra intett az időre hivatkozva. "Könyörgése meghallgatásra talált", mert nem 85-re, csak 87-re készült el a törvény, de a "komoly munkát" már nem fogadták meg. Ld. I.m. 155. old.
2. Tiborc panaszának hiteles szövegét ld. Katona József: Bánk bán c. művében. /Katona József és Madách Imre válogatott művei. Magyar remekírók. Szépirodalmi Könyvkiadó Bp. 408. old.
3. Az első kettőről ld. Orbán Sándor: Két agrárforradalom Magyarországon. Akadémiai Kiadó Bp. 1972.
4. Ld. Petrik Ferenc: A tulajdonjog tárgyairól. /Magyar Jog 1989. 10. sz./
5. I.m. 870. old.
6. I.m. 869. old.
7. Világhy Miklós: A polgári törvénykönyv felülvizsgálatának elvi kérdései. Tézisek 1-2. /Magyar Jog 1971. 330-336./ és Közbeszólás a polgári jogról /Jogtudományi Közlöny 1971. 561-567. old./
8. I.m. 870. old.
9. I.m. 871. old.
10. Kotz László: A tulajdonviszonyok rendezéséről /Magyar Jog 1989. évi 9. sz. 805-819. old./
11. A vitaülés előtti napon módosította a parlament az 1987. évi I. tv.-t és a mezőgazdasági termelészövetkezetekről szóló 1967. évi III. tv.-t. A módosítási tv. javaslatához az ülés résztvevői "nem hivatalos" úton az ülés végén ju-

tottak hozzá. A parlament ezt a módosítást is módosította 1990. június 25-én. Remélem végre lesz egy "végleges" módosítás is!

12. Meg kell jegyezni a tárgyilagosság és az aktualitás érdekében, hogy rendkívüli örömmel olvastam a napilapok május 29-i számában Nagy Ferenc József földművelésügyi miniszter úr orosházi beszédének azt a józan megítélését, mely szerint két év kell ahhoz, hogy a paraszt a földet újra birtokba vehesse.
13. A törvény tartalmában teljes mértékben egyetérttek Domé Györgyné álláspontjának lényegével.
14. 1987. évi I. tv. /továbbiakban földtörvény/ 4. § /1/ bek.
15. Tudomásom szerint az ingatlannyilvántartás továbbra is így tartja nyilván ezeket a földeket. Itt jegyzem meg azt a "kegyes csalást" is, hogy nem a mezőgazdasági termőterület csökkent több százezer hektárral /mint azt egyesek hirdetik/, hanem a művelés alól "kivett" területek közé sorolták az utakat, köztereket, bányaföldeket is, amelyeket az ezekre vonatkozó külön nyilvántartások megszüntetésével "egybemosták" a klasszikus értelemben termelésből kivett területekkel.
/Ld.: 1972. évi 31. sz. tvr-t.
16. Ld.: 31/1971. /X.5./ Korm. sz. és a 32/1971. /X.5./ Korm. sz. rendeleteket.
17. Ld. Petrik Ferenc: Hiánycikk: a hatékony tulajdon /Valóság 1990. évi ... sz., 43. old. utolsó bekezdés, továbbá Tárgyilagosan a társadalmi tulajdonról /Jogtudományi Közöny 1990. évi 2. sz./
18. Ld. Timon Ákos: Magyar Alkotmány és Jогtörténet. Tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére II. bővített kiadás. /Bp. Hornyánszky Viktor. Cs. és Kir. Udvari Könyvnyomdája. 1903. 331-370. old.

Ld. még: Mezőgazdasági Statisztikai Adatgyűjtemény /Központi Statisztikai Hivatal Bp. Eszerint 1935-ben 91.468 ha volt kincstári birtok és közel 500.000 ha "Községi kezelésű gazdasági" birtok.

19. Ld.: Nyugat-Európa legújabb alkotmányai. Szerkesztette: Dr. Kovács István - Dr. Tóth Károly. /Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp. 1990./
20. Ld.: Vékás Lajos: Az állampolgári tulajdon elvi kérdéseiről /Jogtudományi Közlöny. 1982. 5. sz., illetve az 1987. évi I. tv. IV. fejezetet./
21. Ismereteim szerint Váncsa Jenő volt mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter tett ilyen javaslatot, de ez nem került elfogadásra.
22. A Világhy Miklós, Eörsi Gyula, Sárközy Tamás e témájú munkáira gondolok.
23. Ld.: 10. sz. jegyzetet.
24. Ld.: Dr. Tóth Lajos - Dr. Bosánszky Lajos: A földügyi szakigazgatás irányítási mechanizmusa és a földbirtokpolitikát érintő hatósági jogkör. /Megjelent: az "Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztály Kiadványai sorozat 12. tanulmánykötetében. "A föld és a népgazdaság" címmel. Bp. 1985. /Szerkesztette: Dr. Tanke Endre/ Megjegyzem, hogy a kötet többi 16 tanulmányát sem vették figyelembe, érdemes tehát az új jogalkotók figyelmét erre a tanulmánykötetre is felhívni, mert pl.: mi már 1984-ben javasoltuk a földhivatalok kettős alárendeltségének megszüntetését, amire csak az év elején került sor!/

Dr. DRAGÁN IVÁN:

GONDOLATOK A MAGÁNFÖLDTULAJDONOSOK REHABILITÁSÁRÓL

I.

Egy gyakorló szövetkezeti jogásznak - forrongó társadalmunkban - ha hozzászólásra vállalkozik, számításra kell arra, hogy a bíróságot keresztüzzébe kerül, és vállalnia kell a tévedés kockázatát is. Az elmélet számára sem lehet azonban közömbös a gyakorlat által történő megközelítés.

A MJE által ez évben szervezett tanácskozáson - a jelentősen eltérő álláspontok miatt is - számomra homályban maradt és jelenleg is homály fedi az erkölcsi és jogi rehabilitáció fogalmát, terjedelmét, tartalmát, valamint a rehabilitáció jogi alapját, vagy éppen jogi megalapozatlanságát. Mielőtt ennek - az elméleti igények kielégítése nélkül - jogi elemzésébe kezdtem volna, hogy bátorságot merítsek hozzászólásomra, elsősorban magamnak tettem fel a kérdést, amely így szól: a társadalmi, politikai, gazdasági rendszerváltásnak törvényszerű velejárója-e az erkölcsi, jogi, anyagi rehabilitáció?

Nem tartom feladatomnak a különböző beállítottságú pártok által a választási kampány során, főleg a parasztokat ért sérelmek jóvátételével foglalkozni /mert nincs szándékomban szerény hozzászólásomat politikai sikra terelni/, ezért - részrehajlás nélkül - a gyakorlat szempontjából is maradjunk a jog területén.

A saját magamnak adandó válasz keresése során az alábbiakból indultam ki:

1. Az Országgyűlés 1990. március 14-én megtartott

ülésén törvényt alkotott az 1945. január 1. és 1963. április 4-e közötti törvénytől ítéletek semmissé nyilvánításáról.

2. Ezt megelőzően a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa több, főleg politikai jellegű büntető ügyekben hozott rehabilitációs döntéseket.

3. Az 1987. évi I. Tv., a földtörvény jelentős módosításokat hajtott végre a földjogi viszonyokban, így többek között lényegében megszüntette a tartós földhasználat intézményét. Az 1990. évi IX. Tv. pedig megszüntette a földmegváltás intézményét.

4. A korábbi országgyűlés a jogállam kiépítése és az Alkotmányban biztosított alapvető jogok védelme céljából az 1989. évi XXXII. Tv.-el létrehozta az Alkotmány Bíróságot.

5. A korábban működött minisztertanács az utóbbi években több, főleg munkajogi és társadalombiztosítási rendelkezést hozott a korábban okozott jogsérelmek anyagi rehabilitációjával kapcsolatban.

6. "A Nemzeti Megújulás Programja" - sokak által különböző megközelítésből vitatottan - az alábbiakat tartalmazza: "A kormány új agrárpolitikát hirdet meg. A piacgazdaság elképzelhetetlen valódi tulajdonos nélkül, amely a mezőgazdaságban nagyrészt természetes személyek tulajdonát jelenti és zömében egybe esik a tulajdon és a használat. Célunk igazságot szolgáltatni a parasztságnak az elszenvedett sérelmekért."

Felmentem magam a további ellenzésektől, illetve a további tények felsorolásától, mert a lényegét talán az eddigiekkel is érzékeltetni tudtam.

Mindezekből arra a következtetésre kellett jutnom, s ezen keresztül válaszolnom önmagamnak, hogyha a korábbi

- különböző szintű - jogszabályokban felismerhetők a jogállamiság megteremtésére való törekvés jegyei, akkor a szabad választás alapján létrejött /létrejövő/ jogállamnak nemcsak joga, hanem egyenesen kötelessége jóvátenni mindazt, amit a korábbi pártállam az emberi jogok sérelmére elkövetett. A jelenlegi hatalomnak folytatni kell azt a folyamatot, amit a korábbi hatalom megkezdett.

Ha mindehhez azt is hozzátesszük és elfogadjuk, hogy a szabad választások alapján és után hatalomra került politikai erők határozott szándéka a rehabilitáció, vagyis az erkölcsi és anyagi jóvátétel, akkor a jog feladata az kell legyen, hogy mutasson rá a jogi szabályozás lehetőségére úgy, hogy az ne okozzon nagyobb jogsérelmet, mint amit vagy amennyit jóvá kíván tenni. A jogi szabályozásnál nem lehet figyelmen kívül hagyni annak közgazdasági hatását sem, de ezzel kapcsolatban nem rendelkezem kompetenciával. A jogi szabályozás alapvető célja és feladata: az embert ért jogsérelmek jogi orvoslása.

II.

Mondanivalómat ezekután leszűkítem, kizárólag a föld-rehabilitációra szorítkozom. Mielőtt ezt megtenném, indokoltnak tartom előrebocsátani, hogy megítélésem szerint is a jogos sérelmek orvoslására egy önálló rehabilitációs törvény megalkotásával kerülhet sor. Ezt követkeheti, vagy ezzel párhuzamosan kerülhet sor egy új földtörvény megalkotására. A kettőt - egyszerű kifejezéssel élve - összemosni tévedés.

Nagyon nehéz jogi kérdésnek tartom, nem is vállalkozom elméleti megoldására, mert ez a jogtudomány és a jogtudósok feladata lehet, ezért csupán érintem, hogy a rehabilitációval is megvalósítandó tulajdoni reformnak alkotmányos

garanciáit is meg kell teremteni.

Maga a rehabilitáció két alapvető fogalmat takar:

a/ az alaptalanul vádolt, vagy elítélt személyek becsületének visszaadása;

b/ bírói, vagy közigazgatási /jogszabályi/ úton a jogaiktól megfosztottaknak előző jogaikba való visszahe-lyezése.

Az erkölcsi rehabilitáció látszik a legegyszerűbb-nek - bár jelentőségét korán sem szabad lebecsülni - azál-tal, hogy a sértettektől a jogállam méltóan és ünnepélye-sen bocsánatot kér. Ezek után kerülhet sor a föld tekinte-tében az anyagi rehabilitációra, amellyel kapcsolatban két megoldás látszik jogilag járható útnak:

a/ az örökváltság intézményesítése, amely állami kötvénnyel, vagy értékpapírral valósítható meg;

b/ a természetben történő rehabilitáció.

Magam a természetbeni rehabilitációnak vagyok a híve, abból a római jogi /és a Ptk-ban is fellelhető/ alapelvől kiindulva, hogy - amennyire erre mód van - az eredeti álla-potot kell visszaállítani /in integrum restitutció/.

Az eredeti állapot visszaállítása azért nem tehető teljes körűvé, mert az eredeti földterület nagyságrendje, különböző okok miatt /pl. lakótelep építés, kisajátítás, zártkert alakítás stb./ nincs meg. Következésképpen más elfogadható megoldást kell keresni.

A jogi megoldás keresésénél is ki kell mondani, vagy legalábbis le kell szögezni, hogy nem új földosztásról van szó, hanem a meglévő földterület újbóli tulajdonba adásáról /ha úgy tetszik megszemélyesítéséről/. Bármilyen megoldást keresünk azt tudomásul kell venni, hogy igazsá-gos rendezésre nem kerülhet sor, mert akarva-akaratlanul sértett személyek mindenképpen lesznek, illetve maradnak.

A konkrét javaslat megtétele előtt - úgy gondolom - elkerülhetetlenül érintenem kell a földmegváltás intézményét, és ezen keresztül az érintettek körét még akkor is, ha ezt a jogintézményt az 1990. évi IX. törvény megszüntette.

Alig vitatható, hogy az 1967. évi IV. Tv.-ben szabályozott és az 1987. évi I. Tv.-ben még fenntartott földmegváltás intézménye, politikai - ideológiai indíttatástól vezérelve lett szabályozva. Létrehozták ezzel az osztthatatlan földtulajdon szocialista elméletét, és ehhez a jogilag is szabályozott "új" osztthatatlan szövetkezeti földtulajdont. Az új szót tudatosan tettem idézőjelbe, mert a szövetkezeti elmélet és a gyakorlat ismeri ugyan az osztthatatlan szövetkezeti tulajdont, de más formában és lényegesen eltérő tartalommal, amikor is a magántulajdonosok - a kérdést egyszerűen megközelítve - saját tulajdonukat kockáztatva határozzák el osztthatatlan /közös/ tulajdon létrehozását.

A jogi szakirodalom és a jogelmélet a korábbi években is, de most méginkább vitatta és vitatja az osztthatatlan szövetkezeti földtulajdont és annak jogi megoldását, mert:

a/ A tulajdonosok közötti tulajdonszerzésbe az állam erőszakkal - kisajátítási jelleggel - avatkozott be.

b/ Az új tulajdonos - jelen esetben a szövetkezet - nem alanya, hanem eszköze volt a tulajdonszerzésnek.

c/ A földmegváltás törvényi intézményesítésével megsértettük a Helsinkai Nyilatkozatot, amit a magyar állam akkori hivatalos képviselői is aláírtak. Ennek 14. cikkelye szerint minden embernek joga van a tulajdonhoz, és azt tőle elvenni nem lehet.

d/ Alkotmányjogilag is vitatható a földmegváltás törvényi szabályozása.

A gyakorló jogász itt sem bocsátkozhatott elméleti témák megfelelő szintű kifejtésére, éppen ezért az általam elmondottakat kérem morzsáknak tekinteni.

III.

Konkrét javaslatom megtételénél abból indultam ki, hogy a polgári értékrend a tulajdon biztonságának, piaci forgalmának, örökölhetőségének helyreállításával tehető jóvá. A föld tekintetében viszont - a korlátozott lehetőség miatt - speciális megoldásokat kell keresni, ez a megoldás pedig egyesek sérelmével járhat. Számítok arra, hogy a megoldásra tett javaslat nem mindenkién vált ki osztatlan sikert vagy elismerést.

Kiindulópontnak az 1968. január 1-i állapotot tekintem, vagyis az 1967. évi IV. Tv. hatályba lépését. Mind-ebből következik, hogy e jogszabállyal elkövetett jogsérelmet kell elsősorban - jogállamhoz kellően és méltóan - jogi rehabilitációval jóvá tenni.

A korábban - bármilyen okból - jogsértettek erkölcsi és anyagi rehabilitációját az állam vállalja magára örök-váltság megoldással. Ezt azért látom indokoltnak így megoldani, mert a korábbi, főleg külső indíttatástól vezetett "önkéntes földfelajánlások" jogilag nem rekonsztruálhatók ezek - szubjektív indíttatásoktól vezérelve pedig - utólag nem szabályozhatók.

Marad tehát az 1968. január 1-e utáni megváltással sérelmet szenvedettek rehabilitálása. Mivel nem lehet szerencse kérdése az, hogy a korábbi pártállam mikor ismerte fel a megváltás intézményének tarthatatlanságát, a rehabilitáció minden "megváltást" szenvedőre /örökösrre/ ki kell hogy terjedjen.

A fentiek ismeretében a jogosultra kell bízni, hogy az

örökváltság jogával él, vagy az aranykorona alapján kéri a tulajdonjog visszaállítását.

A tulajdonjog visszaállítása az állami földek terhére történjen, utólagos elszámolási kötelezettség nélkül. Amennyiben a rendelkezésre álló állami földterületből a tulajdonjog helyreállításával kapcsolatos igények nem elégíthetők ki, igénybe kell venni a termelőszövetkezetek tulajdonába megváltással került állami tartalék földeket, a közbirtokossági területeket és a volt legeltetési bizottságoktól ingyen átvett területeket.

A magán földtulajdonjog megszemélyesítését, a tulajdonba adást itt le kell zárni, hétköznapi kifejezéssel élve, a karót itt le kell verni. Ha ez a megoldás mégsem fogadható el, akkor sor kerülhet a termelőszövetkezetek által megváltott földek igénybevételére. Ez azonban megítélésem szerint beláthatatlan következményekkel járhat.

Az állami tulajdonban álló földterület elegendőnek látszik a megváltás miatt rehabilitálandók tulajdoni igényének kielégítésére, mert számításba kell venni, hogy a volt tulajdonosok egyrésze az örökváltság lehetőségével fog élni, különösen azok, akik jelentéktelen terület tulajdonosaivá válnak.

Ezek után számítani kell arra, hogy a földterület egyrésze "gazdátlan" marad. Itt és most a szövetkezetek által megváltott földekre gondolok. Ezeket a tagoknak el kell adni a lehető legkedvezőbb feltételek mellett. Az így befolyt összeget be kell fizetni egy Központi Földrehabilitációs Alapba, s ebből kell kielégíteni azokat, akiknek a föld természetben nem adható ki, vagy nem tartanak igényt a tulajdonjog visszaadására.

Ez a rendezési elv minden nagyüzemre vonatkozik !

Ezzel a teljes földterület /szántóterület/ tulajdonjogilag teljesen megszemélyesítésre kerül, kivéve a jelen-

tős állami érdekből fenntartandó tulajdonjogot. Ezzel megteremtődhet a teljes szabad földforgalom, de megteremtődhet ezzel a föld hitelképessége is.

Mindezek után talán kimondható, hogy a föld tulajdonjogát ingyen senki sem szerezheti meg, kivéve, amikor a Ptk. ezt kifejezetten megengedi. Ezzel együtt megszüntetjük a földmonopóliumot, persze a továbbiakban esetleg kialakítható földmonopóliumot pedig korlátozni kell.

Ezt a jogi, illetve gyakorlati megoldást várhatóan és sokan támadni fogják. Különösen azok, akik változatlanul azt a jogi álláspontot képviselik, amely szerint a szövetkezetek nem törvényes jogcímen szereztek földtulajdont. Ezzel kapcsolatban többen is ettől jelentősen eltérő jogi véleményt fejtettek ki. Magam gyenge jogi érvelésnek tartom szentesíteni most és utólag a "törvényest", ha teljesen figyelmen kívül hagyjuk az emberi jogokat.

Gyenge érvnek tartom azt is, amely szerint egyesek azt állítják, hogy a földtulajdonosok nem kérik vissza földjeiket. Való igaz, hogy a jelenlegi tagok, akiknek a földjeik un. részarány kimutatásban szerepelnek, most még nem kívánják a közös használatból földjeiket kivonni. Itt az igény az, hogy a földjáradék-rendszert váltsa fel egy földbérleti rendszer. Teljesen más a helyzet azok körében, akik újra tulajdonossá válhatnak. Várhatóan ezek egyrésze élni fog a tulajdonszerzés lehetőségével, mert miért is mondana le az elvesztett tulajdonról, ha erre a rehabilitációs törvény lehetőséget kíván biztosítani.

A rehabilitációs törvénynek a tulajdonosi jogok érvényesítésére jogvesztő határidőt kell meghatároznia, a földtörvénynek pedig szankciók alkalmazásával kell a földhasznosítást biztosítani.

Befejezve mondanivalómat kijelenthetem, hogy a nagybirtok-rendszer nem állítható vissza, mert az 1945-47 kö-

zött hozott államosítási törvények legitimitása - a többpártrendszerű parlament miatt - nem tehető vitássá.

Bizonyára még annak a veszélynek is ki vagyok téve, hogy szövetkezet ellenes a megoldásra tett javaslatom, holott a javaslat pont a szövetkezeti eszme, a szövetkezés iránti elkötelezettségből is született.

Bármilyen mélységű földrehabilitációra kerül sor, azt számításba kell venni, hogy a jelentős többség kisterületű földtulajdonossá válik, akik egzisztenciájukat, megélhetésüket, a jövőjüket a szövetkezésben /a szövetkezetben/ fogják megtalálni. Az teljesen más kérdés, hogy a mostanitól már átépített modellben vagy formában.

Anélkül, hogy teljesen más jogterületre kívánnék áttérni, röviden hadd érintsem csupán: magam igazi szövetkezetnek azt tekintem, amelyben az alábbiak érvényesülnek és a gyakorlatban is megvalósíthatóak, vagyis az az igazi szövetkezet, amelyben:

- a tagok a szövetkezetet áttudják tekinteni, és döntéseiket - felelősségteljesen - ennek megfelelően hozzák meg;

- vagyonukkal és a tulajdonukkal szabadon rendelkeznek, gazdálkodási kockázatot vállalnak, önkormányzati hatáskörben rendelkeznek az eredmény felhasználásáról;

- a tőke, a tulajdon nem válik el egymástól, vagyis megteremtődik a tulajdon és a tőke egysége,

- amikor a gazdasági műveletekkel összefüggő valamennyi cselekvési sorozat eldöntése a tagokat illeti;

- amikor a kilépő nem veszíti el saját tulajdonjogát, kilépés esetén a tagot törvényi garancia illeti meg az elszámolásra;

- amikor a tulajdonosok kiszámíthatják döntéseik vár-

ható hatását;

amikor a szövetkezet gazdálkodásában a piacgazdálkodás szigorú törvényeihez alkalmazkodva keresi a legjobb formát;

- amikor a demokratikus önkormányzat kialakítására a tulajdonosok akaratából politika-mentesen kerül sor;

- a termelésben való személyes részvétel helyett vagy mellett, a tulajdonosi, vagyoni közreműködés válik meghatározóvá, stb.

Természetesen az elmondottakon túlmenően az igazi szövetkezet sajátosságainak kidolgozásához a szövetkezetpolitika és a jogtudomány szép, de nehéz feladat előtt áll.

Bizonyára szerény elemzésemben több ellentmondás is fellelhető, erre bevezetőmben is utaltam. Befejezésül a következőket szeretném elmondani:

Meggyőződésem, vagy legalábbis mélységesen hiszem, hogy a volt földtulajdonosok rehabilitációja nélkül a mult nem zárható le. Ezért a mostani legitim parlamentnek egy tiszteletreméltó törvénnyel kell ezt a kérdést véglegesen - a nemzet igazi akaratát is kifejezve és szolgálva - lezárni.

KARANCSI SÁNDOR:

A FÖLDHIVATALI SZERVEZET KIALAKULÁSA ÉS JÖVŐJE

Hazánkban 1972-ig két ingatlannyilvántartás volt. A bírósági szervezet keretében működő telekkönyvi, és az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatalnál, illetve az általa irányított helyi szerveknél vezetett kataszteri /földadó kataszter/ nyilvántartás, amelyeknek vezetése párhuzamosan folyt. A telekkönyvi nyilvántartás az ingatlanhoz kapcsolódó jogok, tények és körülmények adataiért;

a kataszteri pedig az ingatlan területe, művelési ága, tisztajövedelme adataiért szavatolt.

Az 1972. évi 31. tvr. végrehajtása egy egységes ingatlannyilvántartást hozott létre, ami az ingatlanhoz kapcsolódó adatokat, jogokat, tényeket, körülményeket egy nyilvántartáson belül vezeti. Az egységes ingatlannyilvántartás lehetőséget adott a számítógépes továbbfejlesztésre /a tulajdoni lap I. részének vezetése ma is így történik/. A személyi szám vagy személyi kód alkalmazásával lehetőség lesz kimutatni a tulajdonosnak az ország területén levő összes ingatlanát.

Összefoglalva: az egységes ingatlannyilvántartás felületi irányítása átszerveezhető /IM. FM. minisztériumok/, de szétválasztása, községi szintig történő decentralizálása véleményünk szerint nem célszerű.

A földhivatalok profil tisztítását, hatósági jogkörének csökkentését, vállalati földmérési tevékenységének megszüntetését javasoljuk. A földhivatalok kiemelt feladata legyen az ország ingatlan vagyonáról egy naprakész egységes nyilvántartás vezetése.

Az 1987. évi I. tv. módosításával bevezetett változások rendezése vagy új földtörvényben az 1947-es állapotok tulajdoni visszaállítása a földhivatalok feladatait képezik,

képeznék.

A 600/1945. ME, sz. r. alapján a földreform végrehajtása 1947-ben befejeződött. A földtulajdonosok a telekkönyvi hatóságtól megkapták a "birtoklapot" olyan megjegyzéssel, hogy a kiosztott birtok területe, kataszteri tisztajövedelme, a részletes felmérés során hivatalból kiigazítható. Erre azért volt szükség, mert a kiosztási munkarészek kampánymunkában nem mindig megfelelő pontossággal készültek.

A földreform kataszteri feldolgozását, az új felméréseket lassították az 1949. évben megkezdődött részleges tagosítások. /1949. 3. tvr./ Termelőszövetkezeti csoportok, állami gazdaságok területét önkéntes földcserével, vagy részleges tagosítással alakították ki, jelentős mezőgazdasági területek tulajdonjogát cserélték ki, sok esetben gyengébb kataszteri tisztajövedelmű területekre.

A jelenlegi földkiadási kérelmeknél már jelentkeznek ezek a kataszteri tisztajövedelmi panaszok.

A jogi szabályozásnál tehát feltétlenül meg kell határozni a figyelembe vehető aranykorona állapotot /földreformos, új-felmérést követő, tagosítás előtti állapot, stb./.

Az 1950-es években bevezették a földhasználat szerinti adóztatást, kialakították a "begyűjtési rendszert". Minden mezőgazdasági földhasználóról, használatában levő földről "gazdalajstromot" fektettek fel, ami a begyűjtés és az adózás alapja volt /kulák lista/.

A földtulajdonosok - a kedvezőbb adó és begyűjtési kategóriák miatt - igyekeztek megszabadulni a földhasználatától, illetve tulajdontól. A földhasználatot szétszegték, a tulajdonjogot átírtatták a családon belül, de az is előfordult, hogy akadt nagybirtokos a cselédek között.

Az elkészült jogügyletek az 50-es évek egyre szigorúbb ingatlanforgalmi korlátozásai miatt sok esetben "zsebszerző-

dések" maradtak. A zsebszerződések egyrésze az 1959-1961-es általános tagosítás idején bejegyzésre került az ingatlan-nyilvántartásba.

A földvisszaadásánál tehát nem elegendő az 1947-es állapot merev figyelembe vétele, ellenőrizni kell az 1950-es évek földtulajdoni változásait is.

Az 1947-es földtulajdoni állapot visszaállítása a földhivataloknak újabb kampányfeladatot jelent. Véleményünk szerint ezt a feladatot szakaszosan lehetne csak végrehajtani. Először azoknak a tulajdonosoknak az ügyét kellene intézni, akik mezőgazdasági főfoglalkozásúak, és a földet használni kívánják. A második lépcsőben azoknak a tulajdonosoknak kellene a tulajdonjogát visszaállítani, akik továbbra is a mezőgazdasági nagyüzem használatában kívánják hagyni a földjüket.

A földkiadást az önkormányzat mellett szervezett bizottságok hatáskörébe kellene adni. A földhivatal csak adat-szolgáltatási feladatokat látna el. A feladatot községenként kellene végrehajtani. Ha nagymérvű a földkiadás, az csak ideiglenes kiméréssel, birtokba adással a gazdasági év kezdetén történhetne. A végleges ingatlan-nyilvántartási bejegyzésre alkalmas vázrajzokat a földmérő szervek államköltségen készítenék el.

A földtulajdonnal való spekuláció elkerülésére művelési kötelezettséget és elidegenítési tilalmat kellene bejegyeztetni az ingatlan-nyilvántartásba.

Dr. ORBÁN SÁNDOR:

HOZZÁSZÓLÁS A FÖLDTULAJDONI VISZONYOK TOVÁBBFEJLESZTÉSÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSÉHEZ

Napjainkban sokan az álmodozások korát élik. Az értelem, ésszerűség helyett az érzelem és az érdek dominál. A realitásokat többnyire figyelmen kívül hagyva, a sérelmekre alapozott egyoldalú közelítés a jellemző. Sajátos, hogy a sérelmet szenvedettek érdekei is ütköznek. Így pl. a volt földtulajdonosok és a jelenlegi tulajdonosok érdekei. Más az érdeke a kívül maradt és más a tsz-be lépett kisgazdának, még akkor is, ha utóbbit annak idején a belépésre kényszerítették. A volt földtulajdonosokéhoz hasonló sérelem más vagyontárgyak /kisüzem, kisipar, kiskereskedelem, malom, gyógyszertár, lakóépület stb./ tulajdonosait is érte. Ha rehabilitációról van szó sem jogi, sem erkölcsi alapja nincs a megkülönböztetésnek. Közös nevezőre jutni, igazságos megoldást találni csak realitásokból kiindulva, az érdekek egyeztetésével lehet.

Kapcsolódva Dr. Nagy Lajos tanszékvezető egyetemi tanár és Dr. Tóth Lajos egyetemi docens előadásához három kérdést kívánok röviden érinteni. Egyik a szövetkezeti modell és szövetkezeti földtulajdon-rende-zés összefüggései, másik a földpiac kérdése, végül a földjogi szabályozás.

1. Nagy Lajos három lehetséges szövetkezeti modellt és ugyancsak három földtulajdoni rendezési lehetőséget vázolt fel. Elfogadva kiindulási alapként, hogy a földtulajdon-rende-zés fő kérdése a szövetkezeti modell, ehhez két észrevételt fűzök. Egyik, hogy a szövetkezeti modell és földtulajdon-rende-zés szorosan összefügg. A modell eldönti, hogy annak milyen földtulajdon-rende-zés felel meg. Má-

sik, hogy fel kell oldani a zárt modellben való gondolkodást, figyelemmel azokra a tapasztalatokra, hogy ezeket az élet nem bírja el, a gyakorlat az eddigieket is szétfe-szítette.

Ezért nem ismételve meg és nem is vitatva a vázolt lehetséges szövetkezeti modellformákat és a földtulajdon-rendezés lehetséges módjait, lényegi megjegyzésem az, hogy ezeket nem lehet mereveknek és kizárólagosaknak tekinteni, az említetteken kívül még sok más megoldási lehetőség kínálkozik. Ilyen pl. a tsz-ek direkt módon való privatizálása helyett olyan modellváltás, amelyben a szövetkezeti vagyon és föld egy részének a tag valóságos, döntési jogú tulajdonosává válik. Azt az esetet amikor a gazdálkodási forma nem változik, a tag vagyonát továbbra is nagyüzemi gazdálkodásban működteti, még nem tekintem privatizálásnak. Kilépéssel, a vagyon átruházásával vagy kivitelével természetesen privatizálhatja. A modellek helyett - a merevséget feloldva - a formaszabadságot, a sokszínűséget kell lehetővé tenni, ennek kialakítását az önkormányzatra kell bízni. Ettől függően a földtulajdon-rendezés is többféle lehet, minthogy a formától nem szakadhat el. Ahogy nem lehet kizárólagosnak tekinteni a közös földhasználatot, ugyanígy nem lehet még szakszövetkezet esetében sem a magánföldhasználatot. Ha a forma, a termelési szerkezet, a tagok foglalkoztatása igényli, akkor a formán belül célszerű lehet és jól megfér együtt a vegyes, vagyis a közös és a magán földhasználat.

2. A földpiac kérdésében egyetértek az előadóval abban, hogy meg kell szabadulni mind az illúzióktól, mind a félelmektől. Nemcsak hogy nem volt nálunk az ismert okok miatt földpiac, megítélésem szerint a mai érdeklődést és szándékot is átmenetinek lehet tekinteni. A következő években ez várhatóan csillapodik, különösen ha nem jönnek létre a vállalkozást ösztönző feltételek, amelyek a vállalkozókévet növelik.

Napjainkban a felfokozott földigény megtévesztő, mert ez nem esik egybe a vállalkozókedvvel. Az ebből eredő félelmet és korlátozási szándékot táplálja az is, hogy sok szó esik a tsz.-ek felosztásáról, a privatizálásról, a tulajdoni állapot visszaállításáról, amely utóbbi bekövetkezése esetén valóban számolni lehetne a tömeges földeladással. A kereslettel szembeni túlkínálat azonban a földpiacot visszaszorítaná.

Egyébként itt kell megjegyezni, hogy a felosztás, privatizálás, tulajdonba adás fogalmak használata és szándéka eleve központi elhatározást, irányítást, erőszakos beavatkozást tételez fel. Kísértetiesen hasonlítanak a kollektivizáláshoz, a tsz. tulajdonbaadáshoz, a kötelező megváltáshoz, amelyeket ma elítélnek. Nagy hiba lenne, ha a privatizálás módszere a kollektivizálás módszerét követné és ugyanazokat a hibákat megismételné.

Visszatérve a földpiacra, a kérdés lényege az, hogy liberalizálni vagy szabályozni kell-e? Utóbbi alatt a korlátozást és állami beavatkozást értem. Meggyőződésem szerint napjainkban a földforgalom szabaddá tételére, a liberalizálásra van szükség és nem a beszabályozásra, korlátozásokra, a felhozott nyugati példák ellenére sem. Legfeljebb a birtok-maximumot látszik indokoltnak beépíteni, minden egyéb korlátozás csak akadályozná a vállalkozó kedvet, a piacgazdaság kialakulását. A mai gazdaságpolitikai céloknak a földforgalom szabaddá tétele, sőt ösztönzése, segítése felel meg, amely a rehabilitációs igényt is enyhítheti. Más kérdés az, hogy a piac esetleges elszabadulása, vagy az üzérkedés terjedése esetén ezek ellen fel kell lépni. Hangsúlyozom azonban, hogy akkor sem elsősorban beszabályozással, adminisztratív beavatkozással, hanem gazdaságpolitikai eszközökkel.

3. A földjogi szabályozásról elhangzottakkal kapcsolatban azokkal értek egyet, akik azt vallják, hogy amennyi-

ben egyáltalán kell, akkor újszellemű földjogi kódexre van szükség, amelyre csak később kerülhet sor. Az eddig megismert földjogi törvénytervezetekkel kapcsolatban hangsúlyozni kell a következőket: a földtörvény nem lehet a rehabilitálás eszköze; nem vállalhatja fel a tulajdonviszonyok rendezését; nem alkalmas a privatizálás megvalósítására.

Ezzel szemben sürgető a rehabilitációs törvény, de minden sérelmet szenvedettre kiterjedően és ennek képezheti részét a volt földtulajdonosok rehabilitálása is. A földtulajdon reformja, része a tulajdon-reformnak, amely az Alkotmányban és Ptk.-ban valósítható meg. A privatizálást nem lehet kikényszeríteni, csak a természetes, szerves fejlődés eredményeként mehet végbe, a feltételek megteremtődésétől és a vállalkozói kedvtől függően.

Ha ezek helytállóak, felmerül a kérdés, hogy egyáltalán van-e szükség földtörvényre. Az máris eldönthető, hogy ha az említett törvényekkel számolni lehet, akkor a földtörvényt ma semmi nem sürgeti. Hogy a jövőben lesz-e rá szükség, az később attól függően döntendő el, hogy mennyiben sikerül a Ptk-ban a földre is kiterjedően a tulajdoni és használati viszonyok szabályozása. Ha ez sikerül nem kell földtörvény, mert a földigazgatás kérdései szakigazgatási kérdésekre szűkülnek.

Befejezésül javasolom a tudományos vitaülés szervezőinek, hogy a figyelemfelhívás igényével két kérdésben forduljanak a kormányhoz.

a/ A kormány igényelje a pártoktól a tsz.-ek önkormányzatába való beavatkozástól a tartózkodást, a törvényalkotás során kérje ki a szervezeteti tagság véleményét is, hogy róluk, megkérdezésük nélkül ne döntsenek.

b/ A vitaülés igényelje a tudomány művelőinek a meghallgatását is, és ajánlja fel közreműködését a törvények megalkotásában.

Dr. OROSZ GÁBOR

AZ EDDIGI FÖLDTÖRVÉNY-MÓDOSÍTÁSOK ÉRTÉKELÉSE

Kevés olyan törvény van ma Magyarországon, amely olyan sok módosításra, kiegészítésre és magyarázatra szorult volna, mint a jelenleg hatályos földtörvény. Így volt ez a múlt évben is, amikor az 1987. évi I. tv.-t kellett hozzá igazítani az időközben megjelenő és életbe lépő társasági törvényhez és engedni annak a nyomásnak, amely a gyorsan keletkezett társadalmi feszültségekből fakadt. Ez a feszültség főleg az ingatlan-szerzésben és annak korlátozásában nyilvánult meg, amelynek szükséges velejárója más törvényi szakasz módosítása is.

Az egységes földtörvény 1989-90. évi módosításaiban ezek a korlátozások és megkötések nem oldódhattak fel teljesen, amit egy akkor még vezető politikus is megerősített szavaival: "... hogy fogom tudni én, mint politikus ezt a törvényt megvédeni a munkásosztály előtt akkor, ha majd felteszik a kérdést, hogy miért nem lehet neki is több ingatlana, miért nem lehet neki is több lakása ugyanúgy, mint a tehetősebb rétegeknek...".

Ez és sok egyéb más politikai ráhatás miatt, a földtörvény és annak 1989. évi módosítása sem lehetett valójában korszerű. Ezért is érdemes a legutóbbi évek módosításait elemezni. Ezekben már ugyanis megjelentek az új követelmények, ugyanakkor azonban még a régi szemlélet is tükröződik. Ez indokolja, hogy elemezzük e módosításokat. Így ugyanis kiszűrhetők az új Földtörvény megalkotásánál az olyan visszahúzó koncepciók, amelyek még a legutóbbi módosításoknál hatottak.

A hatályos földtörvény a legutóbbi módosítások után is számos konzervatív elemet tartalmaz. Nem mentes számos el-

avultnak nevezhető beidegződéstől, szóhasználatától.

Nézzük sorban a legutóbbi módosítások 1-2 szakaszát.

A törvényi módosítás az "állam tulajdonosi irányítását" említi. /1989. évi XXI. tv. 1. § /2/ bek. e./ A tulajdonreform velejárója kell, hogy legyen az általam már korábban megfogalmazott állítás, mely szerint az államnak ki kell vonulnia a termelésből, főleg a termőföld vonatkozásában. A termelésben csak a piaci és közgazdasági elveknek kell érvényesülni, ami még nem jelenti azt, hogy az állam ne gyakorolhatná a népgazdaság számára kulcsfontosságú üzemeknek, mint pl. az energia, távközlés, légiközlekedés stb. feletti tulajdonosi jogait azzal a földhánnyal együtt, amely zavartalan működéséhez feltétlenül szükséges.

Az állami tulajdoni forma modern szociális állam eszméinek kívánt céljával ellentétes hatást fejtett ki, azaz nem hozta a várt eredményt. Ezt bizonyítják a műveletlenül hagyott földek növekvő arányai /még akkor is, ha azok nem parlagként vannak nyilvántartva/ és az "eszmék" alatt tönkrement állami lakások egyéni tulajdonba adásának irányzata, melyek felújítása és karbantartása pénzeszközök hiányában nem valósulhatott meg.

A tulajdonosi irányítás helyett a rendelkezési jog a tényleges tulajdonost illesse meg, és ez közvetlenül - ne pedig közvetett úton - érvényesüljön. Hogy ki legyen a tulajdonos? ... legyen akár egy társaság, egy szövetkezet, egy állampolgár, csak nem az állam, aki tulajdonosi jogait csak közvetett úton tudná gyakorolni.

Az 1960-as években a termelőszövetkezetek szervezése időszakában az érték és a mérték figyelmen kívül maradt, s a föld közös használatba került, csekély évenkénti földjáradék ellenében. Az önkéntességet számos esetben megsértve olyan személyeknek kellett az agitációs nyomásnak engednie és a belépési nyilatkozatot - meggyőződés ellenére - aláírni, akik vagyonukat 10-15 éves kemény munka eredményeként,

sok nélkülözés árán szerezték meg. Ha akkor, ezeket az életet jelentő értékeket figyelmen kívül hagytuk, legalább most kell a lehetőségét megteremteni, hogy a "megváltás" a mindenkori helyben szokásos forgalmi értéken kerüljön kifizetésre. Ezzel a lehetőséggel talán részben kárpótolni lehetne a volt egyéni gazdálkodók érdeksérelmét, akár a volt tag, akár örököse irányában.

Ahhoz, hogy a "megváltás" a mindenkori forgalmi értéken kerüljön kifizetésre, előbb a föld értékét kell megállapítani. A föld társadalmi tulajdoni formája és gyakorlatilag annak forgalomképtelensége miatt a piacon a föld értéke nem jelenhetett meg, melynek egyenes következménye a forgalmi érték hiánya. Mivel a piaci viszonyok máról-holnapra nem képesek a reális forgalmi értéket kialakítani - amit a komplex földértékelés eredménytelensége is súlyosbít - ezért a föld értékét igen körültekintően kellene megállapítani.

Az Ft. módosítás 13. §-a ugyanúgy a gazdálkodó szerv belátása szerint kellene, hogy érvényesüljön. Nem célszerű tehát, hogy törvényi szinten szabályozzuk azt, hogy csak a főállásban foglalkoztatott alkalmazottak kaphatnak ingyenes földhasználatot, ami azonos a gyakorlatban használatos illetményföldhasználattal.

Vannak szövetkezetek, amelyek méreteik miatt nem kívánnak főállású szakembert foglalkoztatni /pl. növényvédő szakmérnök, jogász, stb./, egyrészt azért, mivel teljes foglalkoztatásról gondoskodni nem tudnak, másrészt azért, mivel ez a lehetőség számukra kedvezőbb. Miért nem lehet a felekre bízni azt, hogy a munkaszerződéseiket hogyan kívánják megkötni? Így lehetőség lenne a munkáltatónak alacsonyabb munkabér mellett, de azt kiegészítve illetményföldet is juttatni munkavállalójának. Alacsonyabb munkabérnek illetményfölddel való kiegészítése esetén mindkét fél jól járna. Jól járna a munkáltató, mivel kevesebb társadalombiztosítási járulék terhelné, jól járna a mellékfoglalkoztatásban, vagy má-

sodállásban foglalkoztatott dolgozó is, mivel kisebb mértékű személyi jövedelemadót fizetne. Egyébként ami mikro szinten jó a dolgozónak, mezo szinten jó a szövetkezetnek, akkor az a népgazdaság makro szintjén is eredménynek minősül.

Gyakori még ma is a gazdálkodásban való indokolatlan állami beavatkozás, ugyanakkor közel 1 milliárd forintért kidolgoztuk a termőhelyi értékszámokat úgy, hogy helyette az AK. szerepel továbbra is. Ha a komplex földértékelési rendszer eredménye alkalmazásra nem használható, bevezetését elrendelő személy /személyek/ - akik a testület árnyékában hozták meg határozataikat - felelősséggel tartoznak.

Ismert dolog, hogy érvényes jogszabályi előírások alapján /1987. évi I. Tv. 62. § /3/ bek./a járulék fizetésétől el kell tekinteni, ha a termelésből ideiglenesen vagy véglegesen kivont termőföldért a fizetendő földvédelmi járulékkal azonos mértékben és minőségben művelés alól kivont, vagy több mint 5 évre kihasználatlan földet a beruházás megkezdéséig szántóföldi művelésre alkalmassá tesznek és gondoskodnak annak hasznosításáról.

Erre alapozva, ismerve a hivatkozott jogszabályi előírást, már csupán formális nyilatkozatnak tűnik annak vállalása, mivel az, az országban bárhol művelésbe vonható akár úgy, hogy művelésbevonás után azonnal bérbeadják, s műveléséről a bérlő vagy haszonbérlő gondoskodik, vagy éppen úgy, hogy az ilyen célra fenntartott műveletlenül hagyott földet művelésbe vonják, ami egyébként is kötelezettsége lenne az adott gazdálkodó szervnek. Végző soron a földvédelmi járulék megjelenik az eladási árban, tovább sújtva ezzel is a vevő helyzetét.

A törvénymódosítás 19. § /1/ bek. a/ pontja a földvédelmi bírság fizetésénél nem kellően tisztázza a termőföldet károsan szennyező anyagok szerepét. Ennek alapján káros anyag lehet az ólom, az arzén, de a műtrágya nem. A műtrágyáról

azonban tudni kell, hogy tápanyagutánpótlásra szolgál, ami optimális mennyiségben hasznos, de túlzott adagolás vagy lemosódás következményeként káros lesz. Ugyanez elmondható a peszticidek különböző formáira és azok használatára is, de nem lehet szó nélkül hagyni a tallóégetés termőföldre gyakorolt, s még nem teljesen tisztázott káros hatását sem.

Ilyen és hasonló tévedésekkel kell szembenézni jogszabályalkotóinknak, s bosszankodni az azt alkalmazóknak. A tévedések zöme a gyakorlati tapasztalatok hiányára és a többlépcsős végrehajtási rendelkezéseknek is betudható. Kijelenthetem, hogy helytelen és egy rosszul bevált gyakorlat az, hogy a törvényt végrehajtja az MT, majd az illetékes tárca és végül az - ha még maradt valami, - akire vonatkozik. A hibákat kiszűrni csak akkor lehet, ha a törvény végrehajtását az illetékes minisztériumi tárca realizálná, de az is csak abban az esetben, ha a végrehajtás utolsó láncszeme azt nem tudná egységesen értelmezni.

Talán nem tévedek sokat akkor, ha azt mondom, hogy az ismételt módosítások helyett célszerű lenne egy új, egységes, de már időt álló földtörvényt alkotni, mivel a jelenlegi úgy ahogy van, már nem képes a fejlődést szolgálni. A joggyakorlat egységesebbé, a joganyag pedig áttekinthetőbbé csak akkor válna, ha új egységes Törvény kerülne mielőbb kidolgozásra, Ezzel mellőzhető lenne a "múlt" rendszer számos olyan szóhasználata, amely már nem illik bele jelenlegi társadalmi rendszerünk szótárába /pl.: szocialista jelleg, kezelői jog, stb./

A rendszerváltás eredményeként előálló új alkotmány és számos törvényi szintű szabályozás ismeretében önkéntelenül felvetődik bennem a kérdés, hogy jogágnak tekinthető-e a földjog mint olyan, s kell-e a jogi karokon önálló jogágként, illetőleg tantárgyként oktatni?

Véleményem szerint a földjog egy része alkotmányi szín-

ten már szabályozva van, míg a többi része beépülhet a polgári jogba, illetve az államigazgatási jogba. Maradnak szakaszok, amelyek nem illeszthetők be az előbbi jogágakba, ezek fejezetei lehetnek egy új Agrárjog elnevezésű tantárgynak.

Okulva a szinte áttekinthetetlen földügyi jogszabály módosításokon, a jövőben minden törvényi módosítást, illetve kiegészítést csak egységes szerkezetben engedném megjelentetni. Ez a többlet költség töredéke lenne annak a költségnek, ami a jogalkalmazás és jogértelmezés terén időben megtérülne.

Dr. POCZIK GÁBOR:

FÖLDTULAJDON, FÖLDHASZNÁLAT A SZEGEDI ÚJ ÉLET MGTSZ-BEN

A szegedi Új Élet MGTSZ. a városhoz közel eső településeken alakult, közismerten az ország egyik leghíresebb fűszerpaprika termő területén. A tagok főleg a kézimunka igényes zöldségfajták termesztésével, fóliás hajtatással foglalkoznak, amelyek nagyüzemi szervezetben gazdaságosan nem végezhetők. A termelést a belterületen visszahagyott, saját tulajdonukban maradt pár száz négyzetméteres területeken folytatják.

A föld utáni ragaszkodásuk a szövetkezés után is megmaradt, ezért intenzíven foglalkoznak a háztáji földön vagy egyéb bérelt földön a mezőgazdasági termeléssel. Lehetőséget biztosított a szövetkezet a tagok és kívülállók részére a részesművelésre, főleg fűszerpaprika és pritamin-paprika termesztésre. A háztáji és belterületi földek intenzív művelésével a föld szeretete és a tulajdonosi törődés a régi struktúrában is domináns volt.

Ezeket a lehetőségeket a jogszabályi változások miatt tovább bővítettük. A vezetőség javaslatára döntött úgy a közgyűlés, hogy a földvisszaadás két módját választja, és pedig:

1. állandó jelleggel visszaadja a tulajdonosnak a részarányát, AK. értékének megfelelően, s a vezetőség által kijelölt helyeken, vagy

2. részarányt biztosít az AK. érték mértékében bevett vagy üres földterületeken. Ennek előnye véleményünk szerint az, hogy a tulajdonos minden évben változtathatja területet helyileg, táblánként; vetésforgója pedig bizto-

sított lesz. Ez a megoldás alapja lehet egy vállalkozásnak, vagy egy újfajta szövetkezésnek.

A szövetkezet korlátlan lehetőséget biztosít a földbérletnek is.

Dr. PRUGBERGER TAMÁS:

FÖLDTULAJDONI REFORM AZ EGYÉN, AZ AGRÁRSZÖVETKEZET ÉS AZ
ÖNKORMÁNYZATI TULAJDON VETÜLETÉBEN

A politikai, a jogászai és a társadalmi köztudat a kérdéskomplexum tekintetében megoszlik. Ez tünt ki a Magyar Jogász Egylet által Siófokon 1990. május 3-5. között rendezett jogászkonferencián elhangzott előadásokból és hozzászólásokból is. Az egyik irányzat védeni kívánja a mezőgazdasági szövetkezetek jelenleg működő típusát és formáit az egyre erőteljesebben jelentkező földvisszaadási törekvésekkel szemben, míg másik az állampolgári alanyi jogok elve alapján a földeknek a volt jogos tulajdonosok részére való visszaadása, illetve a forgalmi érték figyelembevételével való teljes kártalanítása mellett száll síkra akkor is, ha ez az agrárszövetkezeteket kritikus helyzetbe hozza.

Megmondom őszintén, én inkább ez utóbbi táborral rokonszenvezek, de felfogásukat túl radikálisnak tartom. Megítélésem szerint a társadalmi közmegegyezésnek és megbékélésnek megfelelő olyan megoldás is megvalósítható, amely mellett nem kerül kritikus helyzetbe a mezőgazdaság, és az agrárszövetkezet is megmenthető. Kiinduló tételünk az, hogy mindenkit, akinek a földjét a saját akarata nélkül, a társadalmi közmegegyezéssel ellentétes törvények alapján bevitték a földjét a szövetkezetbe, vissza kell adni, vagy kártalanítani kell. Ez független attól, hogy szövetkezeti tag, vagy kívülálló az illető. A nyugat-európai agrárjogi megoldások átvételével azonban csak olyanoknak lenne szabad visszaadni a földet, akik annak mezőgazdasági művelésben tartását vállalják, vagy az ajánlkózót kötő előszerződés bemutatásával igazolják, hogy haszonbérleti szerződéssel legalább 5 éven keresztül hasznosítják azt, és kötelezik

magukat arra is, hogy annak lejárta után is mezőgazdasági célokra hasznosítják visszakapott ingatlanukat. Ha nem így történne, a mezőgazdasági szakigazgatási szerv visszavásárlási jogot gyakorolna a földvédelmi alap terhére. A földvédelmi alap azonban az ingatlan hatósági értékesítésével "visszatöltődne". Az ilyen földvisszaadás esetén ezen kívül az igénylőnek, haszonbérleti hasznosítás esetén pedig az előszerződésben megjelölt haszonbérlőnek szakoklevéllel kellene igazolnia a mezőgazdasági tevékenységben való alapvető jártasságát.

Ezen túlmenően egy személynek csak akkora földterületet szabadna visszaadni, amelyet családi munkaerővel meg tud művelni. Ez a mérték személyi és gépi eszközök szerinti bontásban 15-30 ha-os egységekben volna meghatározható. Ezt figyelembe véve minél több munkaerővel és géppel rendelkezik egy család, annyszor 15-30 ha földterület tulajdonára lenne jogosult. E két követelményt a továbbiakban általános szabályként minden földtulajdon átruházási és földhaszonbérleti ügyletnél meg kellene követelni.

Ahol ezek a feltételek nem állnak fenn, ott az igénylő csak pénzbeli kártalanítást kaphatna, amely esetleg községi önkormányzati vagyonjeggyel is történhetne. Ez utóbbi esetben a község hitelezne meg a szövetkezet tartozását. Kérdés azonban, hogy mekkora legyen a kártalanítás összege. A fejlett nyugat-európai államok többségében /NSZK, Svájc, Benelux, Franciaország/ a földhasznosítási törvények a forgalmi értéktől lefelé eltérő hozamérték szerint határozzák meg a földvételárat és a haszonbérleti díjat, mégpedig annál kedvezőbben, minél hosszabb időre vállalja annak mezőgazdasági művelésben tartását. Ugyancsak így módon köteles a gazdaságot átvevő örökös is többi örököstársát kielégíteni. Ez indirekt módon kihat ezekben az államokban a földeladási árakra és a földhaszonbérleti díjakra. Mindez a szövetkezet kártalanítási terheit jelentősen csökkenti.

Itt merül fel az a kérdés, hogy mely földek visszaadására kötelezhető a szövetkezet? Megítélésem szerint azon tagok földjeit, akik ma is tulajdonosok és földjáradékot kapnak, ha igénylik, ki kell adni a részükre, feltéve, ha azzal gazdálkodni akarnak. Több helyen törvényi lehetőség hiányában azt úgy oldják meg, hogy minden földjáradékra jogosult igénylőnek "palástolt" haszonbérbeadási szerződéssel kiadják a földjét és a földjáradék összege - amit a továbbiakban nem fizetnek - a jelképes haszonbérleti díj. Ha a földtulajdonos tag a föld megművelését nem vállalja, akkor a szövetkezet a helyben szokásos haszonbér mellett jogosult lenne előhaszonbérleti szerződéskötésre. Ezt az utat kellene járni akkor is, ha a tag 1968 után megvételre felajánlotta földjét a szövetkezetnek. Ez esetben a tagnak visszavásárlási jogot kellene biztosítani azon összeg valorizált visszafizetése mellett, amelyet a földért annak idején kapott. Ennek az elvnek a figyelembe vételével kellene annak is visszaadni a földet, vagy kártalanítani, akitől a szövetkezet 1968 után - mint volt "haszonbérbeadótól" megváltotta. A visszaigénylők és kártalanítandók, de ugyanígy a korábbi "kényszerfelajánlók" is annyit lennének kötelesek valorizált összegben a szövetkezetnek visszafizetni, mint amennyit annak idején kaptak.

Megítélésem szerint azok irányában, akik az államnak "ajánlották fel" a földet, vagy kényszerelhagyás miatt földjük állami tulajdonba került, az államnak, nem pedig a szövetkezetnek kell a kártalanítási kötelezettséget viselni. Jóllehet legtöbbször e földek állami tartalékként a termelőszövetkezetek használatába kerültek, 1968 után viszont többségük megváltás címén szövetkezeti tulajdonba ment át. Az így szövetkezeti tulajdonba átkerült földeket a szövetkezetek részére indokolt megmenteni, mivel így a szövetkezet akár közös művelési lehetőség fenntartásával, akár szakszövetkezeti jellegű bérbeadással /az a korszerűbb/ munkahely-

teremtő , foglalkozást, megélhetést biztosító tényező lehet, a növekvő munkanélküliségi veszélyhelyzet körülményei között. Ugyanakkor azonban azt a tényt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az utóbbi egy éven belül több tsz.kivül-állóknak vagy külföldieknek felparcellázva értékesítette azokat a földterületeit, amelyeket üzletrészként nem oszt-hatott fel a tagok között. Ez a folyamat most is tart, ami-nek célja, hogy megghiúsítsák a földvisszaigénylések telje-síthetőségét. Ezekben az esetekben megítélésem szerint a szövetkezet az államtól tulajdonába került földekkel is helytállni tartozik, mivel a rosszhiszemű földelvonás egy-értelműen kimutatható.

A földkiadásokkal kapcsolatosan felmerül még az is, hogy a régi tulajdont kell-e visszaadni, vagy máshol is ki-adható a föld? Ez annál is inkább érdekes, mert az 1945 előtti egyéni családi kisbirtok is átlag 8-10 kis területen feküdt szétszórva. Ilymódon korszerű mezőgazdasági művelést folytatni nem lehet. A tsz-esítéssel egy tagba kerültek a táblák. Igaz, hogy összevonásokkal ez a folyamat már túlmé-retezetté vált. Egészséges méretekben azonban a táblaössze-vonások előnyeit indokolt fenntartani. Ezért arra kell töre-kedni, hogy a jogosan igénylők lehetőleg egy tagban kapják meg földjüket még akkor is, ha ez eltér az eredeti birtok - és tulajdoni fekvéstől. Figyelembe véve pedig azt, hogy a legtöbb földvisszaigénylő az intenzív gazdálkodás modern eszközeivel nem rendelkezik, a szövetkezet gépparkját és javító-karbantartó műhelyét továbbra is indokolt fenntarta-ni. Ennek bázisára az egyéni farmgazdaságok gépi ellátásá-ra a franciákéhoz hasonló gépkiszolgáló szövetkezetek szer-vezhetők. Ugyanakkor a franciországi gépkiszolgáló szövet-kezetek /CUMA/ alapszabályi uton arra kötelezik tagjaikat, hogy önkéntes földcserékkel vonják egy tagba földjeiket gé-pi megművelésük megkönnyítése és olcsóbbá tétele végett. Ezen kívül az eddig nagyüzemileg hasznosított állattenyész-

tési férőhelyek, istállók és baromfinevelők "üzletházaszerűen" egyéni farmerek részére bérbeadhatók lennének, csak úgy, mint a szövetkezeti tulajdonban maradt földek.

A várhatóan Magyarországon rövidesen kialakuló egyéni - családi farm - mezőgazdasági rendszerben a farmer valóságos piacgazdaság viszonyai között rá lesz utalva a fejlett nyugati- és északeurópai államokban jól bevált mezőgazdasági beszerző-értékesítő, gépkiszolgáló, termékfeldolgozó és szaktanácsadó szövetkezetek működésére. Ezek igen jelentős szakmai, technikai és marketing szolgáltatásokkal tudják a kölcsönös segítségnyújtás szövetkezeti elve alapján erősíteni a családi farmervállalkozásokat. Ezért arra kell törekedni, hogy mind a régi tagok, mind az újonnan földhöz jutók - beleértve a korábbi földtulajdonukat visszaigénylő "repartíció" gazdákat is - tagsági viszonyt létesítsenek a szövetkezettel és hozzájáruljanak ahhoz, hogy földjeik egymás szomszédságában, egy tagban helyezkedjenek el. Ilyen folyamat már az 1980-as évek elejétől tapasztalható a Kecskemét-környéki szőlő és bortermelő szakszövetkezeteknél a szőlőültetvények esetében. Mindehhez azonban a régi tagok és az újonnan várt farmerek érdekét és kedvét fel kell kelteni.

Ez pedig azt igényli, hogy a jelenlegi agrárszövetkezetekben sürgősen tartsanak új választásokat, amelyek, lehetővé teszik, hogy az állampárt- pártállam által a tagságra oktrojált vezetői kar a tagság akaratát tükrözve cserélődjön le, a kényszerösszevont szövetkezetek a szorosan egybe tartozó és azonos érdekeltségű közösségi igények szerint szétváljanak, a kolhoz típus maradványai pedig egy vegyes típusú, rugalmas formájú egyéni vállalkozást kiegészítő agrárszövetkezeti formába szívódnak fel.

Egy ilyen alulról szerveződő demokratikus agrárszövetkezeti modell népszerűsége és gazdasági hatékonyságáé még két tényező realizálódását igényli. Az egyik, hogy a megválasz-

tott vezetők ne idegenedhessenek el a tagoktól, vagyis a szövetkezet a tagok, ne pedig a vezető "management" és rajtuk keresztül a terményfelvásárló partnerek érdekeit képviselje. E problémák a gyakorlatban minduntalan visszatérnek. Ezért helyes volna, ha a leendő jogi szabályozás előírná, hogy a második ciklusra ugyanaz a tisztségviselő csak minősített /2/3-os/ minden további ciklusra pedig csupán szigorítottan minősített /3/4-es/ szótöbbség mellett választható meg.

Ismét visszatérve a földvisszaadások és a kártalanítások problémájára, röviden reflektálni kívánunk arra a kérdésre, hogy melyik időszak tulajdoni állapota legyen az irányadó. Itt megint igen eltérők az álláspontok. Vannak, akik az 1967. évi "első földtörvényt" közvetlenül megelőző időszakot, vannak akik pedig a kulákosítással összefüggő faluról menekülést megelőző 1947-es állapotot kívánják alapul venni. Szerintem az 1959-es tsz. szervezést megelőző állapotot volna helyes célszerűségi megfontolásokból alapul venni, mivel az 1959. évi 9. tvr. 60 napos határidővel lehetővé tette az elhagyott, és ezért állami tulajdonba vett földek visszaigénylését. Aki viszont ezt menthető akadályoztatás, mint pl. külföldre távozás, vagy tájékoztatás elmulasztás, esetleg megfélemlítés miatt elmulasztotta és ezt valószínűsíti és egyuttal bizonyítja 1947-ben fennállt tulajdonjogát, a sérelem orvoslásától nem lenne szabad elzárkózni. Gyakorlatilag az 1959. évi állapotok kis csúsztatással meg-egyeznek az 1947-es állapotokkal.

Kérdéses még, hogy mi lehet a szerepe az önkormányzati tulajdonnak? 1988. februárjában az MTA. Közgazdaságtudományi Intézete által rendezett Tulajdoni Konferencián felmerült, hogy az mgtsz-eket felszámolva, az általuk használt földterületeket községi tulajdonba kellene venni és a község u.n. "municipiális részvénytársaságot" alkotva részvényjegyzés formájában hasznosítaná a földeket. E municipiális

RT. ugyanakkor haszonbérleti szerződések formájában adná ki művelésre a földeket és termékértékesítési szerződések útján szervezné a mezőgazdasági termékek forgalmát. Ezt a megoldást így elfogadni nem lehet. Ez ugyanis nem más, mint a kínai, a szovjet és a bolgár agrárreform egy piacgazdálkodásibb és polgári jogiasabb változata. Ennek ellenére azonban mégis van benne figyelemre méltó mag. Megítélésem szerint ugyanis mindazokat az ingatlanokat, amelyek 1949 előtt községi tulajdonban állottak, vissza kell adni a községnek, mivelhogy ez képezi önkormányzati működésének egyik lényeges alapját. Ezek között igen jelentősek voltak a községi legelők, rétek és erdők, homok-, kavics-, kő-, és anyagbányák, valamint a részben illetményföldek céljaira hasznosított szántók, gyümölcsösök /pedagógusok és községi hivatalnokok illetményföldjei/. Ezek közül az illetményhasznosításra nem szétosztottakkal gazdálkodhat maga a község, elsősorban saját közüzeme útján. Elképzelhetőnek tartjuk azonban azt is, hogy ezekkel az objektumokkal apportbevitel formájában betársul az előbb már vázolt megreformált agrárszövetkezetbe. Ehhez azonban szükséges, hogy az új magyar Szövetkezeti Törvény a Nyugat-európai jogok mintájára elismerje a jogi személyek szövetkezeti taggá válásának a lehetőségét. Ez egyúttal a szövetkezet tőkeerősítését is szolgálná, ugyanakkor a községi önkormányzat részére megpróbálná a külön közüzemi vállalkozás fenntartását. Ezáltal a községi önkormányzat is nagyobb jövedelemhez juthat.

Végezetül szükségét érzem, hogy az erdők, a legelők és a községi bányák állampolgári tulajdoni részarányának biztosításáról is néhány szót szóljak. A Kisgazda Párt 1990. márciusában elkészült földtörvény-tervezete minden erdőt és legelőt községi tulajdonba kíván adni, elutasítva az egyéni és a szövetkezeti tulajdont, valamint hasznosítást. E koncepció szerint az erdők tekintetében sem reprivatizációra, sem kártalanításra nem kerülne sor, hanem községi erdőbirtokossági társulat gazdálkodna valamennyi erdőn. Ugyanakkor ezeket az

erdőket egyenlő arányok szerint kívánná a törvény eszmeileg felosztani és eladni magán-, vagy jogi személyek részére. Ha ez a cél - és az én szövegértelmezésem szerint a tervezetből ez tűnik ki - akkor az egyrészt ellentmondásban áll a Kisgazda Párt által a termőföldekre meghírdetett teljes reprivatizációs és reparációs elvvel, másrészt igazságtalan is.

Megfelelő megoldásnak az olyan erdőbirtokossági társulatot vagy erdőfenntartó szövetkezetet tartanám, amelyben a falu is a visszakapott saját erdeivel, a korábbi erdőtulajdonosok pedig a szintén visszaigényelt erdőrészarányaikkal lennének tagok. Ugyanakkor mindenki a saját tulajdoni részaránya szerint részesülne a gazdálkodás eredményéből. Ugyanezt kellene tenni a községi bányával is. A rentábilis gazdálkodás érdekében a két vállalkozás akár társulati, akár szövetkezeti formában is összekapcsolható volna. Minthogy a legelők korábban is községi tulajdonban voltak, a kisgazda földtörvénytervezet az összes védőgyepesített földet községi tulajdonba kívánja adni. Megfelelnek azonban arról, hogy ezek egy jelentős része magánszemélyektől a szövetkezetekhez került szántó volt, és csak azért járta ki a Tsz. a védőgyepesítésre az engedélyt, mert nem volt a megműveléshez kapacitása. Ezért az ilyen "védőgyep" - megítélésem szerint - a tulajdonosnak visszajár.

Dr. RAKVÁCS JÓZSEF:

FÖLDJOGI JOGALKOTÁS EGY BÍRÓ SZEMSZÜGÉBŐL

Ahogy hallgattam a tisztelt Kollégák hozzászólását, az az érzésem, hogy a föld-kérdés vitájából mi sem /már mint a bíróságok sem/ vonhatják ki majd magukat. Ha a törvény végrehajtásánál az érdekelt felek, vagy a hatóságok nem tudnak egységes álláspontra jutni, a jogalkotó - feltehetően - a vita eldöntését a bíróság hatáskörébe utalja: Ezt azért feltételezem, mert az elmúlt hónapok felgyorsult jogalkotási folyamatában azt tapasztaltuk, hogy az utóbbi évtizedekben soha nem látott mértékben bővítették a bíróságok hatáskörét.

Amíg az ötvenes, vagy még a hatvanas évek szabályozása is arra törekedett, hogy a vitát közvetlen helyben, pl. a munkahelyen vagy a helyi tanácson döntsék el, addig mára alaposan megfordult a helyzet. Olyan vitát is a bíróság hatáskörébe utaltak, ami - nézetem szerint - nem oda való.

Nehezen tudom megérteni, ha egy egyesület hoz egy határozatot és azt az egyesület tagja megtámadja, akkor azt miért a megyei, illetve a Legfelsőbb Bíróságnak kell elbírálnia.

Ha ma egy jogszabálytervezet készül, az arra illetékesek szakmai szempontból szinte ízekre szedik, de amikor a tervezet végén az áll, hogy pl. a határozat felülvizsgálatát a bíróságtól lehet kérni, akkor ezzel szinten mindenki egyetért. Ez az egyhangú egyetértés számunkra igen nagy megtiszteltetés, és nem is kívánjuk a ránk bízott feladatot elhárítani, de nem győzzük hangoztatni, hogy a bírói ítélkezésből ránk háruló terheknek egyre kevésbé tudunk eleget tenni. Az ok nagyon egyszerű. Hiányoznak a tárgyi

feltételek. Ezt azért bátorodom állítani, mert amióta elvégeztem az egyetemet, csak bíróságon voltam és minden szinten dolgoztam, amíg eljutottam a Legfelsőbb Bíróságra bírónak.

Aki járásbírói tárgyalásokra - még pedig a jelen levők közül ki ne járna - az láthatja, hogy milyen mostoha körülmények között dolgozunk. Az sem titok, hogy milyen az anyagi megbecsülésünk. Ez engem személy szerint azért szomorít el, mert sok kiváló jogász a bíróságon jól megtanulja a mesterségét, és utána olyan kitűnő ajánlatokat kap más szervektől, cégektől, hogy elhagyja a pályát. Bizony aki figyelemmel kíséri a Magyar Közlöny személyi részét, láthatja, hogy milyen nagy a bíráknál a fluktuáció.

Visszatérve az eredeti gondolathoz, azt mondanám: ha a föld-kérdéssel kapcsolatos vita végső soron a bíróság hatáskörébe fog tartozni, akkor én arra kérném az igen tisztelt jelen levő Kollégákat, hogy ezt ne hagyják szó nélkül. Ha Önök észrevételezik a jogszabályt, sziveskedjenek egy jó szót szólni értünk, és velünk együtt kérjék a bírói ítélkezés tárgyi feltételeinek megteremtését. Ezt azért látom szükségesnek, mert az itt elhangzott felszólalásokból kiderül, hogy igen bonyolult jogvitákról lesz szó.

Megemlíteném, hogy most tárgyalok egy ún. föld-ügyet. Egyik nagyvárosban társasházat építettek és a földnyilvántartás hiányossága miatt évek óta pereskednek. Azt akarják tisztázni, hogy az épület milyen részben épült - tévedésből - állami tulajdonban levő, és milyen részben személyi tulajdonban levő földterületen. Egy ilyen viszonylag kis földrészlet miatt már igen terjedelmes bizonyítást fogantatosítottunk, de még egyelőre semmire sem jutottunk. Képzeljük el, mi lesz, ha a tisztázandó kérdések számtalan, hatalmas földterületekre vonatkoznak.

Az idő rövidsége miatt még egy kérdést tömören elmon-

danék. Ióth Lajos kollégám volt szives emliteni azt a véleményét, hogy az 1987-es földtörvény túl sokat "markol" és olyan kérdést is szabályoz, ami nem oda való. Én elhiszem, hogy a jogalkotás szempontjából egyaránt ingatlan a szántóföld, az erdő, az állami tulajdonban levő lakóépület és az irodaház. A gyakorlatban azonban ezek valahogy nem azonos életviszonyokhoz tartoznak. Pl. Ünök mondták, hogy a termőföldnek nincs forgalma, nincs piaci értéke. Ugyanezt nem lehet elmondani a lakóingatlanokra, mert ezeknek van forgalma, és értékük is rohamosan emelkedik.

Az eltérést indokolhatnám a végrehajthatóság lehetőségeivel is. A törvény pl. mondhatja azt, hogy 750 ezer hektár termőföld tulajdoni és használati viszonya a mezőgazdasági év végével megváltozik. Ez a rendelkezés végrehajtható. De ezt nem lehet mondani 750 ezer tanácsi bérletre, mert a lakókat nem lehet kihelyezni, a tulajdonjogot nem lehet senkire ráerőltetni stb. Szóval én helyesebbnek látnám, ha a leendő földtörvény a föld kérdést szabályozná és nem térne ki a lakóépületekre, a nem lakás céljára szolgáló helyiségekre stb.

Dr. SZITA LÁSZLÓ:

IGAZSÁGTÉTEL - KÉRDŐJELEKKEL

A FKgP /a továbbiakban Kisgazdapárt/ választási kampányában döntő súlyt kapott az az elképzelés, hogy az 1947-es földtulajdoni viszonyokat kell visszaállítani. Bár e követelmény gyakbri hangoztatásán kívül a Kisgazdapárt semmiféle megoldást nem javasolt az ország tragikus gazdasági gondjainak megoldására, arra sem fordított figyelmet, hogy kidolgozza földprogramja megvalósításának részleteit. Így aztán a földkérdés kapcsán folytatott vita az általánosságok szintjén mozgott.

A Kisgazdapárt vezetői, tagjai és programjuk támogatói a következetes rendszerváltás elengedhetetlen feltételének tekintették az 1947-es földtulajdoni viszonyok helyreállításában megnyilvánuló "történelmi igazságtételt". Ezzel szemben az ellenzők szerint e program végrehajtása a viszonylagosan - a többi gazdasági ágazattal összehasonlítva - fejlett magyar mezőgazdaság tönkretételét jelentené, feltéve, - és ezt is többen kétségbe vonják - hogy a program a nyilvántartási és adminisztrációs problémák ellenére megvalósítható. A viták különösen aktuálisak és élesek, amióta kiderült, hogy a Kisgazdapárt kormányzati tényezővé, földprogramja pedig a kormányprogram részévé vált.

Természetesen senki sem vitatja, hogy az elmúlt évtizedekben a parasztokat rengeteg sérelem érte, igazságtalan és jogtalan intézkedések sújtották őket, mégis úgy vélem, mindez nem igazolhatja, és önmagában nem is igazolja a több mint 40 évvel ezelőtti tulajdoni viszonyok visszaállítását.

Először is számomra érthetetlen, hogy miért kellene

az 1947-es állapotot irányadónak tekinteni. Természetesen ismerem az ezt megalapozó érvelést, mely szerint 1947-re már befejeződött a földosztás, viszont még nem kezdődött meg a tsz-szervezés.

A Kisgazdapárt programja azonban nem tesz különbséget a tervezett igazságtétel során az akkor hatályos jogszabály alapján végrehajtott, de kétségtelenül igazságtalan intézkedések és a jogszabályba ütköző akciók között, hanem mind-egyiket orvosolandónak tartja.

Ha elfogadjuk, hogy az egykor jogszerű, de ma jogszerűtlennek és méltánytalannak tartott intézkedések is orvoslásra szorulnak, akkor még a földosztás során végrehajtott tulajdoni változásokat is visszaállítandónak kellene tekintenünk, hiszen ma korlátozás nélkül lehet földtulajdont szerezni, és semmi okát nem látjuk, hogy a 100 holdnál nagyobb birtokokat korlátozzuk vagy felszámoljuk. Ugyanezen megfontolás alapján vissza kellene adni volt tulajdonosaiknak a bérházakat, a műhelyeket, a gyárakat, a bankokat, a bányákat... vagyis mindent.

Úgy gondolom tehát, hogy az 1947-es állapotokhoz való visszatérésnek nincs elvi alapja, de ha lenne is ilyen elvi alap, akkor is igen gondosan meg kellene vizsgálni, vajon racionális-e, gazdasági fejlődésünket segíti-e ez a lépés. Az új kormánynak mindennekelőtt a jövőt kell kedvező irányba befolyásolnia, és a múltban elkövetett jogtalanságok, igazságtalanságok orvoslására csak akkor vállalkozhat, ha ez nem veszélyezteti, hanem segíti a gazdasági fejlődést.

Röviden tekintsük át, milyen következményei lennének a kisgazdapárti program végrehajtásának.

Az 1947-es tulajdoni állapot visszaállítása mindennekelőtt azt jelentené, hogy több százezer embernek lenne néhány hektár mezőgazdasági földterület felett tulajdonjoga. Ha a régi-új tulajdonosok többsége vagy közülük sokan ma-

guk akarnának mezőgazdasági termelést folytatni - a Kisgazdapárt reményei szerint a városokban keletkező munkanélküliek problémáját is a mezőgazdaság tudja megoldani - annak kettős hatása lenne.

a/ Egyrészt a mezőgazdasági nagyüzemek területe jelentősen csökkenne, ami nemcsak üzemszerkezeti gondokat, hanem az eddiginél sokkal jelentősebb falusi munkanélküliséget is okozna.

b/ Másrészt olyan néhány hektáros kisüzemek jönnének létre, melyek már 40 éve is korszerűtlenek voltak, és az azóta bekövetkezett technikai fejlődés eredményeként világszerte tovább növekedett az optimális üzemméret. Talán nem szükséges részletesen ecsetelni, hogy milyen egyéni és társadalmi problémákon, fájdalmon keresztül vezetne az út a gazdaságtalan kisüzemek sokaságától a korszerű, esetleg 100 hektár nagyságú farmergazdaságokig. Ha viszont a tulajdonosok nem maguk művelnék meg a földjüket, akkor a szövetkezeteknek, állami gazdaságoknak esetleg több száz tulajdonossal kellene tárgyalni a földbérlet feltételeiről. Ezek a tárgyalások az átmenet idejére igencsak megnehezítenék a normális mezőgazdasági termelést, és a bérleti díjak jelentős áremelést okoznának. Az áremelkedés nemcsak a lakosság életkörülményeit tenné nehezebbé, hanem egyben a mezőgazdasági termékek exportját, és az ebből származó - csőd szélén álló gazdaságunk számára nélkülözhetetlen - dollárelszámolású aktívum elérését is.

Úgy gondolom, hogy az előbbiekből csak vázlatosan ismertetett okok miatt a Kisgazdapárt földprogramját - mivel nem következetes elvi alapon nyugszik és gazdasági gondjaink megoldását sem segítené - el kell vetnünk.

A magyar mezőgazdaság átalakításához - még ha el is ítéljük az elmúlt 43 év jogtalanságait - a mára kialakult helyzetből, azt figyelembe véve kell kiindulni. Így a mező-

gazdasági termelőszövetkezeteket kell valódi, a tagok érdekességén alapuló szövetkezetekké átalakítani. Természetesen a tagot meg kell, hogy illessze az a jog, hogy az általa bevitt vagyont kivihesse a szövetkezetből, és azon egyéni gazdálkodást folytasson, vagy más módon hasznosítsa. Ugyanakkor - véleményem szerint - meg kell akadályozni azt, hogy a jelenlegi tagok a termelőszövetkezet teljes vagyonát - azt is, amit alacsony megváltási árért szerzett meg a szövetkezet - maguk közt bármilyen formában nevesítsék és felosszák.

Véleményem szerint a termelőszövetkezetekbe 1959 után bevitt és megváltás útján tsz. tulajdonba került ingatlanok tulajdonosait /ezek örököseit/ kellene kártalanítani. Ennek jogi indoka az, hogy az 1957. évi 10. tvr. lehetőséget biztosított a korábban elkövetett jogsértések orvoslására.

A kártalanítás összegét úgy kellene megállapítani, hogy a korábban megváltási árként kifizetett összeg jelenlegi értékével csökkentenénk a bevitt földterület mai forgalmi értékét. Azonban a kártalanítási összeg megtérítésére én nem a mezőgazdasági termelőszövetkezeteket, hanem az államot kötelezném, hiszen egyrészt a megváltási szabályok a termelőszövetkezetekre is kötelezőek voltak, másrészt az elmúlt évtizedek során a mezőgazdaságban keletkező nyereséget különböző csatornákon keresztül más ágazatokba szivattyúzták át. A kártalanítás módját úgy tartanám a legcélszerűbbnek, ha az nem pénzzel történne, /hiszen ez az állami költségvetést valószínűleg túlságosan megterhelné/ hanem az értékesítésre kerülő állami vállalatok részvénytársaságainak egy részét kapnák meg a volt tulajdonosok, illetve örököseik. Ilyen módon elkerülhető lenne az, hogy gazdasági életünkben komolyabb megrázkódtatást okozzon a földkérdés megoldása.

Dr. TÓTH FERENC:

KIK IGÉNYLIK A FÖLDTULAJDONT ?

/A Földnyilvántartás néhány gondja./

A címben feltett kérdésre - a Csongrád megyében dolgozó földhivatalok tapasztalatai alapján - a válasz eléggé egyszerű. Elsősorban, néhány kivételtől eltekintve azok, akik jelenleg nem tsz. tagok, vagy tsz. nyugdíjasok, akiknek valamikor /1967 után/ megváltották a földjét, akik valamilyen módon elhagyták vagy elkobozták tőlük, vagy földrendezésbe esett, de eddig nem ösztönözte őket valódi érdek arra sem, hogy megkeressék hol kaptak esetleg helyette cserföldet, milyen minőségű az, stb. Az a tény, hogy az elhagyott és elkobzott földek államosításra kerültek, azok további sorsa /az 50-es évek "hagyatéka"/ nem követhető névszerint. Talán nem felesleges arra emlékeztetni, hogy a földosztást követően - akkor a háborús károk miatt - nem tudtak, vagy nem is akartak/?/ olyan közgazdasági környezetet teremteni a parasztságnak, hogy a föld tisztességes megélhetést nyújtson számára. A cél az volt, hogy teljesen felszámolni a föld magántulajdonát, és állami, szövetkezeti földtulajdonon alapuló nagyüzemek /csak nagyüzemek!/ termeljék meg a szükséges élelmiszereket, könnyűipari alapanyagokat. Ennek megfelelően jogszabályokkal fokozatosan korlátozták /én úgy mondanám, hogy sorvasztották!/ a földmagántulajdont. "Sikerült" is olyan intézkedéseket hozni, mint pl. az adó, a beszolgáltatás, a felvásárlási árak mesterséges leszorítása, a föld /nemzeti kincs létére/ értékének, árának "elfeledtetése" stb. Ezek azt eredményezték, hogy a 40 év alatt nem született olyan intézkedés, amely a magántulajdonosok számára segített volna a föld megműveléséhez szükséges eszközök megszerzésében, de még gyártatásában

sem! Nem akarom ezzel azt mondani, hogy ilyen közgazdasági környezet miatt minden parasztgazda önként vitte be földjét és eszközeit a tsz.-ekbe, mert ez nem így volt, sőt! ... Ma már nem olyan, hanem jóval magasabb hatékonyságú eszközökre /gépek, berendezések/ lenne szükség. Versenyképes csak így lehetne, a mai generáció csak így maradna szívesen a falun.

Attól félek, hogy sok tisztességes paraszt ember sem mérlegeli teljes higgadtsággal a jelenlegi helyzetet, inkább csak régi fájdalmaik diktálta "indulatból" kéri vissza a földtulajdonukat.

Természetesen vannak akik azért, mert gazdálkodni akarnak, földművelésből kívánnak megélni, talán jobban, mint eddig. Ők azok, akik tőkével /pénzzel/ rendelkeznek és azt földbe kívánják fektetni. A másik rétegbe tartozók jelenleg is szakszövetkezetekben dolgoznak, a tagi gazdaságokban döntően saját eszközeikkel és saját, családi munkájukkal művelnek több ha-t, még ehhez visszakerik volt földjeiket vagy egy részét, vagy esetleg vásárolnak hozzá. Ők azok, akiknél el tudom képzelni, hogy néhány éven belül farmergazdaságot is ki tudnak alakítani, mert a feltételek megteremtéséhez legközelebb állnak. Vannak akik új formában akarnak szövetkezni, a föld valódi magántulajdona és valódi önkéntességi alapon! Őket azért nem sorolom mégsem teljesen külön kategóriába, mert ehhez is tőke kell, mégha viszonylag, egy főre számítva kevesebb is, mint aki teljesen önállóan próbálkozik.

Vannak akik nem is titkolják /vannak akik igen!/, hogy azért kell a föld, mert abból bizony "pénzt akarnak csinálni", de nem a megműveléssel hanem értékesítésével vagy a bérbeadásával. Ők általában az örökösök, a városban élő és dolgozó volt paraszti családok. Itt már nagyon sok a kérdőjel.

Véleményem szerint, amennyiben nem sikerül a mezőgazda-

sági ágazatot megfelelő közgazdasági környezetbe helyezni, tehát megfelelő állami támogatást, felvásárlási árat, ipari termékek árát, biztosabb értékesítést stb. biztosítani, akkor legjobb esetben marad, esetleg tovább romlik a jelenlegi 5-10 %-os tiszta nyereség, ezért pedig nem igen fognak nagy tömegben földet vásárolni vagy visszakérni akkor, amikor a bank már 25-30 %-os mértékű kamattal fizet a tőke után.

Van aki újra gondolja az egészet, de sokan vannak, akik inkább az érzelmekre hallgatva nem is gondolnak talán arra, hogy miből, hogyan, mivel és kivel fogják megművelni, vagy kinek fogják majd eladni /lesz-e vevő?/ a földet, de mégis kérik vissza /ha majd a törvény azt lehetővé teszi, mert "csak így lesz lelki nyugalmuk", mondják.

Vannak akik nem kérik vissza földtulajdonukat vagy örökségüket, de jogot tartanak a kártérítésre /kártalanításra/. Róluk azért nem szólok most részletesebben, mert ez csak részben földügyi kérdés. Véleményem szerint nem vitatható a kártérítési /kártalanítási/ igény jogossága, itt csupán a hogyan és miből lehet a kérdés. Ehhez forrást kell teremteni, mégpedig társadalmi alap létrehozásával, hiszen a föld hasznát, az egész társadalom élte fel, nem csak a tsz. tagok, a mezőgazdaságban dolgozók. Ez tehát társadalmi ügy kell hogy legyen, mert csak ilyen alapon lehet megkísérelni a társadalmi igazságtétel szolgáltatását.

Vannak akik azt szeretnék, ha az eredeti földtulajdonukat, az eredeti helyén kapnák vissza. Ez minden jószándék ellenére sem valósítható meg több okból. Csak néhányat említek ezek közül, de előbb megjegyzem, hogy véleményem szerint teljes igazságot, mindenkire nézve igazságos "visszarendezést" már lehetetlennek tartok. Csak egy új, általános földosztást végrehajtva lehetne a volt tulajdonosok egy részének eredeti földtulajdonát visszaadni. Ehhez, többek között, arra is szükség lenne, hogy a jelenlegi nagyüzemeket fel kellene oszlatni. Ennek az ételkészítés ellátásra beláthatatlan következményei lennének, nem is beszélve a nemzeti

vagyon egy részének /"közös vagyon"/ elpazarlásáról. Az ország élelmiszer ellátását, minden hibája ellenére is, a jelenlegi szerkezetű mezőgazdaság oldotta meg!

Ugyanakkor a volt szántó művelési ágú területek egy része a 40 év alatt különböző céllal igénybe is lett véve, pl. lakóterületté, erdővé, csatornává, úttá, vasúttá, gyárrá stb. vált. Ezeket a területeket már szintén nem lehetne az eredeti tulajdonosoknak visszaadni. Tehát az "eredeti igényeket" csak az igénylők egy részének - felbecsülhetetlen áron - lehetne biztosítani, a másik részének már emberi akaratától függetlenül is lehetetlen lenne; így ez is csak részigazságságot szolgáltatna.

Biztos vagyok benne, és ezt természetesen is tartom, hogy az új Országgyűlés, Kormány egyik első intézkedései közé fogja sorolni a földkérdést. A társadalmi várakozás felfokozott.

Vannak akik úgy gondolják, hogy a földtulajdon rendezésével, a régi sérelmek nagy részének tisztázásával talán a mezőgazdaság legégetőbb problémája meg is oldódik. Én ezt nem egészen így látom.

Nagyon fontos kérdésnek tartom a tulajdonrendezést, mert ez is kell a társadalmi békéhez, de ezzel a mezőgazdaság igazi, valódi problémái még nem oldódnak meg. Véleményem szerint ugyanis a mezőgazdaság mint ágazat még gyorsabb fejlődésének /ezzel együtt a falvakban is/ alapvető akadályai mégsem a tulajdonviszonyokban, hanem a nem megfelelően kialakított közgazdasági környezetben keresendő. Úgy látom ugyanis, hogy amennyiben "csak" a tulajdoni viszonyokat rendezzük, ez félmegoldást hoz, hiszen akkor - a jelenlegi helyzetet figyelembe véve - nem lehet megélni a földből.

Ma is vannak jelentős földterületek, ahol nem hatékonyan termelnek, vannak parlagon hagyottak is, de a jövőben - az előzőekből következően - sokszorosan több lesz a par-

lagterület. Vagy azért mert a tulajdonos eladásra szánta, de nem tudja eladni, vagy mert nem sikerült hatékonyan megművelnie, stb. Most sem úgy bánunk "nemzeti kincsünk"-kel, mint ahogy kellene, kérdés, hogy szabad-e még ennél is rosszabbul gazdálkodni vele?

Mielőtt valaki úgy gondolná, hogy a földmagántulajdon ellensége vagyok, kijelentem, hogy a magántulajdonon alapuló /magántulajdonból kiinduló/ vegyes-tulajdonú mezőgazdaságot tartok csak életképesnek. Ugyanakkor vallom, hogy nagyon nagy kárt tennénk a parasztember földhöz-ragaszkodó önérzetében, ha "csak" földtulajdont adunk neki, de azt nem tudjuk megfelelő közgazdasági környezetbe helyezni, úgy érezheti, hogy becsaptuk. Ezért nem tartom szerencsésnek elválasztani, illetve külön szorgalmazni a földtulajdoni reformot, mert ha a mezőgazdaság jövedelmezőségét /magasabb felvásárlási árak, az ipari termékek árainak mérsékelése, az alapvető élelmiszertermelés dotálása, biztosabb piac stb./ nem tudjuk helyreállítani, akkor semmit sem oldottunk meg. Hogy ezt meg lehessen tenni, nemcsak az akaraton fog múlni, hanem az ország egész gazdálkodásán!

Ki kapjon földet? Azt javaslom, hogy mindenki kapjon, aki akar! Minden tulajdoni korlátozás nélkül. Nemcsak a volt földtulajdonosokra gondolok, hanem azokra is, akiknek soha sem volt. Akinek van vagy bizonyíthatóan volt, ezen a jogon; akinek nem volt, állampolgári jogon kapna földtulajdont - alacsony megváltási árért - juttatásként az állami tulajdonú földekből. Ugyanakkor, mivel a föld "nemzeti kincs", nem lehet vele pazarolni, csak a jó gazda gondosságával megművelni, tehát a földhasználatot már nem lenne érdemes - szerintem - szabadon kezelni, sőt!

Szigorú követelményeket kellene tehát törvénybe iktatni, s így pl. súlyosan büntetni azt, aki nem a jó gazda gondosságával műveli meg földjét vagy parlagon hagyja, vagy a földminőséget rontó tevékenységet végez, stb. Át kell

venni sok jó tapasztalatot a fejlett mezőgazdasággal rendelkező Nyugat-európai országoktól, mint pl. Hollandia, Dánia, NSZK, stb. Onnan sem mindent érdemes másolni, hiszen van ahol pl. szaktudáshoz, élethivatásszerű földműveléshez /ez utóbbi nálunk is volt már!/ stb. kötik a földhözjuttatást. Szerintem ez már legyen az állampolgári felelősség kategóriájába tartozó kérdés. Döntse el minden érintett önmaga, hogy meg tud-e felelni a követelményeknek vagy nem.

Amennyiben felelőtlenül bánik bárki - legyen az szövetkezet, állami gazdaság vagy magánszemély - a közös kincsünkkel, úgy legyen annak szigorú következménye, szankciója. Ne úgy, mint eddig! Ha ezt meg tudjuk valósítani - amiben bízik a jövőben - akkor lesz virágzó mezőgazdaságunk és ki tudjuk "szűrni" azt a réteget, amelyik csak "nagy üzlet" reményében, spekulációs célokkal szándékozik földtulajdont visszakapni vagy szerezni. A földtulajdon reformja mellett ki kell dolgozni - pl. Holland mintára - a földbérlet intézményét is.

Meddig menjünk vissza? Sok megközelítésben, szerencsére már több agrárközgazdász és mások véleményét is lehetett olvasni ezzel kapcsolatban. Itt most én vázlatos történelmi áttekintést kívánok adni e kérdésről, a tények rövid ismertetésével.

Célom, hogy érzékeltessem a földnyilvántartás sajátosságait, ill. gondjait. Nem mást, mint azt szeretném hangsúlyozni, hogy e kérdésben is a realitások talaján kell maradni, mert esetleg egy nagyon becsületes, jószándékú kezdeményezés is a visszájára fordulhat.

1945. március 15.-én megjelent: "a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhöz juttatásáról" szóló rendelet. A földosztás céljára a mezőgazdaságilag művelhető földterület 34,8 %-át 5.600.000 kat.holdat vontak be. Igénybe vették a 100 /kivételként a 200, illetve 300/

kat. holdat meghaladó földbirtokokat, a háborús bűnösök, vállalatok, intézetek, alapítványok stb. birtokait. A gazdaságok száma 662.000-el nőtt, vagyis nem államosítás történt, hanem a földmagántulajdon vált általánossá. A földreformot követően az általános szerzési jogcímeken kívül az állam csak kártalanítással vagy földfelajánlással szerezhethetett tulajdont. Nem minden esetben történt intézkedés azonban ennek telekkönyvi bejegyzése iránt.

A kormány 1948-ban felfüggesztette az ingatlanforgalmat, majd 1950-től az átruházáshoz engedélyt kellett kérni. Ezek a korlátozások, valamint a pénzügyi és begyűjtési rendelkezések arra ösztönözték a földtulajdonosokat, hogy az államnak ajánlják fel földjüket. A vételár az aranykorona 45 szöröse volt, a "kétlakiak"-nál 80-szorosáig terjedt.

A földjük megművelését elmulasztó tulajdonosok földjét már 1954-től kényszerhasznosításba kellett venni.

A termelőszövetkezetekbe lépett egyéni földtulajdonosok földjeiket közös használatra egyesítették ugyan, de a korlátozott magántulajdon megmaradt.

Az egyénileg gazdálkodók tulajdonukkal szabadon rendelkezhettek, de előfordultak olyan esetek, hogy egyes földeket, a jogszabályi előírások ellenére, kártalanítás nélkül vettek igénybe.

1949-ben a földreformot jogszabályok zárták le, azzal kapcsolatos jogosultságot már sem bírósági, sem államigazgatási szervek nem állapíthattak meg.

A földreform során házhely céljára vagy közérdekből igénybevett ingatlan kártalanítási árának kifizetésére megállapított korábbi, 10 éves határidőt meghosszabbították a törvényhozás újabb intézkedéséig. A kifizetésre vonatkozó igény tehát nem évült el, de ennek feltétele volt, hogy az 1957. évi 10. tvr. hatálybalépése előtt határozatilag a jogosultságot elismerték, és a kártalanításra a törvényhozás új ren-

delkezést hoz. Eddig nem hozott! Ez a lehetőség tehát rendkívül szűk körű és korlátozott.

Lehetőséget biztosítottak a jogszabályok részleges és általános tagosításokra, majd földrendezésre.

A földmagántulajdon korlátozásával párhuzamosan 1948-tól - 1960-ig, átmeneti visszaesésekkel, folyamatos volt a mezőgazdaság "szocialista" átalakulása.

A következőkben néhány idézetet sorolok fel az 1951. évi tagosítás végrehajtásához szóló Utasításból.

17. oldal: a tsz. ingatlanainak számbavétele kétféle módon történhetik aszerint, hogy a tsz. a tagjairól számbavétel céljára alkalmas nyilvántartást vezet, vagy azzal nem rendelkezik. Ha nem rendelkezik, a korábban összevont területeket összesítve kell bejegyezni ugyancsak a tagok számát is.
20. oldal: a belterületeket és zártkerteket nem egyéni tulajdon szerint, hanem egy-egy tételben kell kimutatni.
22. oldal: a számbavétel nem terjed ki a termelőszövetkezetnek és az állami gazdaságnak azokra az ingatlanaira, melyeket korábbi tagosítás folyamán táblában már összevontak.
31. oldal: az a dolgozó paraszt, akinek telekkönyvön kívüli tulajdonát a tagosításba bevonták mutassa be a megszerző okiratot. Ezek hiányában a felvett és hitelesített tanúvallomásokat.
53. oldal: Az egyéni gazdálkodók csereingatlanának birtokbaadását nem akadályozza, ha az érdekelt nem jelenik meg.

Talán érzékelhető az idézetekből, hogy a tulajdoni kérdéseket szabadon, esetenként szabadosan kezelték. Nem

várható el tehát sem a telekkönyvi, sem a kataszteri nyilvántartástól, hogy választ adjon olyan személyi tulajdonra vonatkozó kérdésekre, melyek a nyilvántartásokba nem is lettek felvéve.

Fontos határhőnek tekintendő azonban az 1957. évi 10. sz. tvr. és kiegészítő jogszabályainak megjelenése. Ez pontos határidőt - 1957. február 28 - jelölt meg. Ez egyedülálló a földügyi területen. Eddig kérhették ugyanis az 1949. szeptember 1. és 1957. február 3. között kártalanítás nélkül igénybe vett földek tulajdonosai a földkártalanítást. A jogszabályok több feltételt is előírtak, pl. az élethivatássszerű földműveléssel foglalkozók 10 holdat, egyéb személyek 1 kát. holdat kaphattak, valamint azok is, akik 1953. augusztus 1-e után felajánlották földjeiket. Aki a kérelem előterjesztésére az előírt határidőt elmulasztotta, később már sem bírói, sem államigazgatási úton földkártalanítást nem érvényesíthetett. Innen kezdődően a földtulajdoni változások elfogadhatóan követhetők.

A következő általános érvényű feladat a földtulajdonosi viszonyok megállapítására, rendezésére az 1967. évi IV. tv. alapján adódott. A számbavételek eredménye úgynevezett részaránykimutatásokban került rögzítésre. Ebből a mai körzeti földhivatal, a telekkönyv, a községi tanács és az érdekelt termelészövetkezet is kapott. Továbbvezetésük azonban így eltért némileg egymástól. Ezért a későbbi években összegyűjtésükről, egyezővé tételükről, majd beköltetésükről csak teljesen öntevékenyen egyik munkatársunk gondoskodott. Ezek a könyvek képezik az alapját a jelenlegi tulajdoni nyilvántartásnak. Vezetésük /elhalálozás, kilépés stb./ folyamatos 2 példányban, egy az mgtsz.-eknél, egy az ingatlannyilvántartásban. Egy alkalommal ugyan gépi feldolgozás keretében a területeket hektárra, illetve négyzetméterre átszámították, de a művelési ág és aranykorona értékek változatlanul megmaradtak.

Őszintén be kell ismerni azt is mint tény, hogy az elmúlt 40 év földbirtokpolitikája - mint korábban már kifejtettem - nem a magán, hanem az állami és a szövetkezeti tulajdon fontosságát hirdette. Ebből következik, hogy sem az állami nyilvántartás, de még az állampolgár sem fordított kellő figyelmet a magántulajdon nyilvántartására. Gondolok itt pl. a földreform végrehajtásakor készült kiosztási földkönyvekre, kataszteri birtokívekre, birtokbaadási jegyzőkönyvekre, telekkönyvi végzésekre, telekkönyvi betétekre, a tényleges birtokosok jegyzékére, kiosztási birtokívekre stb. Az előbbiekből egy része hiányosan van meg a hivataloknál. Ezek nélkül pedig vagy lehetetlen, vagy csak hosszadalmas bírói tortúrával lehet tisztázni a tulajdonosi jogosultságot.

Az is tény, hogy nincs olyan írat a földhivataloknál sem, amiből a tulajdonos ne kapott volna példányt. Feltételezve természetesen, ha egyáltalán készült ilyen, annak a tulajdonosnál kell elsősorban meglennie.

Végezetül idetartozónak ítélek meg még egy dolgot, ez pedig a folyamatosság kérdése. Ugyanis lényegében hiába találjuk meg pl., hogy valakinek 1947-ben mennyi földje volt, azt kellene tudni nyomon követni, hogy mi történt vele; mennyiben elhagyta, felajánlotta, kisajátításra került stb., jelenleg nem ítélném meg részünkről az, hogy a "mozgás" milyen körülmények hatására történt.

Dr. ZSÓHÁR ANDRÁS:

A FÖLDTULAJDONVISZONYOK ÚJRARENDEZÉSÉRŐL

A rendszerváltozás ideológiai, politikai és jogi következményekkel jár. A gazdasági racionalitás szempontjai a történelem eddigi tapasztalatai szerint ilyenkor háttérbe szorulnak. A tudományos és a gyakorlati szakembereknek erkölcsi kötelessége a közhangulat túlzásaira, a pártérdekeket szolgáló kodifikáció veszélyeire a figyelmet felhívni, és megvalósítható megoldási javaslatokat tenni. A vitákban dominál a múlt teljes tagadása, az értékek elismerése és megőrzése kissé háttérbe szorul.

A szövetkezeti tulajdon kategóriáját, fogalmát napjainkban illik megtagadni, a jogrendszerből kiiktatni. Nem feledhetjük azonban, hogy egy meghatározott reformidőszakban fontos garanciális és állampolgári jogokat védő funkciója is volt. Ezért azokat a tudományos erőket, politikai és gyakorlati szakembereket, akik a szövetkezeti tulajdon intézményének kimunkálásához hozzájárultak, nem tekinthetjük a pártállami rendszer védelmezőjének, hanem reformátorainak.

Az állami tulajdon primátusa, mint a társadalmi tulajdon majdnem kizárólagos formája elleni harc, az ideológiai eretnesség vádjá miatt nem jelentkezhett a magántulajdon fogalmának égisze alatt, hanem új köntöst keresett. Egyfelől a személyi tulajdon, később az állampolgári tulajdon, majd a csoporttulajdon, szövetkezeti tulajdon kategóriájában tört utat magának. A szövetkezeti tulajdon, mint csoporttulajdon az állampolgárok magántulajdonának szervezett formájaként egyenrangúvá vált az állami tulajdonnal, így a társadalmi tulajdon egyik formájaként lett elismervé, azt

a praktikus célt szolgálta, hogy a piaci kapcsolatokban a tulajdonra épülő tevékenység szabadabbá válhasson és ne érje diszkrimináció. A csoport tagjai csak önkormányzati rendszerben, kollektíven gyakorolhatták rendelkezési jogukat, ez egyfajta belső korlátozást jelentett, de lehetőséget adott a magántulajdon korlátozott fejlődésének. Ennyit a szövetkezeti tulajdon múltbeli kezeléséről.

A szövetkezeti tulajdon, a szövetkezeti vagyon, s különösen a szövetkezeti földtulajdon és földhasználat jogi intézményrendszerének visszahelyezése az Alkotmányba, a Polgári Törvénykönyvbe, a rendszerváltás alapvető kérdése. Ennek során a hangulati elemektől, az igazságszótó szándékoktól elvonatkoztatva, az egyetemes emberi és polgári jogokkal összhangban álló modern jogrendszer kell, hogy szemünk előtt lebegjen.

Nem fordulhatunk nemzeti nosztalgiával a feudális múltban gyökerező hagyományainkhoz, el kell vonatkoztatnunk a jelen korszerűtlen gazdasági viszonyaitól, és az európai jogfejlődés áramlatába kell helyeznünk javaslatainkat.

Ebből következően a jóvátétel rendezése nem keveredhet össze a tulajdonreform, a privatizáció, a földkérdés újraszabályozásának kérdéseivel. Álláspontom szerint, egyidejűleg és egymással összhangban kell a megoldásokat kidolgozni, de az elfogadtatás sorrendje is lényeges kérdés. Legelőször egy jóvátételi törvénynek kellene meghatároznia valamennyi tulajdoni sérelmet szenvedett állampolgár kártalanításának módját, ütemét.

Az állampolgári egyenlőség elvéből következik, hogy nem lehet e körből kiemelni a volt földtulajdonosokat, ill. a kártalanítást csak rájuk szűkíteni. Le kell szögeznünk bármennyire fájdalmas is, a természetbeni kártalanításnak, az eredeti állapot helyreállításának nincs realitása. A

tulajdonosi jogok mechanikus visszaállítása valamilyen konkrét időpontra visszamenőleges hatállyal végelláthatatlan adminisztrációs terheket, jogi vitákat eredményezne, melynek költségei elérnék vagy meghaladnák a tényleges rehabilitáció költségeit. Ebben az összefüggésben Domé Györgyné - már hivatkozott- tanulmánya jól feldolgozza a jogsértő rendelkezéseket, melyek jogalapot adhatnak a kártalanítás megállapításához. Ugyanakkor a kisajátított, elvett, megváltott, elhagyott stb. földek egykori és jelenlegi értékének megállapítása, vagy a megváltott földek megváltáskori összegének piaci vagy nem piaci árként történő figyelembevétele, nem tisztázott. Mindenesetre a földtulajdon értékének megállapítása különböző kollektív tényezők figyelembevételével, valamint a valorizáció módszerével elméletileg kialakítható.

A kártalanítás értékének az ország teherbíró képességéhez igazodó egységes meghatározása, garantált kamatozása államkötvények kibocsátásával megoldható lenne. Ennek elsődleges forrása a privatizálásra kerülő állami tulajdon lehetne. Az állami vagyon átválthatósága részvényekre lehetővé tenné az állampolgárok szélesebb köre számára, hogy a társaságosított állami vagyon magántulajdoni kézbe kerüljön. Ezért a privatizációra kerülő állami vagyon eladásánál előre rögzíteni kellene a belföldi és külföldi tőke, valamint a dolgozók részvényszerzési arányát. A nyugdíjas állampolgárok számára lehetővé válna kiegészítő nyugdíjbiztosítás a jóvátétel során szerzett államkötvények konvertálásával. A társadalom által preferált megoldásokat különböző ösztönző feltételekkel is támogatni lehetne. A volt földtulajdonosok vagy földművelésre vállalkozók jóvátételi kötvényükkel elővásárlási jogot kaphatnának az eladásra kerülő állami és önkormányzati földeladásokra. A szövetkezeti földtulajdonok elidegenítése során elsősorban az adott szövetkezet tagjai, alkalmazottjai, ezt köve-

tően a volt földtulajdonos kötvényesek kapnának elővásárlási jogot.

Gondot jelent, hogy miképpen kezeljük a jelenleg szövetkezeti használatban, de állami tulajdonban lévő földeket. Ezek egy része azért nem került szövetkezeti tulajdonba, mert a 70-es évek visszarendező politikáját támogató jogszabály-módosítás az állami tulajdonból való kikerülést megtiltotta.

E földek szövetkezeti tagi tulajdonba kerülését ugyanakkor ösztönözni kellene, és csak akkor kerülnének vissza önkormányzati tulajdonba, ha a tagok, volt tulajdonosok, helybenlakó földművelésre vállalkozók megvételükre nem vállalkoznak. Megalapozatlanok azok az álláspontok, amelyek a szövetkezeti tulajdon kategóriájának megszüntetésében gondolkodva kizárják a lehetőségét a szövetkezeti társaság közös földtulajdonának. A közös társasági tulajdon ugyanis mind az Rt., mind a Kft. tekintetében létező megoldás. Ellentmondás lenne, ha a szövetkezetet kizárnánk a közös tulajdonlás köréből. Az európai tapasztalatokat figyelembe véve célszerűtlen lenne az önkormányzatok bevételi forrásait az önkormányzati tulajdonba kerülő földekre alapítani. A hasznosítást, gazdálkodást ugyanis nem lehet a közigazgatási önkormányzatra építeni. Hasonlóan illuzórikus az az elképzelés, amely a szövetkezetek, vállalatok ingatlan- és felhalmozott vagyonából az állami tulajdon részarányaként kíván üzletrészt vagy részvényt biztosítani a települési önkormányzatnak. A Nyugat-európai tapasztalataink szerint a közös-piaci vagy nemzeti költségvetésből juttatott állami támogatások, beruházások a szövetkezet vagyonrészévé válnak, mely után a szövetkezet nem fizet semmiféle osztalékot az államnak, ugyanakkor ez a szövetkezeti vagyonrész nem üzletrészesíthető, hanem a mindenkori szövetkezeti tagság közös szövetkezési céljait szolgálhatja.

A vitákban felvetődik az a kérdés, hogy a szövetké-

zeti tulajdon "törvénytelenül" keletkezett-e? /Erőszakkal, kényszerrel létrehozott tulajdon./ Társadalmi életünkben szinte valamennyi tulajdonszerzés kényszerpályán mozgott, és kötöttségekkel terhes. Ezért a jelenlegi tulajdonosok nagyrésze jóhiszeműen jogszerző tulajdonosnak tekintendő, jóvátételt nem nekik, hanem az állam szerveinek kell vállalnia.

A jóvátételi törvényen kívül a tulajdonreform alapvető kérdését az Alkotmányban és a Polgári Törvénykönyvben kel részletezni. Erre szükségtelen külön földtörvényt alkotni, hiszen a földtulajdon sajátosságai, valamint a földbérlet sajátosságai a Polgári Törvénykönyvben részletezhetők.

A földtulajdonlás családi vállalkozásban vagy társas vállalkozásban, szövetkezetben történő ösztönzését külön törvényekben kellene rendezni. Így a kívánatos támogatásokkal, hitelekkel ösztönzött üzemméretet u.n. mezőgazdasági orientációs törvényben kellene rögzíteni /beleértve a tulajdonosok, bérlők jogait és kötelezettségeit/ a földműveléssel, a meliorációval, az egyes termelési kultúrák ösztönzésével vagy korlátozásával kapcsolatos kötöttségeket, felteteleket ugyancsak itt kell rendezni.

Végezetül megismétlem: a földtulajdon rendezését nem szabad elválasztani az általános tulajdonreformtól, az nem rendelhető alá a jóvátétel rendezésének és nem kerülhet Alkotmánynál, Polgári Törvénykönyvnél alacsonyabb szabályozási szintre.

IV.

ZÁRSZÓ

Dr. VERES JÓSEF:

A TUDOMÁNYOS BIZOTTSÁG ÁLTAL SZERVEZETT VITAÜLÉS ZÁRSZAVA

TISZTELT VITAÜLÉS, HÖLGYEIM ÉS URAIM !

A szükségszerű első zárszói kérdés: mit adhat a most lezajlott és ehhez hasonló tudományos tanácskozás a jogalkotó számára?

Gondolom, senki előtt sem kell bizonyítanom, hogy a földtulajdoni és földhasználati viszonyok reformjának kérdései a politika színterén reflektorfényben állnak. Érdemes lenne társadalomlélektani alapon elemezni annak okát, hogy vajon a tulajdon tárgyai közül miért éppen a földdel kapcsolatosan tört felszínre elementáris erővel a tulajdonosi tudat, holott pl. a házingatlan, a bolt, a műhely vagy a kis- és középüzem reprivatizálása nagyobb haszonnal kecsegtet, mint a verejtékes földmunka. A földnél maradva, további probléma:

- milyen valóságos és kialakuló félben lévő termelési viszonyokról beszélhetünk ma Magyarországon a földvagyon vonatkozásában;

- a várható jogalkotás hogyan tudja megragadni és optimálisan elősegíteni az óhajtott fejlődési tendenciákat?

Az elsöre a közgazdaságtan tudománya adhat alternatív javaslatokat a politika és a jogalkotás számára. Azoktól függetlenül, utána kell eldönteni, hogy a jog mit preferáljon. A már Ricardo által is elkerülendőnek tartott hármasságot, vagyis a tulajdonos, a bérlő és a munkás egymásra épülő egységét, vagy pl. a hollandiai "paraszti gazdasági csodának" minősített farmrendszert, amelyben a 40 hektáros farmer jól keres anhoz, hogy egy bérmunkást is tartson, aki évente kétszer, a szabadsága alatt helyettesíti őt. Vagy mégis meg kell békülnünk a magántulajdonon alapuló vegyes gazdasági rendszerrel, tekintettel a valóság kényszerítő racionalitására.

Figyelembe veszik-e a javaslatokat és elképzeléseket?

Közhely, de igaz, hogy az elméleti és gyakorlati szakembereknek komoly erőfeszítéseket kell tenniük az új törvényes rend kialakítása érdekében. Hogyan teljesítsék feladataikat azonban akkor, ha igaznak bizonyulna az egyik robosztus egyéniségű és alkatú politikusunk lényegbevágó megállapítása, amelynek esszenciája a következő: nem kell jogászodni, hanem egy tollvonással vissza kell adni a földet, s hogy a tollvonás összefér-e a jogállamisággal, arról évtizedekig írhatnak diplomadolgozatokat a joghallgatók. Nos, én abban a "szerencsés" helyzetben vagyok, hogy évtizedek óta olvasom a joghallgatók szakdolgozatait /diplomamunkáit/ és egyáltalán nem voltam elragadtatva azoktól az elemzésektől, amelyek a korábbi tollvonások "szocialista törvényességi alapját" indokolták. Ezért meggyőződéselem, a tisztességes jogalkotás pontosan fordított sorrendben történhet. Először a tudomány és a gyakorlat adott szakterületének képviselői mondják el megalapozott és védhető koncepcióikat; ezek után ebből a választékból válogassanak a politikusok meggyőződésük és a népet szolgáló alázatuk szerint.

Szeretném hinni, csak a jogállamisággal összeférhető elméletileg megalapozott, a valóságtól el nem szakadó nézeteket tükröző alternatívák képezhetik a politikusi választékot, s egyszer-s mindenkorra megszűnik az a megalázó szituáció, amely elsősorban arra adott lehetőséget, hogy a fellebbezhetetlen politikai elképzeléseket jól-rosszul tükröző hivatalnoki szövegeket "tudományos módszerességgel" meg lehetett magyarázni. A tárgyilagosság okából azért feltétlenül meg kell jegyezmem: korábban is voltak merész hangú elemzések és negatív következtetések, de hatásaik közismertek. Szeretném remélni, hogy a jogtudomány eredményeire a jó értelemben vett hűvös tárgyilagosság lesz a jellemző; a produktumokhoz vezető állomásokon pedig nélkülözhetetlenné vál-

nak a szenvedélyes, de tárgyilagos viták.

Meg lehet-e fogalmazni olyan általános kritériumokat, amelyeknek érvényesülni kellene a földtulajdon reform-szabályozásánál?

Biztosan meg lehet fogalmazni, de most inkább a sajátomét mondom, azért vállalni tudom a felelősséget. Nézetem szerint a jog legszebb szolgálati szerepe: az állampolgár szolgálata. Ha ezt a feladatot egy szükséges és nélkülözhetetlen rendszerváltásnál nem lehet tökéletesen ellátni, akkor a legkisebb rosszra kell törekedni. Ez azt jelenti, hogy:

- a jogsérelmeket minél jobban és minél szélesebb körben kell orvosolni;
- minél kevesebb tisztességes embert szabad megbántani, szerzett jogait megsérteni;
- az orvoslást úgy kell elvégezni, hogy a társadalmat és a gazdaságot minél kisebb megrázkódtatás érje.

Tudom, a kívánalmak ellentmondásosak, de itt is arra kell törekedni, hogy a surlódási felületek minél kisebbek és simábbak legyenek.

Álláspontom szerint a földtulajdoni és földhasználati viszonyok megnyugtató és tartós rendezése érdekében a következő jogalkotói lépéseket kellene tenni:

A tudományos ülésen elhangzott előadásokból és a hozzászólásokból kitűnt, hogy Magyarországon a földkérdés megnyugtató megoldásának élesen elválasztható két területe van. Az egyik a földtulajdonnal kapcsolatos jogsérelmek orvoslásának, a másik a földtulajdonjogi, földhasználati jogi és földigazgatási jogi kérdéseknek az Alkotmánnyal és a Polgári Törvénykönyvvel összehangolt konstans szabályozásának területe.

Nézzük az első lépcsőfokot:

Ami a földtulajdonnal kapcsolatos jogsérelmek orvoslását illeti, két megjegyzéssel kezdem. Az elsőre már utaltam akkor, amikor vitathatónak véltem a földdel összefüggő jogsérelmek elkülönített és kiemelt kezelését. A második annak hangsúlyozására irányul, hogy a földtulajdonnal kapcsolatban hangoztatott rehabilitáció alapja elsődlegesen nem a formális törvénysértés, hanem az a jogsérelem, amelyet a jogszabályok éppen azzal okoztak, hogy figyelmen kívül hagytak, sőt megszüntettek olyan szerzett jogokat, amelyeket éppen egy demokratikus átalakulást célul kitűző, kialakulásban lévő jogrend biztosított. Így, ha már használjuk a rehabilitációt mint terminus technikust, azalatt csak azt érthetjük, hogy a földtulajdonosokat a 600/1945. ME sz. rendelet /ebből lett az 1945. évi földreformtörvény, az 1945:VI. tc./ alapján visszahelyezhetjük-e azokba a korábbi jogaikba; amelyeket a későbbi jogszabályok korlátoztak vagy megszüntettek meg. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a jelzett jogsérelmek ilyen jellegű megszüntetésének mennyire van meg a termelés és ellátás folyamatosságát vagy éppen fokozását biztosító gazdasági, pl. beruházási, hitelezési stb. alapja, olyan kérdés, amelynek a megválaszolására a jogtudománynak nincs kompetenciája, de kötelessége jelezni az objektív gazdasági mutatókra épülő aggályait.

Az első lépésben tehát vagy rehabilitációs, vagy a törvénytelmi igazságtevés alapján egy olyan jóvátételi /anyagi és erkölcsi kárpótlást kimondó/ törvény alkotása lenne indokolt, amelyik csak és kizárólagosan a jogsérelmek orvoslására lenne hivatott, s nem foglalkozna az ingatlan általános és átfogó tulajdonjogi, használati - igazgatási jogi kérdéseivel. Még egyszer szeretném hangsúlyozni azonban: az orvosolandó jogsérelmek tárgyi körének megvonása szempontjából a termőföld csak részként viszonylik az egészhez; lényegi különbség van a rehabilitáció és az erkölcsi és anyagi jóvátétel között;

és hogy az orvoslások láncreakcióját nem a jognak, hanem a rációnak kell megállítani. NDK-ban a szövetkezeti tagok formálisan megtartották a telekkönyvi földtulajdonukat az-
zal az indokolással, hogy a magántulajdon és az "össznépi
tulajdon" között ne legyen közbülső állomás /a szövetkeze-
ti tulajdon/. Most a szükségből erényt csináltak és joggal
hirdetik: a földeket a kényszerű kollektivizálás ellenére
sem vettük társadalmi tulajdonba, a földmunkások újra egyé-
ni gazdálkodókká válhatnak. Milyen egyszerű lenne nálunk
is, ha csak a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről szóló
1959. évi 7. sz. tvr-nél megállunk s meghagyjuk a szövetke-
zeti tagok földtulajdonát; kilépés esetén pedig, ha formá-
lisan is, de megengedjük a földkivitelt. Nem ezt tettük.

A rehabilitációs vagy a jóvátételi törvény után, ille-
tőleg elkülönítve léphető második lépés a földjogi jog-
alkotás szempontjából a következő lehet:

A második lépésben, de legalábbis: teljesen elkülönítve
és önálló koncepcióval lehetne elkészíteni azt a földtörvényt,
amely már nem tartalmazna semmiféle átmeneti jellegű anyagi
és eljárásjogi szabályokat. Ez a második lépés azonban újabb
kérdéseket jelez. Ezek közül csak a legfontosabbakat említve:

- a jövőben indokolt lesz-e a földtulajdonjog és a föld-
használati jog átfogó általános és különös szabályait a Pol-
gári Törvénykönyvből kiemelve vagy a mellett külön törvényben
is rendezni;

- új földtörvény alkotása esetén azzal szerves egysé-
ben vagy attól függetlenül indokolt-e megalkotni egy olyan
agrártörvényt, amely az ágazaton belüli tulajdoni, használa-
ti és igazgatási viszonyok rendezésén túl tartalmazná azt a
mezőgazdasági programot, amellyel összefüggésben megjelenne
az állami támogatás valós tartalmú rendszere is /az Egyesült
Államokban pl. ez év októberében kezdik el tárgyalni az új

mezőgazdasági törvényjavaslatot, tehát az un. támogatásos, exportorientált modellel kapcsolatosan tudunk tájékozódni/;

- a mai, teljesen szétesett és heterogén ingatlanjogi szabályozást fel lehet-e váltani egy egységes és jól szerkesztett ingatlantörvénnyel, illetőleg rendtartással.

A részletekbe nem mehetünk bele. Tudjuk, hogy meg kell teremteni a piacépes földtulajdont, s ahhoz meg kell keresni a tulajdonosokat, hiszen tulajdonjog nem létezhet tulajdonos nélkül. De az állampolgárok földtulajdonjogának és földhasználati jogának egyértelmű tisztázása és kodex-jellegű, tehát tartós, évtizedekre szóló szabályozása nem tartozik a hónapos feladatok közé. Csak egy példát. Ma - a módosított földtörvény alapján - magánszemély korlátlan mértékben szerezhethet ingatlan tulajdont. /Az más kérdés, hogy kitől?/ Egyik alapprobléma az 1945-ös földreformtörvény szellemében megmaradjon-e a birtokmaximum, vagy azt ne szabályozza sem a Ptk., sem az új földtörvény. Nyugatra is kell tekintetnünk, és saját történelmünket is néznünk kell. Az 1918-as polgári demokratikus forradalmunk második hónapjában már az akkor földművelésügyi minisztériumban előadás hangzott el, amelynek a lényege az volt: mondja ki az állam, hogy senkinek sem lehet 300 holnál nagyobb birtoka, ... a művelhető részt ki kell osztani a népnek kisbirtok alakjában, vagyis független teljes jogú magántulajdon alakjában. 72 év alatt ez a birtokmaximum 6000 négyzetméterre csökkent, majd ismét alapkérdéssé vált. Ilyen és ehhez hasonló nagy horderejű előkérdések tisztázása nélkül nehéz lesz eldönteni az önálló földtörvény, illetőleg a modern, támogatott agrártermelés jogi feltételét, az agrártörvény létjogosultságát, a kettő kombinációjának lehetőségét.

Végül is a jogtudomány által nyújtható megalapozott és a realitásokon nyugvó alternatív javaslatok lehetővé tennék számomra a saját álláspontom elfedését. Ez - gondolom - nem lenne tisztességes. Éppen ezért, a szervilizmus vádját is

vállalva, helyesnek tartanám, ha a föld- és agrárjogi törvényhozásban, illetőleg az azt megalapozó közgazdasági szemléletben az elfogadott kormányprogramban megfogalmazott elv valósulna meg maradéktalanul, nevezetesen: "a föld annak a tulajdonába kerüljön, aki várhatóan /én hozzátenném: és elvárhatóan/ megműveli".

Ezzel a gondolattal zárom a vitaülést, s azzal a kéréssel, legyünk egymás elképzeléseivel, tudományos vagy éppen érzelmi alapu meggyőződéseivel szemben toleránsak. Hallgattassék meg mindenki, de végső döntés eredménye újabb sérelmeket ne okozzon, az új törvények most már valóban ne legyenek jogsértők.

Megköszönöm a vitaülés szervezőjének áldozatkész munkáját, a tudományos bizottsági, és a vitaülést levezető elnök közreműködését, s nem utolsó sorban a résztvevők érdeklődését, aktivitását. A vitaülést berekesztem.

V.

RÉSZTVEVŐK NÉVSORA

"A FÖLDTULAJDONI ÉS FÖLDHASZNÁLATI VISZONYOK TOVÁBBFEJLESZ-
TÉSÉNEK KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI KONCEPCIÓI"

címmel rendezett tudományos vitaülés meghívott résztvevői

I.

TUDOMÁNYOS, ILLETVE GYAKORLATI SZAKEMBEREK

1. Dr. ANDRÁSSY ADÉL egyetemi docens, a közgazdaságtudomány
kandidátusa.
JATE Közgazdasági Tanszék
Szeged, Petőfi Sándor sgt. 30-34.
2. Dr. BENKŐ ANDRÁS tanszékvezető egyetemi docens, az állam-
és jogtudomány kandidátusa.
JATE ÁJTK Mezőgazdasági és Szövetkezeti
Jogi Tanszék
Pécs, Rákóczi u. 80.
3. Dr. BÉRCZI IMRE egyetemi docens, dékánhelyettes, a jog-
tudomány kandidátusa.
JATE ÁJTK Polgári Jogi és Polgári Eljá-
rásjogi Tanszék,
Szeged, Lenin krt. 54.
4. Dr. BÍRÓ GYÖRGY egyetemi adjunktus,
ELTE ÁJTK Mezőgazdasági és Szövetkezeti
Jogi Tanszék
Budapest, Egyetem tér 1-3.
5. Dr. BOBVOS PÁL egyetemi adjunktus, a jogtudomány kandidátusa.
JATE ÁJTK Mezőgazdasági és Munkajogi
Tanszék,
Szeged, Lenin krt. 54.
6. Dr. CSÉKA ERVIN tanszékvezető egyetemi tanár, a jogtudo-
mány doktora, a Tudományos Bizottság elnöke
JATE ÁJTK Büntetőjogi és Büntetőeljárásjo-
gi Tanszék,
Szeged, Lenin krt. 54.
7. Dr. DOMÉ GYÖRGYNÉ tanszékvezető egyetemi tanár, a jogtudo-
mány doktora,
ELTE ÁJTK Mezőgazdasági és Szövetkezeti
Jogi Tanszék,
Budapest, Egyetem tér 1-3.

8. Dr. DIETRICH GÁBOR főelőadó, a Csongrád megyei Tanács
VB Termelési és Ellátásfelügyeleti
Osztály,
Szeged, Rákóczi tér
9. Dr. DRAGÁN IVÁN jogtanácsos, a Békés Megyei Szövet-
kezetek Területi Szövetségének ny.
titkárhelyettese,
Békéscsaba, Tulipán u. 6.
10. Dr. EGYÜD LAJOS titkárhelyettes, Mezőgazdasági Ter-
melők Szövetsége,
Debrecen, Simonyi út 20.
11. Dr. ÉGETŐ EMESE egyetemi docens, a közgazdaságtudo-
mány kandidátusa,
JATE Közgazdasági Tanszék,
Szeged, Petőfi Sándor sgt. 30-34.
12. Dr. GÉCZI JÓZSEF egyetemi adjunktus,
JATE Politikaelméleti Tanszék,
Szeged, Petőfi Sándor sgt. 30-34.
13. Dr. GYARMATI SÁNDOR ügyész, a jogtudomány kandidátusa,
Legfőbb Ügyészség,
Budapest, Markó u. 16.
14. Dr. HAJDÚ JÓZSEF egyetemi tanársegéd,
JATE ÁJTK Mezőgazdasági és Munka-
jogi Tanszék,
Szeged, Lenin krt. 54.
15. Dr. HASKÓ PÁL TESZÖV titkár,
Szeged, Honvéd tér
16. Dr. HÁRSFALVI REZSŐ egyetemi adjunktus,
ELTE ÁJTK Mezőgazdasági és Szövetke-
zeti Jogi Tanszék,
Budapest, Egyetem tér 1-3.
17. Dr. HEINERNE Dr. KECSKÉS ARANKA egyetemi tanársegéd,
JATE ÁJTK Mezőgazdasági és Munka-
jogi Tanszék,
Szeged, Lenin krt. 54.
18. Dr. IMRE OTTÓ egyetemi adjunktus,
JATE Közgazdasági Tanszék,
Szeged, Petőfi Sándor sgt. 30-34.
19. Dr. KARAJOS ZSOLT titkárhelyettes,
Hajdú-Bihar megyei Mezőgazdasági
Termelők Szövetsége,
Debrecen, Simonyi út 20.

20. KARANCSI SÁNDOR Körzeti Földhivatal vezetője,
Szeged, Tolbuhin sgt. 41-43.
21. Dr. KEMENES BÉLA tanszékvezető egyetemi tanár,
a jogtudomány kandidátusa,
JATE ÁJTK Polgári Jogi és Polgári
Eljárásjogi Tanszék,
Szeged, Lenin krt. 54.
22. Dr. KOVÁCS GYULA főtanácsos,
Mezőgazdasági Szövetkezők és Terme-
lők Országos Szövetsége,
Budapest, Akadémiai út 1-3.
23. KÓNYÁNÉ Dr. SIMICS ZSUZSANNA egyetemi adjunktus,
JATE ÁJTK Polgári Jogi és Polgári
Eljárásjogi Tanszék,
Szeged, Lenin krt. 54.
24. Dr. KURUCZ MIHÁLY egyetemi adjunktus,
ELTE ÁJTK Mezőgazdasági és Szövet-
kezeti Jogi Tanszék,
Budapest, Egyetem tér 1-3.
25. Dr. LELE ISTVÁN jogtanácsos,
TESZÜV, Szeged, Honvéd tér
26. Dr. LOVÁSZI CSABA titkárságvezető,
Mezőgazdasági Szövetkezők és Terme-
lők Országos Szövetsége,
Budapest, Akadémiai út 1-3.
27. Dr. MOLNÁR ISTVÁN egyetemi adjunktus,
ELTE ÁJTK Mezőgazdasági és Szövet-
kezeti Jogi Tanszék,
Budapest, Egyetem tér 1-3.
28. Dr. NAGY LAJOS tanszékvezető egyetemi tanár,
a közgazdaságtudomány doktora,
JATE Közgazdasági Tanszék,
Szeged, Petőfi Sándor sgt. 30-34.
29. Dr. NOVOTNY ZOLTÁN intézetvezető egyetemi tanár,
az állam- és jogtudomány doktora,
MNME ÁJTK Civilisztikai Intézet,
Miskolc, Egyetemváros
30. Dr. ORBÁN SÁNDOR ny. tanszékvezető egyetemi docens,
Agrártudományi Egyetem,
Debrecen, Böszörményi u. 138.
31. Dr. PAPP IGNÁC egyetemi tanár, az állam- és jog-
tudomány kandidátusa,
JATE ÁJTK Állam- és Jogelméleti
Tanszék, Szeged, Lenin krt. 54.

32. Dr. POCZIK GÁBOR jogtanácsos,
Új Élet Mg. Termelőszövetkezet,
Szeged-Mihálytelek
33. Dr. POSZTÓS JÓZSEF osztályvezető,
Körzeti Földhivatal,
Szeged, Tolbuhin sgt. 41-43.
34. Dr. PUSZTAY BÉLA nyugdíjas, a jogtudomány kandidátusa,
Miskolc, Aulich út 3.
35. Dr. PRUGBERGER TAMÁS tanszékvezető egyetemi docens,
az állam- és jogtudomány doktora,
MNME ÁJTK Civilisztikai Tanszék,
Miskolc Egyetemváros
36. Dr. RAKVÁCS JÓZSEF tanácsvezető bíró,
Legfelsőbb Bíróság,
Budapest, V., Stollár Béla u. 15.
37. Dr. RÉTI MÁRIA egyetemi tanársegéd,
ELTE ÁJTK Mezőgazdasági és Szövetkezeti Jogi Tanszék,
Budapest, Egyetem tér 1-3.
38. Dr. Rébéli Szabó József jogtanácsos,
Felszabadulás Mg. Termelőszövetkezet,
Szentés, Lenin u. 64.
39. Dr. SALLAI MIKLÓS egyetemi docens,
a közgazdaságtudomány kandidátusa,
JATE Közgazdasági Tanszék,
Szeged, Petőfi Sándor sgt. 30-34.
40. Dr. SIPOS MIKLÓS egyetemi docens,
a közgazdaságtudomány kandidátusa,
JATE Közgazdasági Tanszék,
Szeged, Petőfi Sándor sgt. 30-34.
41. Dr. SÜVEGES MÁRTA egyetemi docens,
az állam- és jogtudomány kandidátusa,
ELTE ÁJTK Mezőgazdasági és Szövetkezeti Jogi Tanszék,
Budapest, Egyetem tér 1-3.
42. Dr. TANKA ENDRE tudományos osztályvezető,
a jogtudomány kandidátusa,
Agrárgazdasági Kutató Intézet,
Budapest, Zsil u. 3-5.

43. Dr. TASSY IRÉN
főtanácsos,
Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetsége,
Budapest, Akadémiai út 1-3.
44. Dr. TÓTH FERENC
Csongrád megyei Földhivatal vezetője,
Szeged, Tolbuhin sgt. 41-43.
45. Dr. TÓTH LAJOS
egyetemi docens, a jogtudomány kandidátusa, a JATE ÁJTK Tudományos Bizottságának titkára,
Mezőgazdasági és Munkajogi Tanszék,
Szeged, Lenin krt. 54.
46. Dr. TÖRÖK GÉZA
egyetemi tanársegéd,
MNME ÁJTK Civilisztikai Intézet,
Miskolc, Egyetemváros
47. Dr. ÚJVÁRI JÓZSEF
egyetemi adjunktus,
JATE ÁJTK Mezőgazdasági és Munkajogi Tanszék,
Szeged, Lenin krt. 54.
48. Dr. VERES JÓZSEF
tanszékvezető egyetemi tanár,
a jogtudomány kandidátusa,
JATE ÁJTK Mezőgazdasági és Munkajogi Tanszék,
Szeged, Lenin krt. 54.
49. Dr. ZSÓHÁR ANDRÁS
titkár
Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetsége,
Budapest, Akadémiai út 1-3.
- 50.*Dr. OROSZ GÁBOR
egyetemi adjunktus,
MNME ÁJTK Civilisztikai Intézet,
Miskolc, Egyetemváros
- 51.*Dr. SZITA LÁSZLÓ
egyetemi adjunktus,
JTE ÁJTK Mezőgazdasági és Szövetkezeti Jogi Tanszék,
Pécs, Rákóczi u. 80.

* A csillaggal jelzett egyetemi oktatók a vitaülésen nem tudtak részt venni, de hozzászólásaikat írásban megküldték.

II.

A VITAÜLÉS VENDÉGEI

- Dr. BENISNÉ Dr. GYÖRFFY ILONA a Magyar Jogász Egylet
titkára,
Budapest, Szemere u. 10.
2. Dr. CSÁKÁNY BÉLA tanszékvezető egyetemi tanár,
a matematika tudomány doktora,
a JATE rektora,
Szeged, Dugonics tér 13.
3. Dr. CZÚCZ OTTÓ egyetemi docens, a jogtudo-
mány kandidátusa, a JATE
ÁJTK dékánja, Mezőgazdasági
és Munkajogi Tanszék,
Szeged, Lenin krt. 54.
4. Mr. MENC DUPONCEL agrármérnök, Montpellier
/Franciaország/
A budapesti Agrárgazdasági
Kutató Intézet vendége.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
1. BEVEZETŐ	2.
I.	
2. Dr. KEMENES BÉLA: Elnöki megnyitó	5.
3. Dr. CSÉKA ERVIN: Megnyitó	7.
II.	
4. Dr. NAGY LAJOS: A földtulajdon és a földpiac Magyarországon	10.
5. Dr. ANDRÁSSY ADÉL: A területi centralizáció és a területegységre jutó ráfordítások össz- hangja a magyar termelőszövetkezeteknél az 1980-as évek végén	26.
6. Dr. ÉGEIŐ EMESE: A földtulajdon privatizációjának buktatói	31.
7. Dr. PUSZTAY BÉLA: A racionális földhasználat	39.
8. Dr. TANKA ENDRE: A szektorsemleges földforgalom jogi szabályozási rendszeréről	50.
III.	
9. Dr. DOMÉ GYÖRGYNÉ: A földtulajdonnal kapcsolatos jóvátételi alternatívák	60.
10. Dr. TÓTH LAJOS: Javaslatok egy új földjogi kódexhez	90.
11. Dr. DRAGÁN IVÁN: Gondolatok a magánföldtulajdono- sok rehabilitálásáról	124.
12. KARANCSI SÁNDOR: A földhivatali szervezet kiala- kulása és jövője	134.

13. Dr. ORBÁN SÁNDOR: Hozzászólás a földtulajdoni viszonyok továbbfejlesztésének néhány kérdéséhez	137.
14. Dr. OROSZ GÁBOR: Az eddigi földtörvény-módosítások értékelése	141.
15. Dr. POCZIK GÁBOR: Földtulajdon, földhasználat a szegedi Új Élet Mgtsz.-ben	147.
16. Dr. PRUGBERGER TAMÁS: Földtulajdoni reform az egyén, az agrárszövetkezet és az önkormányzati tulajdon vetületében	149.
17. Dr. RAKVÁCS JÓZSEF: Földjogi jogalkotás egy bírói szémszögéből	157.
18. Dr. SZITA LÁSZLÓ: Igazságtétel - kérdőjelekkel	160.
19. Dr. TÓTH FERENC: Kik igénylik a földtulajdont?	164.
20. Dr. ZSOHÁR ANDRÁS: A földtulajdonviszonyok újra- rendezéséről	174.

IV.

21. Dr. VERES JÓZSEF: A Tudományos Bizottság által szervezett vitaülés zárszava	180.
---	------

V.

RÉSZTVEVŐK NÉVSORA	187.
TARTALOMJEGYZÉK	194.

Fk: Dr. Veres József

tanszékvezető egyetemi tanár

Készült a JATE Nyomdában

Mb. vezető: Szögi Lászlóné

Engedélyszám: 124/90. Méret: B/5

Példányszám: 250